

LAPSIPERHEIDEN KÖYHYYS

Köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden vanhempien kertomuksia
pienituloisuudesta

Tiina Salomaa

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2014

LAPSIPERHEIDEN KÖYHYYS

Köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden vanhempien kertomuksia pienituloisuudesta

Tiina Salomaa
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Elina Virokannas
Aika: Kevät 2014
Sivumäärä: 84

Tutkielma käsittelee suomalaisten lapsiperheiden köyhyyttä. Tutkielman tehtävänä on tarkastella, millaisena köyhyys näyttäytyy perheiden arjessa vanhempien kuvaamana. Lähestyn lapsiperheiden köyhyyttä eri teemojen kautta, joita ovat köyhyyden ilmeneminen arkipäivässä, köyhyyteen johtaneet tapahtumat sekä köyhyyden mahdollisen päättymisen edellytykset.

Lapsiperheiden köyhyys on moninkertaistunut Suomessa 1990-luvun laman jälkeen. Taloudellista köyhyyttä voidaan mitata objektiivisesti esimerkiksi tietyn tulotason alittamisena. Sitä voidaan arvioida myös subjektiivisesti ihmisen omana kokemuksena. Tutkielmassani käytän subjektiivista köyhyyden määritelmää. Tarkoitan köyhyydellä vanhempien omaa arviota siitä, että rahaa on liian vähän.

Käytän aineistoa nimeltä *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2006*, joka kerättiin vuonna 2006 kirjoituskilpailun avulla. Rajasin aineistosta tähän työhön 78 lapsiperheen vanhemman kirjoittamaa vapaamuotoista tekstiä, joissa kirjoittajat käsittelevät pienituloisuutta, köyhyyttä ja rahan riittämättömyyttä. Tutkielman analyysimenetelmänä on sisällönanalyysi ja tieteenfilosofisena viitekehysenä sosiaalinen konstruktionismi.

Lapsiperheiden köyhyys näyttäytyy aineiston valossa monitahoisena niin aineellisena kuin henkisenäkin rasitteena arjessa. Taloudellinen köyhyys aiheuttaa perheissä jatkuvaa tinkimistä, hankintojen priorisointia ja tarpeellisista hyödykkeistä luopumista. Rahavaikeudet aiheuttavat vanhemmille henkistä kuormitusta ja stressiä, ja he saavat osakseen ympäristön syyttävää suhtautumista. Ympäristön köyhyyssyytökset kohdistuvat usein yksilöön, jolloin köyhyyttä pidetään itse aiheutettuna. Eri syistä johtuva työelämän ulkopuolisuus on merkittävä taustatekijä köyhyydelle. Siitä irtautuminen on haastavaa, ja köyhyyden päättymisen tapahtuu useimmiten työn kautta. Köyhyys kytkeytyy osaksi vanhempien muodostamaa käsitystä itsestään yksilöinä ja vanhempina, sillä rahavaikeudet aiheuttavat uhan minuudelle. Vanhemmat pyrkivät rakentamaan itsestään ja vanhemmuudestaan hyvää käsitystä erottautumisen avulla. He haluavat erottautua laajemmasta huono-osaisuudesta korostamalla omaa kykyään selviytyä ja tuntevat tyytyväisyyttä elämäänsä rahavaikeuksien ulkopuolella. Vanhempien selviytymistä tukevat lasten olemassaolo, oma jaksaminen ja aktiivinen toimijuus arkielämässä.

Avainsanat: köyhyys, pienituloiset, lapsiperheet, arkielämä, sisällönanalyysi

Sisällys

1 JOHDANTO	3
2 KÖYHYYS	6
2.1. Köyhyyden määrittelyä	6
2.2. Köyhyyden mittaaminen ja mittarit.....	7
2.3. Köyhyyden taustat ja syyt	9
2.4. Köyhyyden kesto.....	10
2.5. Köyhyys suhteessa syrjäytymiseen ja huono-osaisuuteen	11
2.6. Suomalaisten köyhyys eri köyhyysmittareiden kautta	13
3 TUTKIMUSASETELMA.....	18
3.1. Tutkielman taustaoletukset.....	18
3.2. Tutkimuskysymys	19
3.3. Aineisto ja sen rajaus.....	20
3.4. Tutkimusmenetelmä ja aineiston analysointi	22
3.5. Eettiset seikat	26
4 KÖYHYYS KIRJOITUKSISSA.....	29
4.1. Henkinen kuormitus ja kulutuksen rajoittaminen	29
4.1.1. Ruoka	31
4.1.2. Vaatetus.....	34
4.1.3. Hygienia, terveys ja hyvinvointi	36
4.1.4. Asuminen	38
4.1.5. Sosiaaliset suhteet, vapaa-aika ja harrastaminen.....	40
4.2. Köyhyyteen johtaneet asiat	44
4.3. Köyhyyden mahdollinen päättymisen ja sen edellytykset	52
4.4. Ympäristön suhtautuminen	58
4.5. Köyhyys suhteessa yksilöön.....	61
4.5.1. Itsensä määrittely.....	62
4.5.3. Vanhemmuuden määrittely	67
5 YHTEENVETO JA POHDINTA	71
5.1. Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset	71
5.2. Aineistoon ja tutkimusmenetelmiin liittyvä pohdinta	77
6 LÄHTEET.....	80

1 JOHDANTO

Pienituloisia suomalaisia on lähes 13 prosenttia väestöstä eli noin 700 000 henkilöä (Tulonjakotilasto 2011). Pienituloisuudesta käytetään arkikielessä tavallisimmin ilmaisua köyhyys. Köyhyys eriarvoistaa ihmisiä, ja kansallisista kehittämisohjelmista huolimatta tulotasojen mukaiset hyvinvointierot kasvavat suomalaisessa yhteiskunnassa. Alhaisiin tuloluokkiin kuuluvat henkilöt ovat esimerkiksi työ- ja toimintakyvyltään parempituloisia heikommassa asemassa, sillä he sairastavat enemmän ja kuolevat nuorempina. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2008, 23–24.)

Pienituloisuus koskettaa etenkin lapsiperheitä, sillä niukat taloudelliset resurssit ovat läsnä yhä useamman vanhemman ja lapsen arjessa. Lapsiperheiden köyhyys on Suomessa moninkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana: 1990-luvun talouslaman jälkeen lapsiköyhyys kasvoi nopeasti, ja köyhissä perheissä elävien lasten määrä lähes kolminkertaistui vuosituhaten vaihteen molemmin puolin. (Moisio 2008, 256–275.) Vuonna 2011 köyhyys kosketti maassamme yli 120 000 lasta (Tulonjakotilasto 2011).

Suomessa asuu hieman alle puoli miljoonaa pitkittyneessä köyhyydessä elävää henkilöä, joten pienituloisuus ei välttämättä ole lyhytaikainen tai tilapäinen asia (Tulonjaon kokonaistilasto 2011). Pitkittynyt köyhyys koskettaa ihmisen elämää monella eri osa-alueella aiheuttaen riskin hyvinvoinnille. Vanhempien taloudelliset ja terveydelliset ongelmat heijastuvat myös lasten hyvinvointiin (Forssen 2012, 105–127), sillä taloudelliset ongelmat ovat usein vanhemmilta lapsille eteenpäin siirtyviä. Lapsiperheiden kokema köyhyys heikentää seuraavan sukupolven toimintaedellytyksiä, sillä köyhyys ei ole ainoastaan taloudellinen asia, vaan vaikuttaa laajemmin myös yksilön muihin toimintaedellytyksiin. Koska lapsi saa kodistaan ja kasvuympäristöstään myös sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, voivat taloudelliset vaikeudet kaventaa näitä tulevaisuudessa tarvittavia voimavaroja. (Isola, Larivaara & Mikkonen 2007, 15–16.)

Työskennellessäni lastenpsykiatrian ja lastensuojelun tehtävissä olen toistuvasti törmännyt lapsiperheiden rahojen riittämättömyyteen, jatkuvaan hankinnoista ja ruuasta tinkimiseen sekä suoranaiseen puutteeseen. Vaikka oma osuutensa varojen riittämättömyyteen saattaa joissain perheissä varmasti olla vanhempien elämänhallinnan vaikeuksilla ja rahankäytön hallitsemattomuudella, on tulojen pienuus suhteessa välttämättömiin menoihin silti monia lapsiperheitä koskettava päivittäinen ongelma. Taloudellinen köyhyys liittyy osaksi muita

elämän osa-alueita ollen yksi mahdollinen tekijä laajemman huono-osaisuuden ja moniongelmaisuuksien taustalla.

Tulevana sosiaalityöntekijänä ja pienen lapsen äitinä olen kiinnostunut tarkastelemaan lapsiperheiden pienituloisuutta ja köyhyyttä etenkin tämän hetken suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa hyvinvointi- ja tuloerot kasvavat ja jossa hyvinvointivaltion sanotaan rapautuvan menettäen merkityksensä ihmisten hyvinvoinnin turvaajana. Lapsiperheiden köyhyydestä käytävässä julkisessa keskustelussa siihen liitetään usein pienituloisuuden väliaikaisuus, ja köyhyyden ajatellaan kestäväksi rajallisen ajan. Keskusteluissa mainitaan usein, että köyhyys kestää niin kauan kun lapsi tai lapset hoidetaan kotona esimerkiksi perhevapaiden turvin, mutta vanhempien työhön paluu normalisoi vähitellen perheen tulotason. Tänä päivänä työelämä ei kuitenkaan aina ole vastaanottamassa vanhempaa, tai työssäkäyvän vanhemman tulot eivät työstä huolimatta riitä pitämään perhettä köyhyysrajan yläpuolella. Työttömyys, osa-aikatyö ja töiden määräaikaisuus saattavat olla osaltaan vaikuttamassa siihen, että lapsiperheiden köyhyys jää pysyvämmäksi olotilaksi ja köyhyys pitkittyy.

Köyhyydestä on saatavilla paljon erilaista tilastotietoa ja lukuja, jotka määrittelevät erilaisin kriteerein muun muassa sen, montaako lasta tai lapsiperhettä pienituloisuus ja taloudellinen köyhyys vuosittain koskettaa. Tilastot eivät kuitenkaan kuvaa yleensä sitä, millaista elämä on lukujen takana, tai millaisia haasteita rahojen riittämättömyys nostattaa lapsiperheen arjessa. Suomalaisessa köyhyystutkimuksessa määrällisiä aineistonkeruu- ja analysointimenetelmiä on käytetty laadullisia yleisemmin. Haluan tarkastella köyhyyttä tutkielmassani nimenomaan laadullisten tutkimusmenetelmien avulla, jotta tavoitan jotain lukuja syvempää koskien ihmisten omakohtaisia kokemuksia köyhyydestä lapsiperheen arjessa.

Tutkielmani aineistona käytän Yhteiskuntatieteellisessä tietoarkistossa olevaa aineistoa *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2006* (Larivaara, Isola & Mikkonen 2006), joka muodostuu vuonna 2006 kirjoituskilpailun kautta kerätyistä vapaamuotoista köyhyysaiheisista teksteistä. Kirjoittajat ovat suomalaisia, joten työni näkökulma keskittyy suomalaiseen lapsiperheköyhyyteen. *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* -aineistossa on kaiken kaikkiaan noin 850 eri-ikäisten ja eri elämäntilanteissa olevien henkilöiden köyhyyskirjoitusta, joista olen tähän työhön valinnut mukaan 78 lapsiperheen vanhemman tekstiä. Valitsemani kirjoitukset ovat tyyliltään lähinnä suoraa ja vapaamuotoista kerrontaa,

ja tekstien pituudet ovat vaihtelevia. Kirjoittajien taustat ja elämäntilanteet eroavat toisistaan, mutta yhteistä heille kaikille on se, että he ovat lapsiperheiden vanhempia.

Tutkimuskysymykseni on: millaisena köyhyys näyttäytyy lapsiperheiden arjessa vanhempien kuvaamana. Käsittelen niitä kirjoittajien esiin tuomia asioita, joita he liittävät osaksi köyhyyttä, ja lähestyn tutkimuskysymystäni eri teemojen avulla. Teemat liittyvät esimerkiksi perheen arkielämään, köyhyyden syihin sekä köyhyyden päättymiseen. Aineiston analysointimenetelmänä käytän laadullista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin avulla käsittelen aineistoa ja siitä esiin nostamiani tutkimuskysymykseni mukaisia asioita, ja tulkitsen vanhempien kertomaa tehden johtopäätöksiä lapsiperheiden köyhyydestä.

2 KÖYHYYS

Köyhyydellä viitataan yleensä toimeentulon pienuuteen tai puutteeseen. Köyhyys on ollut eri tieteenalojen tutkimuskohteena jo 1800-luvun lopun teollistumiskehityksestä lähtien, mutta köyhyyden määrittely tutkimuksessa on vaihtelevaa ja hyvin moninaista riippuen paljolti siitä, kuka sitä määrittelee ja missä yhteydessä. (Ritakallio 1994, 22; Heikkilä 2000, 167–181.)

2.1. Köyhyyden määrittelyä

Tavallisimmin köyhyyden määrittelyssä tehdään kahtiajako **absoluuttiseen tai suhteelliseen** köyhyyteen (mm. Ritakallio 1991, 1; Kangas & Ritakallio 1996, 1–10; Moisio 2008, 256–275). Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan yleensä sellaista ihmisen henkeä tai fyysistä toimintakykyä uhkaavaa köyhyyttä, jossa ihmisellä on puute esimerkiksi lämpimästä tai hygieenisestä asunnosta, riittävästä vaatetuksesta tai ravinnosta. Absoluuttisesta köyhyydestä aiheutuu uhka ihmisen fyysiselle olemassaololle. Absoluuttinen köyhyystutkimus rajoittuu 1900-luvun lopulta lähtien lähinnä kehitysmaiden köyhyyden tarkasteluun, sillä esimerkiksi Ritakallion (1994, 117–118) mukaan hyvinvointiyhteiskunnassa ei niinkään ole köyhyyttä, joka uhkaisi fyysistä toimintakykyä. Absoluuttisesta köyhyydestä on länsimaissa pyritty pääsemään eroon sosiaalipolitiikan keinoin muun muassa tulonsiirroilla.

Suhteellinen köyhyys määritellään yksilön elintason suhteena häntä ympäröivään keskimääräiseen elintason. Suhteellista köyhyyttä määriteltäessä käytetään hyvin yleisesti brittiläisen sosiologin ja köyhyystutkija Peter Townsendin (1979, 31) esittämää määritelmää. Sen mukaan ihminen on köyhä silloin, kun hänellä ei ole mahdollisuuksia hankkia sellaista ruokavaliota, osallistua sellaisiin aktiviteetteihin ja omistaa sellaisia elinoloja ja mukavuuksia, jotka ovat tavanomaisia tai yleisesti hyväksytyjä siinä yhteisössä tai yhteiskunnassa, johon ihminen kuuluu. Köyhän ihmisen resurssit ovat Townsendin (1979) mukaan niin selvästi keskivertoihmisen resurssien alapuolella, että hänet on suljettu tavanomaisten elämäntyylien, tapojen ja aktiviteettien ulkopuolelle. Suhteellisesti määritelty köyhyys on sitä, ettei ihmisellä ole taloudellisia resursseja elää ympäristössään vallalla olevalla tavalla.

Köyhyyden määrittelyn toinen kahtiajako koskee sitä, mistä näkökulmasta sitä lähestytään, onko köyhyyden määrittely **objektiivista vai subjektiivista**. Objektiivisesti määritellen köyhyyttä havaitaan jollain sovitulla ulkoisella mittarilla, esimerkiksi tietyn tulotason alittamisena tai asumisolojen puutteina. Subjektiivinen määritelmä tarkoittaa ihmisen omaa kokemusta köyhyydestä, jolloin ihminen kokee itsensä köyhäksi, eikä esimerkiksi pysty hankkimaan tarvitsemiaan asioita varojen puutteen takia. (Moisio 2004.)

Köyhyys voi olla ihmisen elämässä lyhytaikainen tai pitkäaikainen asiantila. Virallisessa tilastoinnissa ihminen luetaan pitkäaikaisesti köyhäksi silloin, kun hän on kuulunut pienituloiseen asuinkuntaan vähintään kahtena vuonna viimeisen kolmen vuoden aikana (Tulonjaon kokonaistilasto 2011). Pitkittynyt köyhyys on Suomessa tavallisimmin yhteydessä pysyvään työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämiseen (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2006, 24).

2.2. Köyhyyden mittaaminen ja mittarit

Köyhyyttä arvioidaan usein erilaisten tilastojen pohjalta kvantitatiivisin ja objektiivisin menetelmin. Köyhyyden määrittelyyn ei ole olemassa yhtä yleistä tai kiistatonta mittaria, ja erilaiset mittarit määrittelevät eri ihmiset ja ihmisryhmät köyhiksi. Köyhyyden **objektiivisia** mittareita on lukuisia, muun muassa suhteellinen köyhyysraja, kiinteä köyhyysraja eli toimeentulotuen saaminen, kotitalouden mediaanikulutus, mediaanitulo, tulokymmenys ja tuloviidennes, elinolosuhteet tai hyvinvointipuutteiden kasautuminen eli deprivatioindeksi (mm. Townsend 1979, 250; Heikkilä 2000, 167–181; Sauli 2007, 269–286; Moisio 2008, 256–275).

Tavallisesti köyhyystutkimuksessa köyhyyden mittarina käytetään suhteellista köyhyysrajaa, joka on sopimuksenvaraisesti ilmaistu tietty tuloraja. Suhteellinen tuloköyhyys tarkoittaa köyhyyttä suhteessa koko väestön keskimääräiseen tulotasoon. Suomessa ei ole niin sanottua virallista köyhyysrajaa, mutta yleisesti käytetään EU:n köyhyysrajaa esimerkiksi Tilastokeskuksen tulonjakotilastoissa. Tämän mukaan kotitalous alittaa köyhyysrajan, kun sen käytettävissä olevat tulot jäävät alle 60 prosenttiin maan mediaanituloista eli keskimääräisestä tulotasosta. Suhteellinen köyhyysraja huomioi kotitalouden henkilömäärän. (Sauli 2007, 269–286; Moisio 2008, 256–275.)

Köyhyys-termi on 2000-luvulla korvaantunut tilastoinnissa usein termillä pienituloisuus. Pienituloisuusraja tarkoittaa samaa asiaa kuin köyhyysrajakin eli 60 prosenttia kotitalouden käytettävissä olevista tuloista suhteessa väestön mediaanituloihin. Käytännössä tämä tulo raja oli esimerkiksi vuonna 2011 yhden hengen taloudessa noin 13 700 euroa vuodessa. Kuukaudessa se tarkoittaa keskimäärin 1 140 euroa (Tulonjakotilasto 2011.)

Tietty köyhyysraja ei kuitenkaan ilmaise köyhyyttä yksiselitteisesti. Sopimuksenvaraisen köyhyysrajan alittanut ihminen ei välttämättä koe itseään köyhäksi, tai rajan yläpuolelle jäävä henkilö voi puolestaan kokea itsensä tuloista huolimatta köyhäksi. (Heikkilä 1990, 33.) Paljon köyhyystutkimuksessa käytetty suhteellinen köyhyysraja ei siis ilmaise enempää tai vähempää kuin kotitalouden käytettävissä olevat tulot suhteessa väestön keskimäärin.

Subjekttiivisen köyhyysmittarin avulla selvitetään ihmisen oma kokemus varojen riittävyydestä: miten ihminen kokee tulojensa riittävän menojensa kattamiseen, tai jääkö hänelle rahaa säästöön. Köyhyyttä voidaan arvioida myös erilaisilla subjektiivisilla elinoloja tarkastelevilla indikaattoreilla, kuten esimerkiksi kulutuksesta tinkimisen indeksin avulla. Tällöin henkilö arvioi sitä, mistä päivittäishankinnoista tai kulutushyödykkeistä hän kokee joutuvansa tinkimään rahan riittämättömyyden takia, ja näistä lasketaan indeksiarvo. (Moisio 2008, 256–275.) Subjekttiivisia köyhyyskokemuksia voidaan tarkastella määrällisin ja laadullisin analyysimenetelmin.

Tilastotietoihin ja numeroihin perustuva tieto ei kerro koko kuvaa köyhyydestä, sillä elämä lukujen takana jää tällöin kuvaamatta; millaista elämää ja arkea ihmiset elävät, millaisia kokemuksia yksittäisillä ihmisillä on varojen riittämättömyydestä (Isola ym. 2007, 12). Subjekttiivisia köyhyyskokemuksia on Suomessa tutkittu laadullisin menetelmin esimerkiksi erilaisten kirjoitusten avulla. Kirjoituksissa ihmiset ovat kuvanneet kokemuksistaan esimerkiksi nälästä (Hänninen & Karjalainen 1994) tai köyhyydestä ja kirjoittaneet siitä, millaisia tunteita he kokevat ja millaisia selviytymisstrategioita he käyttävät yrittäessään selviytyä vähävaraisesta arjesta (Isola ym. 2007, 14).

2.3. Köyhyyden taustat ja syyt

On olemassa erilaisia tekijöitä, jotka nostavat yksilön köyhyysriskiä. Tällaisia seikkoja ovat suomalaisessa yhteiskunnassa muun muassa perheettömyys, kouluttautumattomuus, työttömyys, pitkäaikaissairaus sekä lapsiperheillä yksinhuoltajuus, vauva-aika ja lapsimäärän nousu yli kolmeen lapseen. (Korpi 1971, 82–92; Heikkilä 1990; Ritakallio 1991; Sauli 2007, 269–286; Lammi-Taskula & Salmi 2008, 38–60; Moisio 2008, 256–275.)

Lapsiperheiden köyhyysriskiä selitetään Suomessa tavallisimmin sillä, että pienten lasten äidit ovat yleisemmin työvoiman ulkopuolella, ja perheet käyttävät perhevapaita. Myös toisen vanhemman tai molempien vanhempien työttömyys lisää köyhyysriskiä merkittävästi. Lapsiperheiden köyhyysastetta selitetään tulonsiirroilla ja niiden jälkeensä jääneellä tasolla, epävakailla työmarkkinoilla ja määräaikaisten työsuhteiden lisääntymisellä, vanhempien vähällä tai eriasteisella koulutuksella tai puolisoitten välisillä tuloeroilla. (Sauli 2007, 269–286; Haataja & Hämäläinen 2010, 76–116; Jäntti 2010, 62–75.)

Köyhyyden taustatekijät voidaan jakaa jo 1970-luvun alusta peräisin olevan jaottelun mukaan perustaviin, edellyttäviin ja laukaiseviin tekijöihin. Perustavia köyhyystekijöitä ovat esimerkiksi sosiaalinen ja taloudellinen järjestys yhteiskunnassa, joka jakaa ihmiset rikkaisiin ja köyhiin, luo epätasa-arvoa ja muodostaa yhteiskuntaluokkia. Köyhyyden edellyttäviä tekijöitä ovat yksilön sijoittuminen sosio-ekonomisessa hierarkiassa, lapsuuden kasvuolosuhteet, vanhempien yhteiskunnallinen asema sekä sukupuoli. Näitä seikkoja voidaan pitää myös riskitekijöinä, jotka ovat sosiaaliavun tarpeen taustalla. Köyhyyden taustalla olevia laukaisevia tekijöitä ovat erilaiset elämäntapahtumat, jotka vaikuttavat taloudelliseen tilanteeseen resursseja vähentäen tai tarvetta lisäten. Tällaisia seikkoja ovat muun muassa sairaudet, työttömyys, ero, kuolemantapaukset tai perheen lapsiluku. (Korpi 1971, 109–110.)

Köyhyys ilmiönä voidaan klassisen kahtiajaon mukaan nähdä joko yhteiskunnan toiminnasta käsin tai yksilötasolta lähtöisin olevana ongelmana. Köyhyyden yhteiskunnalliset selitysteoriat pohjaavat esimerkiksi marxilaiseen luokkateoriaan sekä funktionalistiseen teoriaan, jossa eriarvoisuus käsitetään osaksi yhteiskuntajärjestelmän reunaehtoja. Eriarvoisuus ja köyhyys turvaavat yhteiskunnan toimivuuden. Yksilötason teoriat köyhyyden selittäjinä (mm. uusklassinen talousteoria) lähtevät siitä ajatuksesta, että

yhteiskunta tarjoaa kaikille kansalaisille mahdollisuuden kohtuulliseen elintasoon. Mikäli yksilö ei pysty toimimaan yhteiskunnan normien mukaan ja köyhtyy, ei syy ole yhteiskunnan, vaan yksilön itsensä. Yksilötason köyhyyselitykset näkevät siis yksilön käyttäytymisen köyhyyden syyksi, eivätkä ne huomioi köyhyyden taustalle rakenteellisia seikkoja tai talousjärjestelmää. (Ritakallio 1991, 19–21.)

Köyhyyden syistä käyty teoreettinen keskustelu on jaettu yleensä selitysmallin mukaan kolmeen luokkaan: yksilölliset syyt, rakenteelliset syyt sekä fatalistiset syyt eli köyhyys kohtalona jonkun elämäntapahtuman myötä. Pohjoismaalaisten sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan köyhyyden syinä ovat tavallisimmin rakenteelliset syyt, kuten yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Kuitenkin osa sosiaalityöntekijöistäkin on myös sitä mieltä, että köyhyyden taustalla on painavimmin yksilöstä johtuvat syyt, ja etenkin suomalaiset sosiaalityöntekijät pitävät köyhyyttä pohjoismaisia kollegojaan yleisemmin yksilön syynä. (Blomberg ym. 2010, 589–602.) Osasyynä näkemykseen on se, että sosiaalityöntekijöiden asenteita tarkastelevassa tutkimuksessa suomalaisten näkemykset jakautuivat eniten kolmen eri selitysvaihtoehdon kesken, ja suomalaiset työntekijät pitivät köyhyyden syinä muita pohjoismaisia työntekijöitä yleisemmin sekä yksilöllisiä, rakenteellisia että fatalistisia syitä.

2.4. Köyhyyden kesto

Köyhyystutkimuksessa ja köyhyydestä käydyssä keskustelussa köyhyyttä arvioidaan myös ajallisen keston mukaan ja käytetään esimerkiksi ilmaisua köyhyyden pitkittyminen (Tulonjaon kokonaistilasto 2011). Lapsiperheiden köyhyyden keston liitetään usein köyhyyden tilapäisyys. Tällä tarkoitetaan sitä, että perheessä etenkin lapsen tai lasten pikkulapsiaika (lapsi alle 3-vuotias) ja sen mukanaan tuoma rahallinen niukkuus on väliaikainen vaihe, joka korjaantuu silloin, kun kotona lasta tai lapsia hoitanut vanhempi siirtyy työelämään. Erilaisista lastenhoitoon ja työhön sekä niiden yhdistämiseen liittyvistä ratkaisuista seuraa usein taloudellista toimeentulon niukkuutta, jota pidetään ajallisesti rajattuna. Sama koskee opiskelevia henkilöitä, sekä perheettömiä että perheellisiä. (Lammi-Taskula & Salmi 2010, 198–214.)

Kuitenkin 2000-luvulla on lisääntyvästi noussut esille lapsiperheiden köyhyyden pitkittyminen ja taloudelliset vaikeudet silloinkin, kun köyhyysriskiä nostattava

elämänvaihe ohitetaan. Toisin sanoen köyhyys ei olekaan aina lapsiperheissä tilapäinen vaihe, vaan voi muuttua pysyvästi elämään kuuluvaksi olosuhteeksi. Esimerkiksi köyhien yksinhuoltajaäitien haastattelussa (Krok 2012, 129–149) ilmeni, että heidän selviytymiskeinonsa köyhyudessa oli pyrkimys pitää olosuhteet mahdollisimman muuttumattomina. Yksinhuoltajaäidit eivät kehittäneet sellaisia strategioita, joiden avulla pääsisivät pois köyhydestä, vaan pyrkivät selviytymään arjesta säästäväisyyden avulla. Taitava ja kekseliäs selviytyminen taloudellisesti köyhästä arjesta saattaa kuitenkin jättää köyhyysongelman todelliset kasvot piiloon. Näennäinen köyhyudessa selviytyminen voi peittää köyhyuden laajuuden tai sen näkemisen yhteiskunnallisena ongelmana.

Köyhyys ja köyhyiden pitkittyminen voivat olla sukupolvittain siirtyvä eli ylisukupolvinen ilmiö. Tästä käytetään myös ilmaisua köyhyiden periytyminen. Suomalaisessa hyvinvointitutkimuksessa on todettu, että vanhempien taloudelliset vaikeudet siirtyvät osin myös seuraavalle sukupolvelle, ja lapsuudenkodin köyhyys periytyy valitettavan usein. (Paananen ym. 2012.) Alle 30-vuotiaiden suomalaisten köyhyyskokemuksia tarkastelevassa raportissa pienituloiset suomalaisnuoret määrittelivät oman köyhyytensä yhdeksi pääasialliseksi syyksi perhetaustan ja lapsuuden elinot. Raportin johtopäätösten mukaan kirjoittajien kokemukset vahvistavat aiempia tutkimustuloksia köyhyiden periytymisestä, ja perheen varallisuus vaikuttaa siihen, millaiset edellytykset lapsella on myöhemässä elämässään. (Mikkonen 2012, 10, 47–48.)

2.5. Köyhyys suhteessa syrjäytymiseen ja huono-osaisuuteen

Köyhyyttä tutkitaan ja käsitellään usein suhteessa muihin läheisiin käsitteisiin, kuten syrjäytymiseen tai huono-osaisuuteen. Käsitteet ovat osin päällekkäisiä, mutta syrjäytyminen nähdään enemmänkin prosessina ja köyhyys asiantilana. Köyhyys, ja yleensä juuri aineellinen köyhyys, viittaa vain yhteen hyvinvoinnin osa-alueeseen, ja syrjäytyminen puolestaan nähdään moniulotteisempana ja laajempana hyvinvointiongelmana. (Heikkilä 2000, 167–181; Raunio 2006, 33–35.) Syrjäytyminen voidaan siis ajatella ikään kuin yläkäsitteeksi, johon köyhyys sisältyy yhtenä mahdollisena osatekijänä.

Syrjäytymiskeskustelu käynnistyi Suomessa 1980-luvulla. Syrjäytyminen määritellään yksilön ja yhteiskunnan välisten siteiden heikkoudeksi, joka määrittyy ennen kaikkea

työstä syrjäytymisen kautta, sillä työtä pidetään keskeisenä yksilön siteenä yhteiskuntaan. Työn lisäksi myös perhe on yksilön hyvinvoinnille tärkeä osa-alue, joka määrittelee yksilön sidettä yhteiskuntaan. (Raunio 2006, 10–12.)

Huono-osaisuuden tutkimuksessa on 1990-luvun jälkeen tapahtunut käsitteellistä muutosta, ja syrjäytyminen on osin korvannut köyhyys-käsitteen. Heikkilä (2000, 167–181) on esittänyt syyksi tähän muun muassa syrjäytyminen-käsitteen epämääräisyydestä johtuvaa suurempaa tutkimuksellista liikkumavaraa ja syrjäytymisen tarjoamaa pelkkää köyhyyttä mielenkiintoisempaa tutkimuskohdetta. Syrjäytymistutkimuksen taustalla ja siihen linkittyneenä on kuitenkin köyhyystutkimus, etenkin aineellisen köyhyyden tutkimus.

Myös huono-osaisuus käsitetään yleensä köyhyyttä laajemmaksi ongelmaksi ja sillä tarkoitetaan hyvinvoinnin puutetta (Ritakallio 1991, 46). Huono-osaisuudessa on rahallisten resurssien lisäksi kyse myös muista yksilön elinoloista, ja aineellisten tarpeiden lisäksi siihen sisällytetään sosiaalinen toiminta ja sosiaaliset suhteet (Heikkilä 1990, 20). Huono-osaisuus ja köyhyys ovat osin päällekkäisiä ilmiöitä syrjäytymisen tapaan, mutta silti erillisiä ja eri asiaa tarkoittavia ilmaisuja. Ritakallion (1991, 102) mukaan esimerkiksi toimeentulotukiasiakkuuden taustalla ei aina ole niinkään puhdas köyhyys, vaan laajempi sosiaalinen huono-osaisuus, deprivatio.

Deprivatio tai deprivatiotila on huono-osaisuudesta käytetty ilmaisu, joka tarkoittaa muitakin hyvinvoinnin puutteita kuin vain köyhyyttä. Huono-osaisuus on syrjäytymisen aikaansaamaa, joten syrjäytymisprosessi voi johtaa deprivoitumiseen. (Raunio 2006, 26.) Köyhyyden ohella muita huono-osaisuuden tekijöitä ovat esimerkiksi sairaudet, huono työmarkkina-asema, moniongelmaisuus, elämänhallinnan puute, sosiaalisen yhteisyyden puute ja yksinäisyys sekä puutteellinen asuminen, välttämättömien hyödykkeiden tai palvelujen saavuttamattomuus taloudellisista syistä johtuen. (Heikkilä 1990, 71.)

Deprivatio-käsitteen käyttöön on yhteydessä se, mistä ulottuvuuksista ihmisen hyvinvoinnin katsotaan koostuvan. Raha ja taloudellinen tilanne ovat vain osa ihmisen hyvinvoinnin määritelmää. Sosiologi Erik Allardt (1976, 38) mukaan hyvinvointi on aineellisia resursseja monisäikeisempää ja pitää sisällään elintason (having) lisäksi myös yhteisyyssuhteet (loving) sekä itsensä toteuttamisen muodot (being).

2.6. Suomalaisen köyhyys eri köyhyysmittareiden kautta

Tavallisimmin suomalaisessa köyhyystutkimuksessa on käytetty aineistoina tulonjakotilastoja, jotka koskevat koko väestöä tai tiettyä huono-osaista ja hyvinvointipuutteiden kasaantumista kärsivää väestöryhmää, kuten esimerkiksi toimeentulotuen saajia (Heikkilä 1990; Ritakallio 1991). Myös lapsiperheisiin kohdistuva tutkimus on lisääntynyt ja tavallisimmin tuolloin aineistona on käytetty lapsiperheiden tulonjakotilastoja (Sauli 2007; Lammi-Taskula & Salmi 2008; Moisio 2008).

Köyhyysaste on kasvanut Suomessa tasaisesti 1990-luvun puolivälistä lähtien. Tilastokeskuksen tulonjakotilaston (2011) mukaan yleinen köyhyys- eli pienituloisuusaste Suomessa oli vuonna 2011 lähes 13 prosenttia, ja luku on pysynyt suunnilleen samana vuodesta 2006 lähtien. Henkilömääränä tämä tarkoittaa noin 690 000 henkilöä. Pitkittyneesti pienituloisia suomalaisia on viime vuosina ollut noin yhdeksän prosenttia väestöstä. Yleinen kehitys 2000-luvulla on ollut se, että etenkin lapsiperheissä tuloerot ovat kasvaneet, ja lapsiperheiden suhteellinen pienituloisuus on lisääntynyt muuta väestöä nopeammin. (Tulonjakotilasto 2011.)

Suomalaisessa köyhyystutkimuksessa on osoitettu, että eri köyhyysmittarit osoittavat köyhiksi eri väestöryhmät. Eri kriteereillä köyhiksi määritellyt ryhmät sisältävät siis eri ihmisiä, vaikkakin köyhyiden kokonaislaajuus yhteiskunnassa on lähes yhtä suuri käytetystä kriteeristä riippumatta (Heikkilä 1990, 223–224). Ritakallio (1994, 169–190) on verrannut suhteellisen tulometodin ja kulutusmenometodin antamaa kuvaa köyhyydestä toimeentulotukiasiakkuuteen ja todennut, että mittarit osoittivat pääosin eri väestöryhmät köyhiksi. Tulometodilla ja toimeentulotukiasiakkuudella mitaten molempien kriteerien mukaan köyhiä oli vuonna 1990 vain 0,5 prosenttia väestöstä. Suhteellisella tulometodilla köyhiksi määritellyistä vain joka viides sai toimeentulotukea, ja vain 8 prosenttia toimeentulotukea saaneista alitti köyhyysrajan. Ritakallion tulokset ovat hyvin samansuuntaisia kuin Heikkilän (1990, 223–224) aiemmin saamat, joiden mukaan vain 14 prosenttia toimeentulotukiköyhistä alitti kiinteän köyhyysrajan.

Suomalaista vähimmäisturvaa tarkastelevassa tutkimuksessa rahankäyttömahdollisuuksia tarkasteltiin tutkimalla kulutusta. Tulosten mukaan jopa yli puolet suomalaisista joutui tinkimään rahasyistä kulutuksestaan ainakin jossain määrin, vaikka tulikin tuloillaan toimeen. Tinkiminen sinällään ei kerro suoraan toimeentulo-ongelmista, mutta antaa kuitenkin viitteitä siitä, että kulutusta joudutaan rajoittamaan ja kohdentamaan.

Tutkimuksen mukaan tinkiminen ei tuolloin kuitenkaan erottanut esimerkiksi lapsiperheitä muista perhetyypeistä muuten kuin yksinhuoltajaperheiden osalta, sillä yksinhuoltajilla tinkiminen oli selvästi muita yleisempää. (Forma, Heikkilä & Keskitalo 1999, 41.)

Lapsiperheiden materiaalista puutetta eli materiaalista deprivatiota on tarkasteltu EU-raportissa, jossa deprivoituneilla tarkoitettiin sellaisia lapsikotitalouksia, joilla ei ollut varaa kolmeen tai useampaan hyödykkeeseen tai palveluun yhdeksän hyödykkeen listalta. Suomessa lähes 10 prosenttia lapsikotitalouksista oli tutkimuksen mukaan tällä tavoin materiaalisesti köyhiä eli materiaalista puutetta kokevia. (Child poverty and well-being in the EU 2008.)

Tilastokeskus selvitti määrällisin menetelmin vuonna 2008, mitä perheen pienituloisuus merkitsee lapsille heille ominaisten tarpeiden kannalta. Selvityksessä käytettiin sekä objektiivista että subjektiivista köyhyyden määritelmää ja kysyttiin, puuttuuko pienituloisten perheiden lapsilta joitakin sellaisia aineellisia asioita, joita muiden perheiden lapsilla on. Lapsiperheiden lasten elintasoja mitattiin kysymyksillä perheen tulotasosta, lasten perustarpeista, harrastusmahdollisuuksista sekä lasten saamista terveystalouksista. Perustarpeiden osiossa kysyttiin mahdollisuudesta lapsen vaate- ja kenkähankintoihin sekä monipuoliseen syömiseen. Harrastus- ja vapaa-ajan osiossa kysyttiin, onko lapsella harrastusvälineitä, mahdollisuutta osallistua koulun maksullisiin tapahtumiin tai lukea läksynsä rauhallisessa paikassa. Lisäksi tiedusteltiin lapsen perheen asunnon ahtautta. (Tulonjakotilasto 2008.)

Tulosten perusteella havaittiin vähän aineellista puutetta pienituloisten perheiden lasten ja muiden perheiden lasten keskuudessa, mutta pienituloisten perheiden lapset todettiin kuitenkin huonompiosaisiksi verrattuna muihin. Pienituloisten perheiden lapset asuivat muita yleisemmin ahtaassa asunnossa, eikä heillä ollut yhtä usein rauhallista läksyjenlukupaikkaa, kun muiden perheiden lapsilla. Pienituloisten perheiden lapsilla ei ollut yhtä yleisesti mahdollisuutta ostaa vaatteita uusina tai vähintään kaksia sopivia kenkiä verrattuna muiden perheiden lapsiin. (Tulonjakotilasto 2008.)

Pienituloisten perheiden lapsilta puuttui myös muita lapsia yleisemmin harrastusvälineitä ja mahdollisuuksia säännölliseen harrastukseen, ja lapsilla oli vähemmän mahdollisuuksia osallistua koulun maksullisiin retkiin tai muihin tilaisuuksiin. Useampi kuin joka viides pienituloisten perheiden lapsista oli vailla lomanviettomahdollisuutta perheen varattomuuden takia, kun muiden perheiden lapsilla varattomuus esti lomanvieton vain

neljällä prosentilla. (Tulonjakotilasto 2008.) Vaikka tutkimuksen pieni aineisto ei tarjoa kattavaa kuvaa lapsiköyhyyden merkityksestä, eivätkä tulosten erot olleet tilastollisesti merkitseviä, viittaavat ne köyhien perheiden lasten olevan eriarvoisessa asemassa arjen toiminnoissaan ja mahdollisuuksissaan.

Suomessa köyhyyttä on tutkittu myös laadullisin menetelmin ja käyttäen mittarina subjektiivista määritelmää köyhyydestä. 1990-luvulla silloisen talouslaman aikana kerättiin ihmisten vapaamuotoisia kirjoituksia nälästä, ja kirjoittaneet olivat kokeneet nälkää enimmäkseen varattomuuden ja köyhyyden takia. Nälkäkokemukset ja köyhyys liittyivät tutkimusaineistossa tavallisimmin työttömyyteen, pitkäaikaiseen sairauteen, opiskeluun, eläkkeellä oloon, avioeroon, pienipalkkaiseen työhön tai johonkin yllättävään elämäntapahtumaan, joka oli muuttanut tuloja tai menoja. Köyhyyden ilmenemismuodot olivat moninaisia, mutta yhteistä niille oli välttämättömyyksistä tinkiminen ja elämän rajoittuminen. (Heikkilä ym. 1994; Hänninen & Karjalainen 1994.)

Köyhyyttä on tarkasteltu 2000-luvulla köyhyyskirjoituskilpailun avulla. Vuonna 2006 julkaistun kilpailuilmoituksen kautta saatiin satoja vapaamuotoisia kirjoituksia köyhyydestä eri-ikäisiltä ja eri väestöryhmiin kuuluvilta henkilöiltä, myös lapsiperheiden vanhemmilta. Kirjoituksissa kuvataan köyhyyttä sellaisena kun se ihmisten arjessa koetaan: miten köyhyys arjessa näyttäytyy, miten köyhyys on tullut elämään, miten köyhästä arjesta käytännössä selvitään, miten köyhyys pitkittyy tai ilmenee ylisukupolisesti, millaisia tunteita arkeen liittyy tai miten sosiaaliturva näyttäytyy köyhän ihmisen arjessa. (Isola ym. 2007.)

Lapsiperheiden arjessa köyhyys näyttäytyi muun muassa jatkuvana tarpeellisten hankintojen puntarointina, vanhojen tai käytettyjen lastentarvikkeiden etsimisenä ja rahan pihistämisenä ruokaostoksista. Maksulliset vapaa-ajanviettotavat eivät olleet mahdollisia köyhässä lapsiperheessä, ja välttämättömien laskujen maksamiseksi perhe saattoi joutua turvautumaan ulkopuoliseen apuun, kuten sosiaalitoimeen. Tästä perheenjäsenet kokivat häpeän ja nöyryytyksen tunteita. (Mt.)

Suomessa lapsiperheiden köyhyys koettelee ankarimmin yksinhuoltajia (Sauli 2007, 269–286; Moisio 2008, 256–275; Forssen 2012, 105–127). Tutkimusten kautta on käynyt ilmi, että köyhät yksinhuoltajat kokivat eriarvoisuutta suhteessa paremmin taloudellisesti toimeentuleviin vanhempiin esimerkiksi asuinpaikan, asumistason ja vaatteiden huonommuuden takia. Yksinhuoltajan arjessa säästäväisyys muodostui

selviytymiskeinoksi, ja köyhän vanhemman piti luopua suurelta osin sellaisista tavaroista ja hyödykkeistä, jotka paremmin toimeentuleville olivat itsestäänselvyksiä. Köyhän vanhemman oli luovuttava monesta aineellisesta tai aineettomasta tärkeäksi kokemastaan asiasta rahan puutteen takia ja sopeuduttava köyhyyteen ikään kuin pysyvänä olotilana. Taloudellisesti tiukassa tilanteessa elävien yksinhuoltajaäitien selviytymisstrategiana köyhydessä oli säästäväisyys ja sopeutuminen. (Krok 2012, 129–149; Roivainen & Jalonen 2012, 151–174.)

Verrattaessa suomalaista köyhyyttä muihin maihin voidaan todeta, että Suomessa kotitalouksien taloudelliset vaikeudet eivät ole niin yleisiä kuin EU-maissa keskimäärin (Eurostat. Tulonjakotilasto). Euroopassa köyhyystilastointia tekee esimerkiksi EU:n tilastointikeskus Eurostat, joka tuottaa maakohtaisia ja vertailukelpoisia lukuja kotitalouksien tuloista. Eurostat-tilastoinnissa köyhyysmittarina käytetään Suomen tapaan 60 % tuloja suhteessa kunkin maan mediaanitulojen tasoon. Köyhyysrajan alittavista käytetään ilmaisua köyhyysriskissä olevat henkilöt tai kotitaloudet, ”at-risk-of poverty”.

Vuonna 2010 EU-jäsenmaiden köyhyystilastojen keskiarvon mukaan 16 % alueen ihmisistä eli köyhyysrajan alla, kun suomalaisia tilastollisesti köyhyysriskissä eläviä oli tuolloin noin 13 %. Samana vuonna esimerkiksi Saksassa köyhyys kosketti noin 16 % ja Espanjassa noin 21 % väestöstä. Muissa Pohjoismaissa taloudellista köyhyyttä esiintyy Suomen kanssa samansuuntaisesti, mikäli se määritellään köyhyysrajan alittamisena: myös Ruotsissa ja Tanskassa köyhyysrajan alitti noin 13 % väestöstä vuonna 2010. EU-maiden ulkopuolisessa Norjassa oli tuolloin Pohjoismaista vähiten köyhyysrajan alittavia henkilöitä, noin 11 %. (Eurostat. Tulonjakotilasto.)

Mikäli köyhyyttä tarkastellaan materiaalisena puutteena eli deprivatationa, alittavat Suomi ja muut Pohjoismaat edelleen EU-keskiarvon, jonka mukaan noin 17 % alueen kaikista kotitalouksista raportoi kokevansa materiaalista puutetta. Kuitenkin Suomessa etenkin köyhyysriskissä olevat kotitaloudet ilmoittivat pohjoismaalaisista köyhyysrajan alittavista kotitalouksista eniten materiaalista puutetta. Unionin alueella köyhyysriskissä elävistä kotitalouksista materiaalisesta puutteesta raportoi noin 39 %. Esimerkiksi Bulgariassa, Romaniassa ja Latviassa materiaalista puutetta ilmoitettiin olevan selvästi yli EU-keskiarvon. (Combating poverty and social exclusion 2010, 56.)

Suomalaisten lapsiperheiden köyhyys on määrällisesti vähäisempää suhteessa muihin eurooppalaisiin maihin (European Commission). EU-keskiarvon mukaan vuonna 2008

lapsiköyhyysriskissä oli noin joka viides EU-alueen lapsista, ja esimerkiksi Espanjassa EU-keskiarvo ylittyi usealla prosenttiyksiköllä. Suomi ja muut Pohjoismaat alittivat tuon keskiarvon selvästi. Suomen tapaan myös muualla Euroopassa lapsiköyhyyden riskiä kasvattavat yksinhuoltajuus tai perheen lapsiluvun kasvu yli kolmeen lapseen (Ritakallio & Bradshaw 2006, 237–254; Child Poverty and Well-Being in the EU 2008, 20.)

Työssäkäynti on merkittävä tekijä lapsiperheen tulojen kannalta. Perheen vanhemman tai vanhempien työelämän ulkopuolisuus on tekijä, joka kasvattaa lasten köyhyysriskiä. Näin on etenkin Suomen kaltaisissa maissa, joissa lapsiköyhyysriski on suhteellisen pientä silloin kun vanhemmat ovat työssä. Etenkin Pohjoismaissa lapsen riski kulua köyhään perheeseen liittyy paljon siihen, mikä on vanhempien asema työelämässä. (Ritakallio & Bradshaw 2006, 237–254.)

Suomalaista ja eurooppalaista köyhyyttä voidaan tarkastella myös vertaamalla tuloeroja. Tuloerot ovat Suomessa Euroopan keskitasoa pienemmät, mutta suuremmat suhteessa muihin Pohjoismaihin. Vuonna 2011 Suomea alhaisemmat tuloerot olivat Norjassa, Ruotsissa ja Islannissa. (Tuloerojen kansainvälinen vertailu 2011.) OECD-maista tuloerot ovat kasvaneet nopeimmin Suomessa ja Ruotsissa, joissa erot ovat laajimmat työssäkävien ja työttömien tulotasojen välillä (Kuivalainen 2013). Työ ei välttämättä riitä pitämään ihmisiä köyhyysrajan yläpuolella, ja esimerkiksi EU-keskiarvon mukaan noin kahdeksan prosenttia sen alueen työssäkävivistä henkilöistä elää köyhyysriskissä. Tässäkin suhteessa Pohjoismaat erottuvat muusta Euroopasta, sillä Pohjoismaissa työssäkävien köyhyysriski on EU-keskiarvoa alhaisempi. (Combating poverty and social exclusion 2010, 49.)

3 TUTKIMUSASETELMA

Tutkielmani tarkoituksena on käsitellä lapsiperheiden köyhyyttä vanhempien kirjoittamien vapaamuotoisten tekstien kautta. Käyttämäni aineisto on sekundääriaineisto, sillä se on kerätty jo aiemmin muuta tarkoitusta varten. Kyseessä on laadullinen tutkimus, jonka taustafilosofia nojautuu sosiaaliseen konstruktionismiin ja jonka tutkimusmetodina on laadullinen sisällönanalyysi.

3.1. Tutkielman taustaoletukset

Tutkielmani tieteenfilosofisena taustaoletuksena ja viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalinen konstruktionismi tarkoittaa ajattelutapaa, jonka mukaan sosiaalisesta todellisuudestamme ei voi esittää yhtä ja oikeaa absoluuttista totuutta. Sen sijaan sosiaalisesta todellisuudesta on useita erilaisia versioita ja selitystapoja, ja sitä voi tarkastella eri näkökulmista. (Gergen 1999.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan sosiaalinen todellisuutemme on rakentunut ja rakentuu kommunikaation avulla kielellisessä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kielellä ja kielenkäytöllä on suuri merkitys ja rooli sosiaalisessa toiminnassa. Kielen avulla ei vain kuvata maailmaa, vaan sen avulla myös jäsennetään ja muokataan sitä todellisuutta, jossa elämme ja toimimme. (Berger ja Luckmann 1994.) Kielenkäyttö paitsi välittää, myös luo ja rakentaa kokemustamme ympäröivästä maailmasta ilmiöineen.

Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti ajatellaan, että käsityksemme maailmasta on relatiivista eli suhteellista. Käsityksemme todellisuudesta muodostuu sidoksissa tiettyyn historiaan, aikaan ja kulttuuriin. Tieto on yhteydessä sosiaaliseen toimintaan, ja tietoa syntyy sosiaalisten prosessien kautta ihmisten ja yhteisöjen tuottamina. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tutkielmani aiheeseen liitettynä sosiaalisen konstruktionismin taustaoletus tarkoittaa sitä, että ymmärrän köyhyysskirjoitukset sellaisenaan uskottavina kuvauksina sosiaalisesta elämästä ja ”todellisuudesta” tietyssä kontekstissa. Ymmärrän, että vanhemmat ovat kirjoittaneet tekstinsä tietyssä elämäntilanteessa ja ajassa tiettyä tarkoitusta varten. Tekstit eivät välttämättä ole suoria ja realistisia kuvauksia kirjoittajien arjesta, vaan tuovat esiin

vanhempien kuvauksen siitä. Kirjoitusten sisältö ei siis näkemykseni mukaan ilmennä suoraan arkitodellisuutta, mutta välittää sen, mitä vanhemmat arjestaan haluavat kertoa.

Kirjoittajien motiivit tekstin tuottamiseen ovat voineet olla hyvinkin erilaiset: joku kirjoittaja on kenties halunnut osallistua tutkimukseen, toinen puolestaan on saattanut motivoitua tavoittelemaan kirjoituskilpailun voittoa ja sen myötä luvattua palkintoa, joku on ehkä halunnut jäsentää elämäänsä kirjoittamalla ylös oman kertomuksensa. Tiedostan sen, että jokainen kirjoittaja on tuottanut tekstinsä tietyissä olosuhteissa ja puitteissa, jotka ovat vaihtelevia, monimuotoisia ja yksilöllisiä. Kirjoitukset eivät välitä yleistä ja kaiken kattavaa kuvaa suomalaisten lapsiperheiden köyhyydestä, vaan tuovat esiin yhden osan siitä. Ymmärrän aineiston muodostuvan erilaisista versioista ja näkökulmista koskien tutkimusaiheittani riippuen kunkin kirjoittajan yksilöllisistä seikoista, taustasta ja kirjoittamishetken tilanteesta.

Sosiaaliseen konstruktionismiin nojautuen muodostan eri henkilöiden kirjoitusten sisältöjen avulla oman tulkintani köyhyyden ilmenemismuodoista ja siihen liittyvistä seikoista ottamatta kantaa kirjoitusten ”todellisuuteen”. Kirjoitukset välittävät minulle tietyistä puitteista ja lähtökohdista kerrotun kuvauksen siitä, mitä köyhyys lapsiperheissä on. Tarkastelen työssäni köyhyyttä sen perusteella, mitä kirjoittajat ovat päättäneet tuoda esiin.

3.2. Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymykseni on: *millaisena lapsiperheiden köyhyys näyttäytyy arjessa vanhempien kuvaamana*. Lähestyn tutkimuskysymystäni erilaisten teemojen ja näkökulmien kautta, joita tarkastelen aineistosta.

Tarkastelen lapsiperheiden köyhyyttä siitä näkökulmasta, millaisia ilmenemismuotoja arkielämä saa köyhyyden myötä, ja millaisia arkeen vaikuttavia seikkoja lapsiperheiden vanhemmat liittävät köyhyyteen. Käsittelen köyhyyden näyttäytymistä arjessa myös köyhyyteen johtaneiden tekijöiden sekä köyhyyden päättymisen avulla: mitkä seikat vanhemmat tuovat esiin köyhyyttä pitkittäviksi tai ylläpitäviksi tekijöiksi, ja mitkä seikat ovat vanhempien kertomana auttaneet köyhyydestä irtautumisessa.

3.3. Aineisto ja sen rajaus

Tutkielmani aineistona on Yhteiskuntatieteellisessä tietoaarkistossa oleva aineisto *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2006* (Larivaara, Isola & Mikkonen 2006). Aineisto koostuu vuonna 2006 kirjoituskilpailun kautta kerätyistä, eri väestöryhmiä edustavien kirjoittajien vapaamuotoisista teksteistä arkipäivän köyhyydestä. Olen saanut aineiston ja luvan sen käyttöön Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkiston lupahakumenettelyn mukaisesti.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu julkistettiin vuonna 2006 lehdistötiedottein sekä uutisoinnin kautta ja muun muassa työvoimatoimistojen, sosiaalitoimistojen ja kirjastojen ilmoituksin. Kirjoituskilpailuilmoitus oli myös nähtävillä verkossa kirjoituskilpailun verkkosivuilla sekä eri keskustelupalstoilla. Köyhyyskirjoituskilpailua ja kirjoitusten keruuta tukivat useat eri järjestöt ja yhteisöt.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineistossa on kaiken kaikkiaan noin 850 köyhyyskirjoitusta, jotka on tehty joko nimimerkillä, omalla nimellä tai täysi nimettömänä. Kirjoitusten tyyli on vapaa ja vaihteleva, ja tekstit ovat pituudeltaan muutamasta rivistä pariinkymmeneen sivuun. Tyyliiltään kirjoitukset ovat muun muassa suoraa kerrontaa, päiväkirjamuotoon tehtyä arjen kuvausta, runoja tai jonkinlaista kirjoittajan sisäisen puheen, vapaan ajattelun ja assosiaatioiden purkua kirjoitukseksi.

Jokainen kirjoitus on tallennusvaiheessa numeroitu juoksevalla luettelointikoodilla. Kirjoituksissa tai niiden taustatiedoissa on kerrottu vaihtelevasti kirjoittajan nimi tai nimimerkki, asuinmaakunta, ikä, sukupuoli, perhesuhteet tai muu kuvaus elämäntilanteesta. Keskeisiä teemoja ovat köyhyys, työttömyys ja syrjäytyminen sekä arkisista asioista selviäminen ja köyhyiden pitkittyminen. Teksteissä nousee esiin arjen eläminen, tyytymättömyys sosiaaliturvaan sekä henkistä jaksamista tukevat tekijät.

Aineistoa on käytetty useammassakin tutkimuksessa (mm. Isola ym. 2007; Mikkonen & Typpö 2009; Hakkarainen 2012; Isola 2012) sekä sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön pro gradu -tutkielmissa. Aineiston pohjalta julkaistuissa tutkimuksissa ja tutkielmissa näkökulmana on ollut muun muassa yksinhuoltajien, yksin elävien, perheiden, nuorten, miesten, naisten tai opiskelijoiden köyhyyskokemukset sekä kirjoittajien kokemukset sosiaalityöstä, sosiaaliturvasta tai avunsaamisesta.

Tässä tutkielmassa olen rajannut aineiston koskemaan lapsiperheiden vanhempien kirjoituksia arkipäivän köyhyydestä. Lapsiperheillä tarkoitan tässä sellaisia perheitä, joissa on kirjoittamishetkellä ollut yksi tai useampia alle 18-vuotiaita lapsia.

Aineiston koontivaiheessa silmäilin aluksi läpi kaikki alkuperäiset köyhyyskirjoitukset poimien niistä ne, joissa kirjoittaja on aikuinen ja joista kävi ilmi, että kirjoittajalla oli kirjoitushetkellä alle 18-vuotias lapsi tai lapsia kotona. Runomuotoiset tai fiktiiviset vanhempien kirjoitukset karsin jo tässä vaiheessa aineistostani pois. Keräsin koko *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* -aineistosta 99 kirjoitusta, jotka olivat lapsiperheiden vanhempien kirjoittamia ja joissa vanhemmat käsitelivät kirjoittamishetken köyhyyttä lapsiperheen arjessa.

Aineistoon valitsemieni kirjoitusten pituus vaihteli muutaman lauseen tekstistä lähes viidentoista sivun kirjoitukseen. Siirsin ja tallensin kirjoitukset peräkkäin satunaiseen järjestykseen Word-asiakirjaan, ja muokkasin tekstit yhdenmukaiseksi fontilla Times New Roman ja fonttikoolla 12. Lisäksi poistin kirjoituksista ylimääräisiä tyhjiä rivejä, ja muutin koko asiakirjan riviväliksi 1. Aineiston koonnin tässä vaiheessa poistin teksteistä kirjoittajien mahdolliset nimet tai nimimerkit sekä muut vaihtelevat tunnistetiedot, ja jätin lopulta näkyviin vain juoksevan luettelointikoodin. Tulostin koostamani aineiston paperiversioksi lukemista ja merkintöjen tekemistä varten. Kaiken kaikkiaan tekstiä kertyi 233 sivua.

Silmäilin koostamani aineiston läpi ensimmäisen kerran sillä ajatuksella, että tutustun kirjoitusten sisältöihin sen verran, että pystyn tekemään lopulliset valintani tutkielmaan mukaan otettavista kirjoituksista. Ensimmäisellä lukukerralla jätin aineistostani pois kirjoitukset, joista ei käynyt tarkemmin ilmi se, oliko kyse nykytilanteen kuvauksesta tai omakohtaisesta kokemuksesta. Rajasin aineistoni ulkopuolelle myös sellaiset kirjoitukset, jotka olivat osin fiktiivisiä tai joista ilmeni, että perheen lapset asuvat jo poissa kotoa. Myös kirjoitukset, joissa kirjoittaja pääosin muisteli esimerkiksi omaa lapsuuttaan ja lapsuusperheensä köyhyyskokemuksia, rajasin aineistoni ulkopuolelle. Ensimmäisellä läpiluennalla karsin edellisten lisäksi pois sellaiset kirjoitukset, jotka eivät millään tavoin käsitelleet tutkimuskysymykseni kannalta oleellisia teemoja.

Joitain kirjoituksia rajasin ensimmäisellä lukukerralla karsimalla niistä pois esimerkiksi kirjoittajan lapsuusmuistelo-osion, mutta säilytin nykytilanteen kuvauksen. Näin tein

kirjoitusten kohdalla, joiden rakenne oli sellainen, että rajausta oli mahdollista tehdä kajoamatta nykyhetken kuvaukseen tai köyhyyttä arjessa käsittelevään osioon.

Lopulliseen aineistooni valitsin ensimmäisen läpiluentakerran jälkeen 78 lapsiperheen vanhemman kirjoittamaa köyhyyskirjoitusta, jotka tallensin Word-asiakirjaan rivivälillä 1 ja fonttikoolla 12. Aineistoa kertyi näin kaikkiaan 163 sivua. Kirjoitukset ovat vaihtelevan pituisia ja tyyliltään lähinnä kerrontaa. Kirjoittajien taustat ja elämäntilanteet ovat hyvin moninaiset ja kirjavat. Kirjoituksissa on sekä naisten että miesten kirjoittamia tekstejä, yksinhuoltajien sekä pariskuntana elävien vanhempien tekstejä, koulutustaustaltaan ja työtilanteeltaan hyvin vaihtelevissa tilanteissa olevien kirjoittajien tekstejä ja yksi- tai monilapsisten perheiden vanhempien tekstejä. Kirjoittajien lasten iät vaihtelevat aineistossa vauvasta lähes täysi-ikäiseen lapseen.

3.4. Tutkimusmenetelmä ja aineiston analysointi

Tekstiaineistoa tarkasteltaessa tutkimusmenetelmän valintaan vaikuttaa olennaisesti se, mistä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita: halutaanko tarkastella kieltä kommunikaation välineenä vai kulttuurina. Kun tutkimuksen kohteena on kieli kommunikaation välineenä, tarkastelussa voi olla joko kielen sisältö tai kielenkäyttö prosessina, ja tarkastelun kohteesta riippuen niitä lähestytään eri metodein. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 48.) Omassa tutkielmassani mielenkiintoni kohdistuu aineiston tekstien sisältöön eli siihen, mitä aineiston tuottajat kertovat tutkimusaiheesta. Valitsemani metodi sen tarkasteluun on laadullinen sisällönanalyysi.

Kvalitatiivinen sisällönanalyysi on sanallista tekstin sisällön analyysiä, jossa tarkastellaan tekstimuotoista aineistoa tiivistäen, eritellen ja eroja sekä yhtäläisyyksiä etsien. Sisällönanalyysin avulla tutkittavasta ilmiöstä, tässä tapauksessa köyhyydestä, pyritään muodostamaan tiivistetty kuvaus ja suhteuttamaan se aiempaan tietoon ja käsityksiin kyseisestä ilmiöstä. Sisällönanalyysin avulla pyritään etsimään tutkimuskohteen merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–104.)

Tutkimusaineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä, ja sisällönanalyysin avulla on tarkoitus luoda siitä sanallinen kuvaus järjestämisen, tiivistämisen ja selkeyttämisen avulla. Laadullisen sisällönanalyysin kautta pyritään aineiston sisällön kattavaan ja systemaattiseen kuvaukseen, ei niinkään esimerkiksi tiettyjen sisältöjen esiintymistiheyteen. Näin voidaan

tehdä kvantitatiivisessa sisällönanalyysissä tai sisällön erittelyssä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Sisällönanalyysin avulla aineisto pilkotaan tai puretaan pienempiin osiin joko etukäteen tai analyysin aikana laaditun luokittelurungon mukaisesti. Sitten sisältö käsitteellistetään ja kootaan uudelleen uudeksi kokonaisuudeksi. Analyysi voidaan tehdä joko aineisto- tai teorialähtöisesti riippuen siitä, ohjaako luokittelua kyseinen aineisto vai aiempi teoria. (Eskola & Suoranta 1998; Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Aineistolähtöisen tai teorialähtöisen sisällönanalyysin väliin sijoittuu niin sanottu teoriaohjaava sisällönanalyysi, jossa aineiston analysointia ja tutkijan päättelyketjua ohjaa tietty taustateoria. Taustateoria ei kuitenkaan ohjaa analyysia niin tarkasti kuin täysin teorialähtöisessä sisällönanalyysissä. Teoriaohjaavassa analyysissä tutkija lähestyy aineistoa avoimesti ja liittää tulokset ohjaavaan teoriaan vasta analyysin edetessä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117–118.)

Itse käyttämäni analyysitapa on lähinnä aineistolähtöistä, sillä analyysia ei ohjaa mikään etukäteen valittu teoria tai tausta-ajattelu tutkielman aiheesta. Etsin aineistosta tutkimuskysymykseni mukaisia kohtia ja mainintoja, ja luokittelen niitä omiksi teemoikseen koskien lapsiperheiden köyhyyttä. Analysoinnin aikana tiedostan myös sen, että täydellisen puhdasta aineistolähtöisyyttä voi harvoin saavuttaa. Näin on etenkin tapauksissa, joissa tarkasteltava aihe on jollain tapaa entuudestaan tuttu ja siitä on olemassa jonkinlainen esiymmärrys tai käsitys jo arki ajattelun ja -käytäntöjen perusteella.

Itselläni on ollut tutkielman tekoon ryhtyessäni tiettyjä ajatuksia ja käsitys köyhyydestä oman elämänhistoriani perusteella, mutta pyrin tiedostamaan käsitykseni ja jättämään ne mahdollisimman paljon analysoinnin ulkopuolelle. Aineistolähtöisyyttä tässä työssä puoltaa se seikka, että aineiston luokittelua ja analyysia ohjaa juuri kyseinen aineisto sisältöineen, eivät omat aiemmat käsitykseni. Analyysiyksiköt eli tarkastelemani tekstikohdat eivät ole etukäteen valittuja, vaan olen muodostanut ne aineistosta tutkimuskysymykseni ohjaamana.

Sisällönanalyysiä on kritisoitu siitä, että se jättää helposti tutkimusprosessin keskeneräiseksi. Aineisto saadaan kyllä järjestettyä analyysin avulla, mutta mielekkäiden johtopäätösten tekeminen voi jäädä tekemättä, ja pahimmassa tapauksessa järjestetty aineisto esitetään ikään kuin tuloksina. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.) Sisällönanalyysin

keskeneräisyyden välttämiseksi aineiston ryhmittelyä tulee seurata aineiston abstrahointi eli vaihe, jossa aineistosta esiin nostetut kohdat yhdistellään teoreettisten käsitteiden luomiseksi. Tulkinta, päättely ja johtopäätösten tekeminen empiirisestä aineistosta vievät analyysia kohti käsitteellisempää näkemystä tutkimuskohteesta, ja aineisto liitetään näin teoreettisiin käsitteisiin. Päättely ja johtopäätösten tekeminen on sisällönanalyysin ratkaiseva vaihe, joka mahdollistaa analyysiprosessin etenemisen kohti tuloksia ja jonka kautta saadaan vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 115.)

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheet voidaan pelkistää kolmivaiheiseksi prosessiksi, jossa aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja käsitteellistetään saaden lopulta vastaus tutkimustehtävään (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–111). Näin tein myös omassa analyysissäni. Aloitin sisällönanalyysin aineiston perusteellisella lukemisella, ja lukemiskertoja oli useita. Sisällönanalyysin ryhmitteleväksi tekijäksi valitsin tutkimuskysymyksen mukaiset teemat, joita aloin systemaattisesti etsiä aineistosta.

Ryhmittelin lukemisen aikana aineistosta yksittäisiä mainintoja tai tekstikohtia neljään eri teemaan, joista ensimmäinen oli *Köyhyyden ilmeneminen arjessa*. Toinen teemani oli *Köyhyyteen johtaneet asiat* ja kolmas *Köyhyyden päättymisen*. Neljännen teeman nimesin teemaksi *Muuta*, jonka alle keräsin teksteistä vanhempien esiin tuomia tunteita, selityksiä, ajatuksia ja pohdintoja köyhyyteen liittyen. Tällä tavoin pelkistin ja ryhmittelin aineistostani esiin ne kohdat, joissa kerrottiin tutkimustehtäväni kannalta olennaisista asioista. Teemojen ulkopuolisen tekstin jätin tässä vaiheessa sivuun.

Merkitsin aluksi eri teemoihin liittyvät kohdat ja maininnat kirjoituksista erivärisillä yliviiwaustusseilla aineistotekstin paperiversioon, ja kirjoitin sitten teemat Word-tekstinkäsittelyohjelmaan. Teemojen alle laitoin lisäksi joitain huomioitani aineistosta kokonaisuutena lähinnä sillä ajatuksella, millaisista asioista ja miten vanhemmat havaintojeni mukaan kirjoittivat.

Jatkoin alustavan teemoittelun jälkeen aineiston analyysia ryhmittelyn avulla. Koostin neljän eri pääteeman alle keräämistäni maininnoista omia kokonaisuuksiaan siten, että ryhmittelin samaa asiaa kuvaavia mainintoja yhteen. Muodostin näin jokaisen pääteeman alle sitä kuvaavia ryhmiä. Esimerkiksi teeman *Köyhyyden ilmeneminen arjessa* alle sijoittuvista yksittäisistä maininnoista (mm. ei rahaa lihan ostamiseen, perunan yksipuolinen käyttö, makaronin ostaminen halvimmalla hinnan takia, aikuisen syömättä jättäminen, ei rahaa käydä hammaslääkärillä, lääkkeen jättäminen ostamatta rahanpuutteen

takia jne.) koostin ryhmiä, jotka nimesin kuvaamaan siihen sijoitettujen mainintojen sisältöä. Nimetyt ryhmät olivat esimerkiksi ”syömisen määrästä ja laadusta tinkiminen” tai ”terveydenhoidosta tinkiminen”. Näin havaitsin, että köyhyys ilmeni arjessa muun muassa syömisen määrästä ja laadusta tai terveydenhoidosta tinkimisenä.

Lopulta yhdistelin näitä nimeämiäni ryhmiä laajempiin kokonaisuuksiin niiden sisältöjen mukaan. Nimesin ja otsikoin laajemmat kokonaisuudet esimerkiksi otsikoin ”ruoka”, ”vaatetus”, ”asuminen” tai ”hygienia, terveys ja hyvinvointi” siten, että ne pitivät sisällään otsikon mukaisen köyhyyden ilmenemisen perheen arjessa. Suorittamani analyysin suunta eteni näin yksittäisistä maininnoista ja niiden yhdistämisestä kohti yleisempää kuvausta lapsiperheiden köyhyydestä. Tällaista analyysin suuntaa nimitetään myös induktiiviseksi päättelyksi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95–97).

Teemani *muuta* alle koostin aineistossa esiintyneitä mainintoja vanhempien kirjoittamista tunteista liittyen rahan vähyyteen tai sen puutteeseen. Lisäksi keräsin teeman alle kirjoitusten kohtia, joissa vanhemmat kuvasivat ajatuksiaan suhteessa omaan itseensä tai vanhemmuuteensa. Tunteiden ja vanhemmuuden maininnat otin tarkasteluuni mukaan siksi, että ne esiintyivät vahvasti aineistossa, ja erittäin moni vanhempi käsitteli niitä kirjoituksissaan. Ryhmittelin tunteisiin, omaan itseen ja vanhemmuuteen liittyvät maininnat positiivisiin tai negatiivisiin mainintoihin, ja jatkoin teemoittelua edelleen sillä perusteella, millaisiin tilanteisiin vanhemmat kertoivat niiden liittyvän.

Teemoittelun jälkeen ryhdyin tekemään omaa tulkintaani ja pohtimaan johtopäätöksiä aineiston sisällöstä pyrkien pitämään koko ajan mielessäni tutkimuskysymykseni eli sen, mihin olen etsimässä vastauksia: *millaisena lapsiperheiden köyhyys näyttäytyy arjessa vanhempien kuvaamana*. Tulkintojen, pohdinnan ja johtopäätösten avulla pyrin välttämään sen, ettei aineiston analyysini jää keskeneräiseksi, tai etten esitä tuloksina pelkkää aineiston järjestelyä. Palasin analyysin aikana sen eri vaiheissa useaan kertaan tarkastelemaan aineistoa, ja luin sitä läpi joko tietyistä kohdistaan tai kokonaisuutena saadakseni vahvistusta tekemilleni tulkinnoille. Pohdintojen jälkeen jaottelin tulokset ja johtopäätökseni lopulta viiteen aineistosta nostamaani teemaan, ja kirjoitin ne tekstimuotoon.

3.5. Eettiset seikat

Eettisten seikkojen ja ulottuvuuksien huomioiminen on tärkeä osa tutkimusprosessia. Olen perehtynyt hyvään tieteelliseen käytäntöön ja noudattanut sitä työssäni (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6). Tutkimustietojen käsittelyssä olen noudattanut luottamuksellisuutta ja ehdotonta anonymiteettiä. Pyytäessäni ja saadessani aineiston käyttöni Yhteiskuntatieteelliseltä tietoarkistolta sitouduin säilyttämään, käsittelemään ja hävittämään käyttämäni aineiston tietoarkiston käyttöehtositoumuksen mukaisesti. Olen toiminut tutkielman tekemisen aikana ja tulosten esittämisessä hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti rehellisesti, huolellisesti, tarkasti ja muiden tutkijoiden työn ja saavutukset huomioiden. Olen suunnitellut ja toteuttanut työni tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla, ja olen pyrkinyt arvioimaan toimintani eettisiä ulottuvuuksia eri näkökulmista koko tutkielmaprosessin ajan.

Yksityisyyteen ja tietosuojaan liittyvät eettiset kysymykset ovat kenties selkeimmät pohdittavat tutkimusprosessissa, sillä esimerkiksi tietosuojakysymykset ovat melko säädeltyjä ja ohjeistettuja (Rauhala & Virokannas 2011, 235–255). Tutkielman teon aikana ja sen raportoinnissa pohdittavanani ovat olleet ennen kaikkea tutkijan vastuuseen liittyvät seikat eli se, millaisia ratkaisuja teen tai olen tehnyt tutkielmaa tehdessäni, ja millaisia seurauksia työni voi aiheuttaa eri tahoille. Koska sosiaalityön ilmiöt liittyvät usein ihmiselämän haavoittuvuuteen, tulisi eettisesti kestävän tutkimuksen olla tutkittaville ihmisille myös hyödyllistä, eikä ainoastaan vahingoittamista välttävää (mts.)

Tutkimusaiheekseni valitsin köyhyyden pitkälti omaan mielenkiintoni ja kokemukseeni pohjautuen. Olen aiemmalla työurallani kohdannut lapsiperheiden pienituloisuudesta aiheutuvia haasteita ja ongelmia, ja olen nähnyt raha-asioiden vaikuttavan perheenjäsenten laajempaan hyvinvointiin, selviytymiseen sekä mahdollisuuksiin. Myös oman elämäntilanteeni kautta olen kohdannut pienituloisuutta, sillä olen ollut viime vuodet opiskeleva kotiäiti ja näin siis taloudellisesti köyhä. Koska perheessämme vain toinen aikuinen on ansiotyössä, vaikuttaa pienituloisuuteni selvästi taloudelliseen tilanteeseemme ja esimerkiksi kulutusmahdollisuuksiimme.

Tutkielmaprosessin aikana mietin etenkin sitä, miten oma kokemukseni pienituloisuudesta vaikuttaa aineiston käsittelyyn, ja kuinka objektiivisesti suhtaudun lukemiini kirjoituksiin: havaitsenko sen pohjalta joitain asioita herkemmin, vai ummistanko kokemusteni ohjaamana silmäni joltain. Omakohtaiset kokemukseni vaikuttavat varmasti tapani

käsitellä aihetta, mutta olen mielestäni kyennyt tarkastelemaan köyhyyttä ilmiönä riittävän objektiivisesti ja nostaan keskiöön nimenomaan aineistoon kirjoittaneiden henkilöiden kokemukset ja ajatukset, en omiani. Olen pyrkinyt tiedostamaan oman tausta-ajatteluni ja kokemukseni, ja koen niiden tuovan osaltaan tiettyä herkkyyttä ja syvyyttä aineistossa esiintyvien teemojen käsittelyyn.

Rauhala & Virokannas (2011, 235–255) toteavat sosiaalityön tutkimuseettisyyteen liittyen, että usein etenkin opinnäytetöiden aiheenvalintaa perustellaan juuri henkilökohtaisella mielenkiinnolla, mutta opiskelijalla tulisi kuitenkin olla kykyä pohtia myös sitä, onko tutkimus valitsemastaan aiheesta oikeutettua. Osana tätä pohdintaa tulisi ottaa huomioon esimerkiksi se, kuinka paljon ja missä määrin tutkija voi vaivata vaikeissa tilanteissa olevia henkilöitä tutkimuksen tarpeisiin.

Ajattelen aiheenvalintani ja aiheen käsittelytapani olevan oikeutettuja, sillä taloudellinen köyhyys vaikuttaa haittaavasti hyvin monen ihmisen arkeen, ja sitä tulee mielestäni voida käsitellä yleisenä ilmiönä asian tuomiseksi tietoiseksi ja näkyville. Aiheen käsittelyn kautta voidaan jopa mahdollistaa taloudellista eriarvoisuutta ylläpitäviin yhteiskunnan järjestelmiin vaikuttaminen. Vaikeassa asemassa olevien tutkittavien vaivaaminen ei tässä tapauksessa ollut kyseessä, sillä aineisto oli jo valmiiksi olemassa. Kirjoitusten lukemisen perusteella koen, että moni osallistunut henkilö piti kirjoittamista jopa positiivisena ja voimauttavana asiana. Osallistuneet ihmiset eivät olleet uhreja tai lähtökohtaisesti alistettuja, vaan taloudellisesta köyhyydestään huolimatta täysivaltaisia ja aktiivisia toimijoita.

Koska olen käyttänyt valmista aineistoa, en ole itse voinut vaikuttaa aineistonkeruun aikaisiin eettisiin seikkoihin. Koska aineistonkeruu tapahtui julkisen kirjoituspyynnön kautta, oletan kaikkien kirjoittaneiden osallistuneen aineiston tuottamiseen vapaaehtoisesti. Aineiston tuottamiseen osallistuivat ne ihmiset, jotka halusivat vastata kirjoituspyyntöön, joten eettisesti erittäin tärkeä yksilöiden itsemääräämisoikeus tämän suhteen on toteutunut. Itselläni ei ole ollut mitään kontaktia näihin ihmisiin, joten omaa toimintaani tai vuorovaikutustani tutkittavien kanssa ei tässä yhteydessä voi pohtia.

On kuitenkin huomioitava, että kohderyhmä on valikoitunutta, ja kirjoittamispyyntöön vastanneet henkilöt edustavat vain yhtä osaa suomalaisista köyhyyttä kokeneista henkilöistä. Onkin todettu, että kirjoittaneet henkilöt ovat valikoituneita ja niin sanottuja hyväosaisia köyhiä, sillä luultavimmin huono-osaisimmilla köyhillä ihmisillä ei välttämättä

ole mahdollisuuksia pukea kokemuksiin kirjalliseen muotoon. Huono-osaisten ja heikosti pärjäävien köyhien, kuten esimerkiksi asunnottomien tai vaikeasti päihderiippuvaisten henkilöiden kokemuksia köyhyydestä aineisto ei siis tavoita. (Isola ym. 2007, 15.)

Ajattelen myös, että kirjoituskilpailuun ovat osallistuneet ylipäättäänkin vain sellaiset ihmiset, jotka ovat kokeneet kirjoittamisen itselleen sopivaksi ja kenties luontaiseksi tavaksi kommunikoida. Niinpä en voi tämän tutkielman myötä väittää välittäväni kuvaa yleisestä suomalaisten lapsiperheiden köyhyydestä, sillä välitän ainoastaan käyttämäni aineistoon kirjoittaneiden henkilöiden esiin tuomaa aiheesta.

Olen pohtinut tutkielmaproessin aikana sitä, miten tekemäni työ mahdollisesti hyödyttää köyhyydessä eläviä lapsiperheitä, ja mitä hyötyarvoa tutkielmallani voi olla. Olen pohtinut tekemääni työtä myös haitan tuottamisen näkökulmasta. Itse en näe, että tutkielmani voisi mitenkään vahingoittaa tai vaikeuttaa aineiston tuottaneiden tai muidenkaan taloudellisessa köyhyydessä elävien ihmisten elämää, mutta toisaalta hyväksyn sen, että en voi tietää kaikkea tulevaa. Voihan esimerkiksi olla, että joku kokee käyttämäni käsitteet ja ilmaisut loukkaavina, tai että tapani käsitellä köyhyyttä asiana on jonkun mielestä loukkaavaa.

Työni lopullisesta hyödystä en voi myöskään varmasti tietää tiettyjä yksittäisiä tai nimettäviä seikkoja. Henkilökohtaisesti ajattelen tutkielmani hyötyarvoa puoltavan sen seikan, että työni myötä olen antanut niiden ihmisten äänen tulla kuulluksi, jotka aineistoa ovat kirjoittaneet ja joilla on omakohtaista kokemusta taloudellisessa köyhyydessä elämisestä. Vaikka köyhyydestä on olemassa paljon tilastotietoa ja sitä on tarkasteltu usein lukujen kautta, ei yksittäisten henkilöiden omakohtaisille kokemuksille ja näkemyksille köyhyydestä ole edelleenkään annettu kovin paljoa tilaa. Tutkielmallani haluan tuoda omalta osaltani esille sen, miten luvut ja tilastot näkyvät ja tuntuvat perheiden arkielämässä.

Köyhyyden arkipäivän ilmentymät ja niiden riittävä esiintuominen ja pinnalla pitäminen voivat optimistisessa mielessäni olla se keino, jolla avataan ihmiselämän monimuotoisuutta lukujen takana. Tämä saattaa auttaa niin viranomaisia kuin kanssaihmissiäkin ymmärtämään taloudellisesti heikommassa asemassa elävien ihmisten arjen haasteita. Toivon, että myös perus- ja sosiaaliturvaan liittyvässä päätöksenteossa otetaan tulevaisuudessa enemmän huomioon perheiden taloudellisten mahdollisuuksien eriarvoisuus ja epätasainen jakautuminen.

4 KÖYHYYS KIRJOITUKSISSA

Lapsiperheiden vanhempien kirjoituksissa taloudellinen köyhyys näyttäytyi hyvin monimuotoisina konkreettisiin ja aineellisiin asioihin liittyvinä haasteina, mutta pienituloisuudella oli myös erilaiset aineettomat ilmenemismuotonsa. Materiaalisten seikkojen lisäksi köyhyys näyttäytyi kirjoittajien teksteissä moninaisena tunteiden, henkisten tekijöiden, asenteiden sekä itsensä määrittelyn, arvioinnin ja arvostuksen elementteinä.

Vanhemmat kertoivat rahan vähyyden tai puutteen näkyvän arjessa etenkin hankintojen, ostamisen ja maksamisen vaikeutena. Lisäksi se vaikutti kirjoittajien mukaan usein myös ihmissuhteisiin, psyykkiseen vointiin, selviytymiseen ja jaksamiseen. Köyhyys kosketti näin vanhempia perheineen kokonaisvaltaisesti jokaisella elämän osa-alueella materiaalisista seikoista sosiaalisiin suhteisiin ja henkiseen hyvinvointiin. Aineiston perusteella lapsiperheiden köyhyys näyttäytyy arjessa hyvin samantapaisesti kuin aiemmissakin tutkimuksissa on havaittu (esimerkiksi Roivainen & Jalonen 2012).

4.1. Henkinen kuormitus ja kulutuksen rajoittaminen

Taloudellinen köyhyys ilmeni monin eri tavoin lapsiperheiden arjessa. Perheiden vanhemmat kuvasivat rahan olevan koko ajan läsnä oleva elämän reunaehto, ja he kertoivat joutuvansa miettimään rahan riittämistä jatkuvasti puntaroiden lähes jokaista pienintäkin hankintaa suhteessa senhetkiseen rahatilanteeseen. Vanhemmat kirjoittivat rahatilanteen aiheuttavan henkistä kuormitusta, stressiä ja ahdistusta, ja heidän mielestään heikko taloudellinen tilanne vaikutti moneen elämän osa-alueeseen haittaavasti. Raha ja sen riittäminen oli kirjoittajien mukaan lähes päivittäinen ja arkea hallitseva ajatus.

”...elämä on senttien laskemista ja paremman haikailua. Elämä on akrobaattimaista taiteilua päivästä toiseen ... Välillä on kuin seinä edessä... Siinä suossa positiivisuus on vitsi...”

”...en ole vielä kukaan sinut sen tunteen kanssa, joka velloo sisälläni päivittäin. Se on huoli. Huoli pärjäämisestä...”

”...jatkuva huoli raha-asioista vie huomion lapsiltani... Se ahdistaa, itkettää ja kiristää pinnaa. Huoli siitä mitä huomenna syödään on joskus sydäntä raastavaa...”

Köyhyys ilmeni lapsiperheiden arjessa henkistä kuormitusta aiheuttavana tinkimisenä, erilaisina ostosten tai hankintojen rajoitteina ja priorisointina. Perheet joutuivat tinkimään rahan puutteen takia monesta arkielämän osa-alueesta, ja rajoitteiden kohteena olivat usein inhimilliset perustarpeet, kuten ruoka, vaatetus, hygienia ja terveys. Lapsiperheiden vanhemmat kertoivat köyhyyden vaikuttavan myös asumiseen, sosiaalisiin suhteisiin, kodin ulkopuoliseen liikkumiseen ja vapaa-ajanviettoon. Rahan vähyydestä johtuen perheiden kulutus kohdistui vain välttämättömiin hankintoihin, ja joitain tarpeellisia tai välttämättömiä hankintoja piti jättää kokonaan tekemättä.

Vanhemmat kertoivat arjessa erityisen haastavaksi sen, että pienikin suunnittelematon ja yllättävä meno saattoi kaataa tarkkaan lasketun talouden pitkäksiin aikaa. Tällaisia yllättäviä ja ennakoimattomia menoja aiheuttivat esimerkiksi perheenjäsenten sairastuminen, kodinkoneen rikkoutuminen tai lasten säänmukaisten vaatteiden hajoaminen.

”...minä ja koko perheemme olemme täydellisesti kyllästyneet tähän ainaiseen rahojen laskemiseen. Siihen, kun jotain yllättävää tapahtuu, joku sairastuu tai jokin välttämätön tavara menee rikki, on katastrofi heti päällä. Kun arjen rahavarat on sentilleen laskettu ja ne nippa nappa riittävät, pienikin ylimääräinen menoerä sotkee tasapainon. Ja totuus on se, että joka kuukausi tapahtuu jotakin...”

”...toivon hartaasti, ettei pyykinpesukone hajoa...”

”...suuri pelonaihe minulle on se, jos tapahtuukin jotain yllättävää, joka vaatii ison rahasumman... niin koko budjettimme kaatuu...”

Köyhyyden ilmeneminen ja sen aiheuttama tinkiminen arjessa oli kirjoittajien mukaan vastentahtoista. Moni vanhempi korosti sitä, että kulutuksen rajoittaminen ja esimerkiksi ekologisten arvojen mukaan eläminen vapaavalintaisesti olivat eri asioita, kuin kulutusrajoitteet köyhyyden takia.

”...(aiemmin) kuvittelin, että pienen rahasumman riittäminen on omien valintojemme tulosta, ja siitä olin ylpeä...”

”...boheemius olisi mukavaa, jos se olisi vapaaehtoista...”

”...työttömyys ja köyhyys opettavat pakostakin sietämään epävarmuutta, ei ole valtaa eikä rahaa päättää omista asioistaan niin vaan...”

Köyhyys näyttäytyi arkielämässä nimenomaan pakotettuna kulutusten rajoittamisena, ei vapaaehtoisena valintana. Vanhemmat kirjoittivat pienituloisuuden luovan elämälle puitteet, joissa he eivät ikään kuin hallinneet omaa elämäänsä. Elämänkulkua ohjaili ja määrätti tällöin rahan puute.

4.1.1. Ruoka

Kirjoittajat kuvasivat rahan vähyyden ja puutteen aiheuttavan haasteita ja rajoitteita ruoan hankintaan ja perheiden syömiseen. Köyhyys ilmeni perheiden arjessa ruoan osalta siten, että ruokavalio oli toivottua yksipuolisempaa ja epäterveellisempää. Ruokaostoksilla keskityttiin alennettuihin, niin sanottuihin ”punalappuisiin” tuotteisiin, joiden käyttöpäiväys oli päättymässä. Perheiden ruokavalion perustan muodostivat tavallisesti alhaisen hinnan perusteella valitut puuro, peruna ja makaroni. Näistä tehtiin yksittäisiä aterioita, joita ei aina pystytty toiveiden ja halujen mukaan täydentämään muilla ruokatarvikkeilla tai tuotteilla.

”...tarjousruuan ostamista, puuroa, perunaa...”

”...kannattaa suosia makaronia, se täyttää paremmin kuin muut...”

”...makaroniin ei nyt ole varaa, perunoita saan samalla hinnalla enemmän...”

”...Kerran pyysin lapsia syömään. Tyttäreni katsoi keitetyjä perunoita kattilassa. Hän kysyi, onko muuta. Vastasin että kyllä saa toisenkin perunan. Hän katsoi lannistuneena. Lisäsin, että ei vaan, on meillä salaatinkastikettakin!...”

Maitotuotteiden, hedelmien ja lihan ostamista jouduttiin monen kirjoittajan perheessä rajoittamaan niiden hinnan takia. Peruselintarvikkeita piti priorisoida valiten kaupasta vain joko maito-, leipä- tai lihatuotteita, tai valitsemalla niitä vain tiettyinä päivinä viikossa. Hedelmien ostamisesta luovuttiin vanhempien mukaan yleensä ensimmäisenä. Tuotteiden ostamiseen vaikuttivat usein myös päivät, jolloin vanhempi sai esimerkiksi palkan, lapsilisän tai muun etuuden, ja maito- ja lihatuotteiden ostaminen keskittyi näille päiville.

”... maitoa haluaisin juoda itsekin, mutta sitä riittää vaan lapsille...”

”... joskus mietin munien ja maidon välillä, mutta päädyin muniin...”

”...haluaisin ostaa kokolihaa ja laadukkaita, vähä-rasvaisia leikkeleitä, köyhyyden takia joudun tyytymään lenkkimakkaraan ja lauantaimekkaraan...”

”...lihaa emme osta kuin tarjouksesta ... jauhelihan kohdalla joudumme kyllä joustamaan...”

”...olen oppinut käyttämään hyväksi kauppojen alennukset, kun viimeinen myyntipäivä on menossa umpeen. Meidän kalat ja lihat ostetaan lähes aina näistä koreista. Kun ne pakastaa, saa moneksi päiväksi ruokaa...”

Suuri osa köyhien lapsiperheiden vanhemmista kertoi rahan vähyyden vaikuttavan ruokaostoksilla valmisruokien ja einesten välttämiseen. Valmisruokien käytön sijaan vanhemmat kertoivat pyrkivänsä laittamaan ruoan itse sekä leipomaan mahdollisimman paljon, sillä se tuli valmiita ostoksia halvemmaksi. Vanhemmat kertoivat tekevänsä ruokaa mahdollisimman paljon kerrallaan ja pakastavansa sitä, sillä suuren erän valmistaminen tuli edullisemmaksi kuin yksittäisten annosten teko. Tosin suuremman annoksen vaatima ruoka-ainesten määrä saattoi olla kertaostoksena hinnaltaan liian suuri, eivätkä vanhemmat pystyneet ostamaan sitä, vaikka pitkällä tähtäimellä olisivatkin näin säästäneet rahaa.

”...leipään minulle ei nyt ole varaa, mutta kaapista löytyy vielä jauhoja ja puurohiutaleita, niinpä minä aion leipoa sämpylöitä...”

”...kuitenkin pääsee paljon halvemmalla, kun tekee ruuat itse...”

”...perunaa, porkkanaa, kurkkua. Valmistan ruuat itse ja leivonkin aika usein...”

”...ruoat teemme itse ja niiden hankinta suunnitellaan tarkasti...”

”...totta kai ruoka valmistetaan kotona, einekset ovat liian kalliita...”

Myös marjastus ja sienestäminen mainittiin usein tärkeinä keinoina, jotka tukivat ja täydensivät perheen ruokataloutta, samoin mahdollisuuksien mukaan ruoka-ainesten itse kasvattaminen esimerkiksi omassa pihassa, kasvatuslaatikossa tai vuokrapalstalla. Pakastimen vanhemmat mainitsivat erittäin tarpeelliseksi ja käytetyksi kodinkoneeksi, sillä sinne säilöttiin itse kasvatetut, kerätyt sekä valmistetut syömiset taloudellisesti tiukkojen päivien varalle ja ruokavalion täydennykseksi.

”...minulla on ollut tapana tehdä kasvimaata äitini luo. Itse kasvatetut porkkanat, sipulit, punajuuret, nauriit, lantut, herneet, jopa kaalit ovat täydentäneet ruokavarastojamme talvisin...”

”...olihan tässä taas (taloudellisesti) tiukkaa aikaa välissä, mutta onneksi kasvimaalta sai hakea perunoita, salaattia ja porkkanaa. Kannatti vuokrata 4H-yhdistykseltä palsta kesäksi...”

”...pakastimeen ja kellariin meillä säilötään marjoja ja sieniä...”

”...onneksi pakastin on täynnä marjasoseita ... onneksi on luonto ja metsä, marjat ja sienet ovat ilmaisia...”

”...ruokatili on taas reilusti ylitetty. Sitten syödään sitä mitä kaapeista ja pakastimesta löytyy. Minulla on iso pakastin, johon talletan saaliini, puoleen hintaan saadut tuotteet... monta sorttia marjoja, omatekemää pullaa ja sämpylöitä...”

Köyhyys ilmeni perheiden ruokailussa joskus myös niin, että perheet hakivat ulkopuolista avustusta ja tukea esimerkiksi seurakunnan, Pelastusarmeijan tai EU:n ruoka-avun kautta. Näistä esimerkiksi EU:n myöntämää avustusruokaa on jaettu Suomessa vuodesta 1995 alkaen, ja vuonna 2011 avustusta sai noin 430 000 henkilöä (Ohisalo 2013, 146–170). Ruoka-apua saaneet pitivät sitä enimmäkseen hyvänä ja erittäin tervetulleena täydennyksenä perheen ruokatarvikkeisiin.

”...ja järjestyhän se, EU-ruokakassi! Kyllä voi joskus muovikassillinen ruokaa tuntua aarteelta ja paljolta ja mukavalta. Vehnäjauhoja ja makaronia, mannaryynejä ja kaurahiutaleita...”

Ruoka-apuun kirjoittavat kertoivat kuitenkin turvautuvansa yleensä viimeisenä oljenkortenaan. Monet vanhemmat kertoivat liittävänsä EU-ruokakassin hakemiseen tai leipäjonoon häpeän ja nöyryytyksen tunteita ja pyrkivät ennemmin välttämään ruoka-apuun turvautumista kuin ottamaan sitä vastaan. Osa vanhemmista myös kritisoi ruoka-avun huonoa ravitsemuksellista tasoa tai sopimattomuutta niissä perheissä, joissa perheenjäsenillä oli ruokarajoitteita tai allergioita.

”...onneksi on vielä Pelastusarmeija ja työttömien ruoka-apu. Joskus kun rahat ovat todella loppuneet, olen joutunut nöyryyttämään itseäni ja menemään Pelastusarmeijaan...”

”...leipäjonossa hävetti vain ensimmäisellä kerralla...”

”...kiittämättömänä ja typeränä pidetään köyhää, joka ei edes ruoka-avustuskaseja kelpuuta. Mutta kun sen kassin sisällöstä vain puurohiutaleet ovat mielestämme terveellisiä – valkoisella, ravinteista riisutulla vehnäjauholla ei ihmiskeho säily terveenä pitkään...”

”...eivät sovi hyvinvointivaltion hätäapuantimet allergiseen lapsiperheeseen...”

Taloudellinen köyhyys näyttäytyi lapsiperheiden arjessa ruoan osalta siten, että syömisen määrästä ja laadusta piti tinkiä monessa suhteessa.

”...lapsille on aina ruokaa saatu, vaan itse aikuisina olemme tekevinämme ruokailun ajan jotain muuta, etteivät lapset huomaisi ettei isi ja äiti mitään syöneetkään...”

”...jospa en itse söisi, olenhan tehnyt niin usein ennenkin ja väittänyt lapsilleni että äidillä ei ole nälkä...”

”...olen ainakin saanut lapselle ruokaa pöytään ja syönyt sitten itse vaikka kaurapuuroa...”

”... kun pitää ostaa ravintoarvoltaan huonoa ruokaa ... olemme kylläisiä mutta yksipuoliseen ruokaan tympääntyneitä...”

”...monipuolista, terveellistä, puoli kiloa päivässä... Millä rahalla? Rahat eivät yksinkertaisesti riitä...”

Perheiden ruokavalio oli usein yksipuolinen ja ruuan määrä oli osin riittämätön, sillä perheenjäsenistä etenkin aikuiset jättivät ruuan puuttumisen takia tarpeen mukaan syömättä ja kokivat ajoittain jopa nälkää. Vanhempien mukaan taloudellisesta tiukasta tilanteesta terveellisen ja monipuolisen ruokavalion noudattaminen oli lähes mahdotonta.

4.1.2. Vaatetus

Köyhyys näyttäytyi vanhempien kirjoitusten mukaan lapsiperheiden arjessa perheenjäsenien vaatetuksesta ja vaatehankinnoista tinkimisestä. Kirjoittajat kertoivat joutuvansa ruoan tavoin priorisoimaan perheen vaatehankintoja, ja ensisijaisesti vanhemmat pyrkivät vaatettamaan lapset mahdollisimman hyvin ja säänmukaisesti. Vanhempien oma vaatetus oli kirjoitusten mukaan se, josta tarpeen tullen karsittiin ensimmäisenä.

”...kaupasta en ole ostanut vuosikausiin vaatteita, kenkiä, takkeja itselleni...”

”...epämuodikkaita vaatteita monet katsovat nyrpeän kummeksuvasti...”

”...olen suhteellisen siististi pukeutunut, vaikka en ole ostanut itselleni vuosiin kaupasta mitään. Kaikki vaatteeni, kenkäni ja laukkuni on hankittu kirpputoreilta...”

Taloudellinen köyhyys aiheutti usein vaikeuksia ja haasteita lasten eri vuodenaikojen ja säänmukaisten vaatteiden hankintaan. Myös lasten kasvamisen myötä pieneksi jääneiden vaatteiden ja etenkin jalkineiden päivittäminen isompiin koettiin vaikeana ja ylimääräistä huolta aiheuttavana. Etenkin useamman lapsen perheissä nämä hankinnat kattoivat ajoittain ison osan perheen käyttövaroista.

”...syksyllä kun koulut alkoivat, lapsille piti hankkia lenkkarit ja kumisaappaat. Lapset saivat lenkkarit mutta kumisaappaat jäivät ostamatta, ei ollut rahaa...”

Perheet tekivät vaate- ja kenkäostoksensa pääosin kierrätyksen kautta kirpputoreilta. He saivat myös sukulaisiltaan tai tuttaviltaan esimerkiksi lahjoituksena vaatteita lapsille. Vanhemmat pitivät vaikeana kirpputori- ja lahjoitusvaatteiden osalta sitä, ettei niissä useimmiten voinut ottaa huomioon lapsen toiveita vaateen mallin, värin tai merkin suhteen. Lapset vertasivat itseään ja vaatetustaan vertaisiinsa ja saattoivat kokea huonommuutta kierrätettyjen vaatteidensa takia.

”...vaatteet ovat kierrätystavaraa ja ihan hyväkuntoisia vaatteita jää toisilta lapsilta meille. Ilmaiseksi saamme parilta ystäväperheeltä heidän lapsilleen pieneksi jääneitä vaatteita...”

”...vanhin tytär on tarkka millaisissa vaatteissa lähtee kouluun, mutta onneksi hänen makunsa on käynyt yksiin todella hyvin lahjoitusvaatteiden kanssa, ei juuri koskaan ole valituksia tullut varhaismurkultakaan...”

”...kapina on valmis puhkeamaan nuoremmissakin, kunhan he heräävät analysoimaan luokkatovereiden pukeutumista. Silmät avautuvat materialismin maailmaan ja silloin iskee tajuntaan: me ollaan köyhiä!...”

”...vanhimmalle ne (kirpputorivaatteet) aiheuttavat jo rajun tunnemyrskyn kun tarjoaa hänelle halvinta – ja ainoa -vaihtoehtoa...”

Halpamarketit sekä markettien ja liikkeiden alennusmyynnit olivat kirpputorien lisäksi paikkoja, joista vanhempien mukaan vaatehankintoja tehtiin rahojen ollessa vähissä.

”...siltoin kun on ihan pakko ostaa uusia, kuten alusvaatteita, on vain tiedostettava, että useat halpahallit, jotkut marketit ja kauppaaketjut myyvät niitä edullisemmin...”

Vanhemmat kuvasivat tarpeellisten vaate- tai kenkähankintojen mahdollistuvan joskus hyvin tiukassa rahatilanteessa sillä, että lasten pieniä vaatteita tai kodin irtaimistoa pyrittiin itse myymään eteenpäin esimerkiksi kirpputorilla. Eteenpäin myynnin tarkoituksena oli tarpeellisen vaatehankinnan rahoittaminen.

”...köyhyyttä on yritetty poistaa vielä myymällä pienet ja isot tavarat kirpputorilla... On myyty lelut, kirjat, lahjaksi saadut koriste-esineet...”

”...kaiken kodistamme irtilähtevän olen myynyt kirpputorilla. Kaikenlaista muutakin olen yrittänyt kehitellä millä tasapainottaisin talouttamme....”

”...olen löytänyt ratkaisun... ainakin muutaman euron verran. Availen kaappeja, pengon vaatteita ja vanhoja kenkiä, nuuskin lasten komeroista olisiko siellä jotain potentiaalia. Olen alkanut myydä tavaroita huuto.netissä...”

4.1.3. Hygienia, terveys ja hyvinvointi

Köyhyys aiheutti lapsiperheissä rajoitteita perheenjäsenten hygieniasta huolehtimiseen. Taloudellisista syistä perheissä tingittiin esimerkiksi hygienia tuotteiden määrästä ja laadusta. Vanhemmat kertoivat säästelevänsä ja rajoittavansa hygienia tarvikkeiden ostoa ja ostivat usein mahdollisimman halpoja tuotteita, vaikka eivät välttämättä pitäneet niitä toivomansa laatusina. Riittävän rahan puuttuessa säästäminen ja rajoittaminen koskivat myös hygienia tarvikkeiden käyttöä esimerkiksi niin, että vauvan vaipan tai naisen kuukautissuojan vaihtoväliä pitkitettiin säästösyistä mahdollisimman pitkään.

”...vaippoja (vauvalle) ei nyt ole rahaa ostaa, yritän käyttää niin pitkään yhtä vaippaa kun pystyn...”

Vanhemmat kertoivat, että tarpeellisten lääkkeiden ostaminen oli ajoittain vaikeaa tiukan rahatilanteen takia. Useat vanhemmat olivat joskus jättäneet lääkärin määräämän reseptilääkkeen ostamatta rahan puuttumisen takia, tai olivat ainakin siirtäneet lääkkeen ostoa rahallisesti sopivampaan ajankohtaan. Joskus lääkekulujen maksuun pyydettiin apua

esimerkiksi sukulaisilta, ja perheen lääkeseisioita pyrittiin hoitamaan mitä erilaisimmilla järjestelyillä.

”...tuleekin eteen yllättävä sairaalareissu uusien lääkemääräysten kera, tili on hetkessä tyhjä, on ollut aikoja kun on seuraavaan rahapäivään ollut aikaa vielä pari viikkoa, eikä tilillä ole kuin muutama sentti, tuntuu että maailma kaatuu justiinnsa niskaan...”

”...äitini maksoi lääkekuluni koska rahat on aivan loppu...”

”...on onneksi olemassa ymmärtäväisiäkin lääkäreitä. Olen joskus saanut tarvitsemani antibioottikuurin näytepakkauksista. Kerran vein lapselta jääneet, toisiin vaihdettujen kuurien jämät, joista lääkäri laski itselleni sopivan lääkekuurin...”

”...lapselta on astmalääke lopussa, katselen punaisena hohtavaa lukua, enää kolme annostusta lääkettä. Rahaa ei ole ostaa uutta, nyt pitää vain toivoa ettei lapsi saa kohtausta...”

”...tiedät, mitä köyhyys on, kun itku kurkussa pyydät äidiltä apua allergisen lapsen maidon korvikkeen ostamiseen...”

Tutkittaessa lääkkeiden hankkimatta jättämistä onkin todettu, että tarpeellisia lääkkeitä jätetään ostamatta kustannussyistä. Koko väestön tasolla lääkkeiden hinta on Suomessa harvoin este niiden ostamatta jättämiselle, mutta näin tekevät yleisemmin ne henkilöt, jotka ovat etuudensaajia. Lääkkeiden hankinnasta tinkivät eniten siis pienituloiset henkilöt. (Aaltonen ym. 2013, 232–247.)

Lääkkeiden hankinnan lisäksi vanhemmat kirjoittivat lääkärisäkäynnistään. Kirjoittajien mukaan köyhyys ei sinällään estänyt lääkäriin menoa, sillä perusterveydenhuollon terveyskeskuslääkärin luokse pääsyn ei mainittu olleen rajoittunut rahallisista syistä. Toisaalta taas köyhyys rajoitti käytettävissä olevaa lääkäriävalikoimaa. Yksityislääkärit olivat perheille usein liian kalliita, ja kunnallinen terveyskeskus oli ainoa paikka, johon sairastuttuaan oli mahdollista mennä.

”... itse on saanut monta kertaa hyvän avun (terveyskeskuksesta). Eikä muuhun ole mahdollisuutta...”

Ongelmaksi muodostui vanhempien mukaan se, että esimerkiksi aikuisten hammashuolto tai naisten gynekologiset tarkastukset hoituvat pääsääntöisesti yksityisellä sektorilla. Näihin köyhien lapsiperheiden vanhemmilla ei aina ollut varaa mennä.

Hammastarkastusten tai gynekologisten tarkastusten ja irtosolunäytteiden ottaminen oli asia, jonka vanhemmat usein jättivät rahan vähyyden takia hoitamatta.

”...hammaslääkärissä en ole myöskään (köyhyyden takia) päässyt käymään vaikka hampaat mätänee suuhun...”

”...kerran omalääkäri (terveyskeskuksessa) on tehnyt papa-kokeen, sitten kuulemma tarttis löytyä rahaa itse muulloin. No, arvaahan sen, onko löytynyt...”

”...siirrän gynekologin tarkastusta vuodesta toiseen odottaen aikaa, jolloin olisi varaa mennä yksityiselle...”

Etenkin naiskirjoittajat kertoivat köyhyyden haittaavan merkittävästi omasta ulkonäöstä huolehtimista. Useat naiset olivat jo vuosien ajan jättäneet vasten tahtoaan esimerkiksi kampaajalla tai kosmetologilla käymiset väliin. Myös ihonhoitotuotteiden ja kosmetiikan ostaminen oli rahasyistä usein vastentahtoisesti rajoitettua.

”...värjäämättömiä, kotona leikattuja hiuksia sekä meikkaamattomuutta...”

”...sellainen paikka kuin kampaamo on saanut jäädä – tukka on sitä sun tätä, suoraan sanoen uuniluutaa...”

”...ei rahaa pitää itsestään huolta...”

”...väristä, permanentista tai muista kauneushoidoista en ole edes haaveillut vuosikausiin...”

Naiset toivat esille, että rahanpuutteesta aiheutuva omasta ulkonäöstä ja hyvinvoinnista huolehtimisen vaikeus ja laiminlyönti näkyi negatiivisesti omassa olemuksessa. Köyhyyskirjoituksissaan naiset kuvasivat usein olevansa väsähtäneen, epäsiistin, ikävän tai ikäistään vanhemman näköisiä.

4.1.4. Asuminen

Kirjoittajat eivät kertoneet kokeneensa perheineen asunnottomuutta köyhyyden takia, ja kaikilla kirjoittaneilla oli asunto. Sen sijaan köyhyyden kirjoitettiin vaikuttavan asumisen tasoon usein heikentävästi. Vanhemmat kertoivat joutuvansa asumaan muun muassa

haluttua ahtaammin, vanhemmassa tai huonokuntoisemmassa asunnossa, toiveidensa vastaisesti epämieluisassa talossa tai asuinalueella.

”...asunnossa on ahdasta mutta ei ole realistista mahdollisuutta hankkia isompaa asuntoa. Hintoja olen vähän seurannut, mutta meillä ei ole varaa maksaa...”

”...asuinympäristö oli kovin rauhaton. Joskus käytävässä oli ihan puukkotappeluita ja kerran lensi mikroaaltouuni toisen kerroksen ikkunasta ulos...”

”...asumme ahtaasti, tunnelma on liian tiivis, kun kaikille ei ole sitä omaa tilaa ja rauhaa. Lapset tappelevat usein ja aikuisten pinna palaa...”

”...olen ulosottovelallinen... joudun asumaan levottomassa ja meluisassa vuokrakerrostalossa... oppivat lapsetkin oikein kunnan puhekieltä, sillä sivistyssana v-u kuuluu seinien läpi joka ikinen päivä...”

Taloudellisten vaikeuksien kerrottiin heikentävän asumismukavuutta siten, että kodinkoneita ei ollut aina mahdollista uusia niiden käyttöiän ollessa lopussa tai niiden rikkouduttua. Myös kodin sisustaminen ja tarpeellisten huonekalujen hankkiminen oli haastavaa tai lähes mahdotonta taloudellisen tilanteen heikkouden takia. Vanhempien mukaan kodin viihtyisyys kärsi siitä, että perheellä ei ollut rahaa muokata asuntoaan mieleiseksi. Tästä syystä koti ei aina kirjoittajien kertomana tuntunut turvalliselta omalta kodilta, vaan ennemminkin asunnolta, paikalta.

”...nyt pitäisi ostaa lapselle isompi sänky mutta millä ostat kun sängyt maksavat...”

”...köyhyysrajan alapuolelle pudonneessa perheessä pesukoneen hajoaminen on suuri katastrofi. Sosiaalitoimiston myöntämä maksusitoumus pesukoneeseen ei riitä edes käytetyn masiinan hankkimiseen, vaan satoja euroja pitäisi äkkiä taikoa jostain...”

”...kodinkoneiden hajoaminen pelottaa, sillä silloin on katastrofi edessä ... Haaveilen päivästä, jolloin minulla ei olisi yhtään maksettavaa laskua!...”

”...työttömyyskauden näin jatkuessa ja jatkuessa mitään uutta huonekalua tai kodinkonetta ei ole pystynyt hankkimaan. Kun vanha sohvakalusto – sänky – pöytä hajoaa – en saa uutta tilalle...”

Asumiseen ja elämiseen liittyi joskus vaikeuksia rahanpuutteen takia siten, että vanhemmat eivät pystyneet maksamaan välttämättömiä laskuja ajoissa. Laskujen ollessa maksamatta perheeltä uhattiin katkaista tai jopa katkaistiin esimerkiksi sähköt.

”...pari kertaa kännykkäliittymämme katkaistiin, koska lapsilisän tulo meni niin tiukalle puhelinlaskun maksamisen kanssa. Sähköyhtiökin uhkasi meitä sähköntulon katkaisulla...”

Rahan ollessa niin vähissä, ettei välttämättömiä laskuja voitu hoitaa eräpäivänä, kertoivat vanhemmat pyytäneensä usein lisää maksuaikaa tai henkilökohtaisia maksujärjestelyjä kyseisen maksun saajalta. Kirjoittajat kertoivat näiden onnistuneen pääsääntöisesti hyvin ja maksunsaajien suhtautuneen tilanteisiin positiivisesti. Lisäksi kirjoittajat olivat lainanneet mahdollisuuksien mukaan rahaa lähipiiriltään. Moni vanhempi oli myös jättänyt laskun ”roikkumaan” siihen asti, kunnes viimeinen muistutuslasku tuli, ja lisäksi vanhemmat olivat priorisoineet useiden laskujen maksamista järjestämällä laskut hoidettaviin tai niihin, jotka voi jättää myöhemmäksi.

4.1.5. Sosiaaliset suhteet, vapaa-aika ja harrastaminen

Vanhemmat kuvasivat, miten taloudellinen köyhyys rajoitti ja kavensi perheenjäsenten sosiaalista elämää, vapaa-ajanviettomahdollisuuksia ja harrastuksia. Vanhemmat kertoivat kokeneensa sosiaalista painetta ja huonommuutta siitä, että rahan puutteen takia etenkin vanhempien omat maksulliset harrastukset olivat poissuljettuja vaihtoehtoja. Myös vanhempien ”ulkona” käynti, omien ystävien ja tuttavien tapaaminen kahviloissa ja ravintoloissa tai kulttuuriharrastuksissa käyminen eivät olleet usein mahdollisia rahasta johtuen. Kirjoittajat olivat sitä mieltä, että köyhyys vaikutti rajoittaen sosiaalisiin suhteisiin ja muokkasi ihmissuhteita.

”... en voi kuulla musiikkia livenä en tanssahdella, en voi vaihtaa ajatuksia ihmisten kanssa... koska ei ole rahaa!...”

”...ei ystäviä, koska ei rahaa käydä ”ulkona”, ei rahaa maksaa lastenhoitajaa...”

”...en käy koskaan teatterissa, konserteissa enkä elokuvissa. Liput ovat törkeän kalliita, ei ole varaa maksaa lastenhoitajalle, enkä omista ns. parempia vaatteita, joilla em. paikkoihin lähtisin...”

”...köyhän ihmisen ystäväpiiri yleensä muokkautuukin ajan myötä koostumaan niistä ihmisistä, jotka eivät vaadi ystäviltaan mitään tiettyä kuluttamisen tasoa...”

Köyhien perheiden vanhemmat pitivät haastavina myös toisten kotiin ja tiettyihin tilaisuuksiin saatuja kutsuja, sillä rahan vähyys saattoi estää esimerkiksi kutsun luonteesta riippuen odotetun lahjan, tuliaisen, muistamisen tai vanhemman tilanteeseen sopivan vaatetuksen hankkimisen. Köyhyys esti näin perheenjäseniltä moniin sosiaalisiin tilaisuuksiin ja tilanteisiin liitettyjen odotusten mukaisen toiminnan. Näissä tilanteissa vanhemmat jättäytyivät usein mielummin tapahtumista kokonaan pois, kuin että olisivat osallistuneet niihin sosiaalisiin odotuksiin nähden ”vajavaisina”.

”...viimeisen vuoden aikana olen joutunut kehittelemään erilaisia syitä olla osallistumatta syntymäpäiville tai tupaantuliaisiin. Aina ei voi kuitenkaan olla kipeä tai muuten estynyt, joskus on mentävä...”

Myös lasten maksulliset harrastukset jouduttiin monissa perheissä karsimaan pois niiden kalleuden takia, vaikkakin vanhemmat kertoivat usein pyrkivänsä kaikin tavoin mahdollistamaan edes jotain harrastustoimintaa lapsilleen. Etenkin lasten tarvitsemien liikuntavälineiden hankintaa pidettiin monessa köyhässä lapsiperheessä erityisen vaikeana.

”...hänelle (lapselle) kelpasivat koulun sukset! Pakkohan se oli, kun ei ollut rahaa lapsille suksia ostaa...!”

”...köyhyys aiheuttaa minulle surua siitä, että lapseni ei voi osallistua maksullisiin harrastuksiin, eikä hänellä ole kaikkia esimerkiksi kouluurheilussa tarvittavia välineitä...”

Köyhyys aiheutti vanhempien mukaan lasten arjessa sen, että lasten osallistumista toistensa syntymäpäiväkutsuille jouduttiin rajoittamaan tai kokonaan kieltämään siksi, ettei perheillä ollut varaa ostaa lahjaa. Myös kotona oman lapsen kutsujen järjestäminen tarjoamisineen olisi ollut monelle perheelle liian kallista, ja niinpä kutsut saatiin jättää lapsen toiveesta huolimatta järjestämättä. Päiväkotien ja koulujen maksulliset tapahtumat, kuten esimerkiksi retket, ksylitolipastillien hankinnat ja välipalapanakit saattoivat olla liian kalliita perheen talouteen nähden, ja lapsen osallistuminen retkeen tai välipalan syöminen koulussa saattoi rajoittua tai estyä rahanpuutteen takia.

”...lasten sosiaalinen elinpiiri kapeni kun eivät voineet enää mennä kavereidensa synttäreille, sillä ei ollut varaa ostaa heille synttärilahjoja...”

”...lasten synttäräkutsuista oli paljon päänvaivaa. Älä tuo hiustenlenkkejä enää tällä kertaa, sanoi tyttäreni luokkatoveri syntymäpäiväkutsua antaessaan...”

”...köyhyys on viimeisten kolikoiden laskemista, että lapset saisivat rahat päiväkodin ja koulun pikkujoululahjoihin...”

Köyhyys hankaloitti eri perheenjäsenten kodin ulkopuolista liikkumista. Perheen asuinpaikasta ja kulkemisen tarpeista riippuen vanhemmat kertoivat, että julkisilla kulkuneuvoilla liikkuminen oli aivan liian kallista. Siksi pyöräily, kävellen liikkuminen tai kyydin saaminen joltain olivat käytännössä ainoita vaihtoehtoja paikasta toiseen siirtymiseen.

”...kun ei ole bussirahaa, on käveltävä... En vielä tahtoisi kävellä...”

”...linja-autokyyti maksaa minun budjetissani niin paljon, ettei yksinkertaisesti voi tosissaan ajatellakaan...”

Toisaalta osa vanhemmista oli sitä mieltä, että julkiset kulkuneuvot olivat rahallisesti ainoa vaihtoehto perheenjäsenten liikkumiseen, sillä oman auton hankkimiseen ei ollut mahdollisuutta. Osa vanhemmista kertoi oman auton välttämättömyydestä esimerkiksi julkisten kulkuyhteyksien puuttumisen, opiskelu- tai työmatkojen tai muun kulkemisen tarpeen takia. Vanhemmat kuitenkin tunsivat usein henkistä painetta auton tuomista kustannuksista, kuten esimerkiksi vanhan auton jatkuvasta huollon tarpeesta, bensakuluista sekä vakuutuksista. Vanhempien mukaan kodin ulkopuolista liikkumista piti usein köyhyyden takia suunnitella, järjestellä, priorisoida ja rajoittaa perheenjäsenten toiveiden ja tarpeiden vastaisesti.

Köyhyys rajoitti perheiden lehtihankintoja ja -tilauksia siten, että ne jätettiin kokonaan tekemättä. Televisio useassa perheessä oli, mutta tv-luvan maksamisen mainittiin usein olevan haastavaa ja vaativan erityisjärjestelyjä. Myös puhelin- ja internetliittymien hankintaa jouduttiin joskus rajoittamaan kustannussyistä. Moni vanhempi kertoi käyttävänsä rahasyistä ainoastaan etukäteen maksettavia prepaid-liittymiä, joissa oma puhe-aika lisääntyi vastaanotettujen puheluiden myötä. Vanhemmat kirjoittivat, että oma

yhteydenpito toisiin kärsi siitä, että aina oli ajateltava puheaikaa ja soittamisesta koituvaa laskua.

Lukemisen ja vapaa-ajan vieton osalta vanhempien kirjoituksissa korostui kirjaston käyttö ja merkitys etenkin perheiden lapsille. Vanhemmat pitivät suomalaista kirjastojärjestelmää hyvänä ja tasavertaisena palveluna kaikille kiinnostuneille taloudellisesta tilanteesta riippumatta ja pitivät kirjaston tarjoamia palveluita monipuolisina. Vanhemmat kertoivat perheidensä käyttävän ilmaisia kirjastopalveluita usein runsaasti.

”...köyhän perheen lapsi oppii jo pienestä pitäen hyödyntämään kirjaston palveluja...”

”...kirjastoa meidän perheessämme on käytetty ahkerasti. Haemme tyttöjen kanssa säännöllisesti kirjapinoja sieltä. Ilmaiseksi kirjoja ja cd-levyjä. Aivan mahtava laitos!...”

”...luemme paljon kirjastosta lainattuja kirjoja – on aivan ihanaa, että tämä palvelu on vielä ilmaista!...”

Köyhyys rajoitti lapsiperheiden lomaviettomahdollisuuksia, sillä matkustaminen oli liian kallista. Kulkemisen aiheuttamien kustannusten lisäksi lomamatkalla majoittuminen ja syöminen olisivat vanhempien mukaan vieneet niin ison osan perheen rahavaroista, ettei maksullinen lomailu ollut käytännössä mahdollista edes kotimaassa.

”...kaikki kesälomar rahat meni laskuihin, eikä riittänytkään...”

”...mökkeilyyn meillä ei ole mahdollisuuksia eikä maauimalaan ole ollut asiaa, kun rahaa ei ole...”

”...välillä sydäntä särkee, kun asioita täytyy kieltää ihan pelkän rahan vuoksi... ei meillä lapset ole päässeet Tallinnaa kauemmas ulkomaille...”

”...loma-ajat muodostuvat kidutukseksi. ”Miks me ei koskaan lähdetä mihinkään?” Me vain pysymme kotona. Lomat, arjet, pyhät...”

”...kesälomareissuja ei pahemmin ole tehty koska varaa ei ole mennä...”

Perheiden vanhemmat kuvasivat usein myös sitä, kuinka esimerkiksi pienituloisille ja köyhille perheille suunnatut tuetut lomat olivat todellisten lomamahdollisuuksien ulkopuolella niiden liian kalliiden omavastuuosuuksien ja matkakulujen takia.

”...anoin tänä vuonna meille kesäksi tukilomaa, mutta jouduin perumaan sen viime tipassa, sillä meillä ei ollut varaa lähteä...”

”...kerran menin anomaan vähävaraisille tarkoitettua tuettua lomaa. Myönnettiin kyllä, jolloin vasta huomasin, ettei mulla ollut varaa maksaa omavastuuta ja matkoja...”

”...yhden kerran pääsimme tuetulle lomalle Sulkavalle. Sulkavalle pyrimme, koska sen omavastuuosuus oli pienin; joidenkin paikkojen omavastuuosuus oli niin iso että en ymmärrä miten tuetun loman seulan läpäisevä pystyy sellaisen maksamaan...”

Perheiden lomanvietto tapahtuikin usein kotona ja kodin läheisyydessä julkisia ja ilmaisia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia hyödyntäen. Kesäisin esimerkiksi yleisten uimarantojen ja puistojen kerrottiin olevan lomanviettoon sopivia paikkoja. Vanhempien mukaan myös lähisuvun tai tuttavapiirin kesämökeillä sai viettää joskus melko edullista lomaa, ja vaihtoehtojen puutteessa loma vietettiin kotona.

4.2. Köyhyyteen johtaneet asiat

Vanhemmat kirjoittivat useassa kirjoituksessa siitä, mikä heidän mielestään oli aiheuttanut perheen pienituloisuuden ja köyhyyden. Lapsiperheiden köyhyyteen johtaneita seikkoja oli vanhempien mukaan lukuisia. Köyhyyden taustasyt liittyivät erittäin usein työhön ja työuraan, tai olivat yksilöllisiin elämäntilanteisiin ja sattumanvaraisiin elämäntapahtumiin liittyviä asioita.

Yhteistä näille moninaisille taustasyille oli se, että niiden myötä perheen yhden tai molempien aikuisten tulot muuttuivat ratkaisevasti perheen menoja pienemmiksi. Perheen tulot pienenevät usein työelämän ja/tai perhekohtaisten elämäntapahtumien takia suhteessa aiempaan tulotasoon, ja näin oli tapahtunut jossain perhe-elämän vaiheessa valtaosassa kirjoittaneiden vanhempien perheistä.

Joissain perheissä pienituloisuus ja köyhyys olivat kuitenkin olleet osa aikuisten arkea jo perhettä ja lapsia edeltävältä ajalta. Nämä vanhemmat kertoivat eläneensä ”aina” köyhinä ja taloudellisesti tiukoilla.

”...puolisoni ja minä olemme olleet köyhiä koko yhdeksänvuotisen yhdessäolomme ajan. Ja silti vain olemme saattaneet lapsia tätä tilannetta kanssamme jakamaan...”

”...pienituloinen, työtön, velallinen, yksinhuoltaja olen ollut milloin missäkin elämänvaiheessa ja köyhä jokaisessa niissä...”

Osa vanhemmista kertoi kokeneensa köyhyyttä jo omassa lapsuudenkodissaan, ja jotkut näistä vanhemmista mielsivät köyhyiden ikään kuin periytyväksi elämäntavaksi, itseään toistavaksi historiaksi. Köyhyys oli muodostanut näin jatkumon sukupolvesta toiseen.

”...lapsuuskodin pölyt jo aikaa sitten karistettu kantapäältä, parisuhde rakennettu ja perhe synnytetty. Silti kaikesta siitä entisestä ei ole päässyt eroon kuitenkaan. Samaa, joskus hyödyttömältäkin tuntuva, yritystä ja uurastamista nytkin sen jokapäiväisen leipämme eteen; pärjäämisen ja toimeentulon. Osani vain on vaihtunut. En ole enää lapsi, sivustaseuraaja, vaan itse äiti, vastuunkantaja...”

Monet kirjoittajat kuvasivat perheen talouden romahtamisen ratkaisevaksi tekijäksi erilaisia työuran ja työelämän muutoksia. Tällaisia olivat esimerkiksi työttömyys, osa-aikaiset ja/tai määräaikaiset työsuhteet, pätkätyöt, lomautukset, odottamattomat ja ennakoimattomat irtisanomiset.

”...kunnes n. 20 vuotta sitten alkoi työttömyys. Se pelottava musta työttömyys... Työttömäksi jäätyäni olen saanut vain puolen vuoden pestejä – sitten pois...”

”...työtä minulla on ollut puoli vuotta ja vuoden kestäviä jaksoja ja väliajat ovat olleet työttömyyttä milloin mitenkään pitkään...”

”...mies menetti työpaikkansa uuden omistajan myötä. Oltiin molemmat työttömiä...”

”...olin töissä vähän välillä, mutta kaikki sopimukseni olivat määräaikaisia...”

”...olimme molemmat työelämässä ja kaikki näytti valoisalta. Kuitenkin tilanne vaikeutui, kun yritys jossa olin töissä, fuusioitui... Minä olin valitettavasti yksi niistä monista joka sai lähteä...”

Vaikkakin työttömyys ja työelämän ulkopuolisuus oli kirjoituksissa tavallisin ja useimmin mainittu syy perheiden köyhyiden taustalla, oli kirjoittaneiden vanhempien joukossa myös

lukuisia työssäkäyviä henkilöitä. Näiden vanhempien tulot olivat kuitenkin niin pienet esimerkiksi työn osa-aikaisuudesta tai matalapalkkaisuudesta johtuen, että perheiden taloudellinen tilanne oli äärimmäisen tiukka työssäkäynnistä huolimatta.

”...me olemme aina olleet vähävaraisia. Mies huonopalkkaisessa työssä, minä pätäkätöissä...”

”...teen kuitenkin osapäivää ja saan siis osa-aikatyöstä osa-aikapalkan...”

”...osa-aikaisen työn vastaanottaminen oli henkireikä, mutta päänsäryttä se ei onnistunut, eikä juurikaan kohentanut talouttani...”

”...olen saanut osapäivätyötä, siitä iloitsin, mutta iloni hävisi kun käteen jäi melkein yhtä paljon kuin sain työttömyyskorvausta. Olen edelleen siis toimeentulotuen asiakas...”

Monessa perheessä oli kirjoittamishetkellä tilanne, jossa pienipalkkaisen puolison lisäksi perheen toinen aikuinen oli esimerkiksi perhevapaalla, opiskelija, työtön, sairas tai muusta yksilöllisestä tai perhekohtaisesta syystä ansiotyön ulkopuolella.

”...mieheni terveydentila huononi... eikä mieheni pystynyt pitämään työpaikkaansa. Minulla oli kotona työtä tarpeeksi kahden pienen lapsen kanssa tämän kaiken keskellä...”

”...olin opiskeluiden kanssa noin puolessa välissä, kun selvisi, että yritys jossa mieheni oli töissä, lopetettaisiin vuoden sisällä...”

”...opiskeltuani jatkoin muutaman työssäolovuoden jälkeen opiskelua. Aina olen tehnyt jotakin, mutta suurimmaksi osaksi taloudellisesti kannattamatonta työtä: opiskellut tai hoitanut lapsia kotona...”

”...suurimman osan ajasta jompikumpi on hoitanut lapsia kotona...”

”...mieheni on työtön ja minä kotihoidontuella kotona lapsen kanssa, joten raha on tiukassa...”

Perheiden tulotason muuttumiseen ja putoamiseen aiemmalta tasolta liittyi usein vanhempien parisuhteen päättyminen avo- tai avioeron myötä ja siitä alkanut yksinhuoltajuus. Eron myötä perheiden tulotaso laski selvästi, sillä kahden aikuisen sijaan perheissä oli tällöin vain yksi ansaitsija. Vanhemmat kertoivat, että eron myötä perheen menot eivät suinkaan puolittuneet, vaan pysyivät lähes ennallaan. Yksinhuoltajavanhempi vastasi yksinään perheensä menoista, ja vaikka usein elatusmaksut tukivatkin taloudellista selviämistä, ei niillä katettu perheen arkimenoista kovin suurta osaa. Usein

yksinhuoltajavanhempi, perheensä ainoa ansaitsija, oli niin sanotussa epätyypillisessä työsuhteessa osa-aikaisessa tai määräaikaisessa työssä.

”...kun jäin yksinhuoltajaksi... piti ostaa velaksi huonekaluja, tv, silmälasit ym. siinä alkoi velkakierre, josta en ole päässyt eroon vieläkään...”

”...(eron jälkeen) elintasomme laski roimasti ja se näkyi sekä tuntui. Jouluna elämisen ankeus tuntui erityisen pahalta, sillä aikaisemmin joulunviettoomme oli kuulunut runsas ruokapöytä ja monet lahjapaketit...”

”...olen ollut nyt yksin pojan kanssa... Luulin ennen että meillä oli ongelmia rahan kanssa kun mies oli meidän kanssa, mutta nyt vasta vaikeaa onkin kun olen yksin, kun joudun maksamaan kaikki laskut yksin...”

Työelämän ulkopuoliset elämäntilanteet sekä erilaiset yksilö- tai perhekohtaiset elämänmuutokset olivat vanhempien kokemusten mukaan usein köyhyiden alkamisen taustalla. Hyvin yleinen syy taloudellisten vaikeuksien ja köyhyiden takana oli vanhemman sairastuminen ja etenkin sairauden vaikutus työkykyyn ja työsuhteisiin.

”...yllättäen mieheni sairastui kuitenkin, menetti ajokorttinsa, joutui ensin sairaslomalle ja myöhemmin menetti työpaikkansa...”

”...tällainen voi olla matka köyhyyteen niin sanotuilla kunnonkansalaisilla. Kukaan ei tiedä, kenen elämän sairaus muuttaa...”

”...itse olen sairastunut, enkä näin ollen pysty tekemään kokopäivätyötä.... Olen miettinyt, että oliko stressi taloudellisissa vaikeuksissa niin kova jossakin vaiheessa, että sairauteni puhkesi...”

Sairastuminen oli saanut kirjoittajien mukaan usein aikaan erilaisia monimutkaisia tilanteita, joissa saadun rahan vähyyden lisäksi ihmiset olivat ikään kuin pudonneet sosiaali- ja terveydenhuollon sekä Kelan palvelujärjestelmien väliin jääden pahimmillaan täysin vaille taloudellista tukea. Vastaavia tilanteita on aiemminkin tutkittu ja osoitettu nimitäten niitä hyvinvointivaltion kohtuuttomiksi tapauksiksi (Metteri 2004).

”...Kelasta on tullut päätöksiä, lähinnä hylkyjä ja viimeisimmät olivat todella hämmästyttävät... (kuntoutus)tutkimuksessa oli tuloksena että työkyvystäni oli jäljellä 10% sadasta ja silti Kela katsoo että olen täysin työkykyinen. Nyt juuri odotan mitä tästä viimeisimmästä jaksosta tulee lausuntoa...”

”...välillä olen liian hyväkuntoinen saadakseni kuntoutusta vaikka eikö toisaalta olisi kaikkien etu, että minua kuntoutettaisiin, jotta toimintakykyini säilyisi...”

Tällaiset tilanteet olivat johtaneet vanhempien mukaan väsymykseen, voimattomuuteen, avuttomuuteen ja kyvyttömyyteen, joista oli seurannut lannistumista ja rahatilanteen huonontumista edelleen. Usein nämä tilanteet olivat myös pitkittyneitä ja olivat vaikuttaneet perheen köyhyyteen kenties jo vuosien ajan. Vanhemmat kirjoittivat jääneensä joissain tapauksissa täysin vaille taloudellista ja osin henkistäkin perusturvaa ja kokivat tulleensa torjutuksi tuen piiristä (vrt. Määttä 2012, 145–156). Torjumisten ja kielteisten toimeentulotukipäätösten johdosta ihmisistä tuli sosiaaliturvajärjestelmän väliinpuotoajia, sillä vanhempien mukaan oli tilanteita, joissa he eivät välttämättä saaneet edes viimesijaisinta toimeentulon turvaa (vrt. Määttä 2010, 20–34).

Sairastumisen lisäksi kirjoittajien mainitsemia syitä perheiden taloudellisten vaikeuksien taustalla olivat usein erilaiset perhe-elämän tilanteet. Merkittävä taustasy perheiden köyhyydelle oli vanhempien mukaan aika, jolloin lapsi tai lapset syntyivät ja olivat pieniä. Useat kirjoittajat pitivät esimerkiksi kotiäitiyttä tai -isyyttä taloudellisten haasteiden käynnistäjänä. Myös toisen vanhemman opiskelu tai koulutuksessa olo olivat tekijöitä, jotka muuttivat perheen tuloja merkittävästi huonompaan suuntaan ja jotka olivat johtaneet perheen köyhyyteen.

”...lapsen syntyessä perheen tulot yleensä putoavat tuntuvasti ja menot taas nousevat vieläkin rajummin. Minimiäitiyspäiväraha, kotihoidontuki ja lapsilisät eivät riitä juuri muuhun kuin vaivoin hengissä ja lämpimänä pysymiseen...”

”...kuopuksemme syntyessä lähiaikoina tulen jälleen jäämään minimiäitiyspäivärahalle... Ja koska vielä haluan hoitaa lapseni itse ainakin siihen asti, kun pienin heistä täyttää kolme vuotta, tulen koko kotiäitiysajaltani saamaan päätöksestäni suoranaisen taloudellisen rangaistuksen...”

”...jo valmiiksi näen painajaisia siitä, mitä tapahtuu kun tytär täyttää kaksi vuotta ja kotihoidontuki tippuu taas. Ja entäs sitten kun helmikuussa syntyy uusi suu ruokittavaksi?... Kuinka sitä sitten pärjää, kun jo nyt tekee tiukkaa...”

”...mieheni jäi hoitovapaalle esikoisemme ollessa pieni, kun jatkoin jo pitkällä olevia opintojani. Ratkaisu oli muuten antoisa ja sopusointuinen, mutta taloudellisesti jouduimme lujille. Siinä vaiheessa meidän piti ottaa opintolaina, ja jouduimme lisäksi toimeentuloturvan piiriin...”

Opiskelun ohella myös vanhemman koulutuksen puuttuminen miellettiin köyhyyteen johtavaksi seikaksi, sillä kirjoittajien kokemusten mukaan kouluttautumattomuus rajasi ja vaikeutti työpaikan saamista merkittävästi.

”...silti mieheni kouluttautuu ja häntä kannustan jo siksi että ala jonka työt hän osaa jo hyvin on tulevaisuudessa hyvinkin työllistymismahdollisuuksia täynnä, hänellä kun ei ole ollut riittäviä papereita tähän mennessä...”

Useissa kirjoituksissa köyhyyteen johtaneiksi syiksi nimettiin 1990-luvun talouslama ja sen vaikutukset työmarkkinoihin. Tässä yhteydessä tulee muistaa, että aineiston kirjoitukset on kirjoitettu vuonna 2006, jolloin taannoisesta lamasta oli kulunut vasta noin kymmenen vuotta. 1990-luvulla vallinnut yleinen vaikea taloudellinen tilanne vaikutti suuresti työllisyyteen ja muun muassa yrittäjyyteen, ja lukuisat yksityis- tai pienyrittäjät kirjoittivat tehneensä tuolloin konkurssin. Useat työntekijät ja yrittäjät olivat menettäneet työnsä, joutuneet pitkäaikaistyöttömiksi ja ajautuneet velkakierteeseen, joka vaikeutti myöhemmin perustettujen perheiden taloudellista tilannetta yhä kirjoittamishetkellä.

”...köyhyys on tullut minun elämäni 1990-luvun laman myötä, jolloin työllistyminen ammattia vastaavaan vakituiseen työhön alkoi vaikeutua ja on ollut vaikeaa pitkään sen jälkeenkin, vieläkin...”

”...muistan varmasti koko ikäni helmikuun vuonna 1994... Mieheni oli joutunut lomautetuksi... (myöhemmin) työ oli annettu toiselle...”

Useista kirjoituksista nousi esiin myös se, kuinka perheen ostaman asunnon arvo olikin myöhemmin 1990-luvulla tipahtanut rajusti. Tämä oli johtanut useiden perheiden kohdalla siihen, että eri syistä aiheutuneiden talousvaikeuksien takia asunto oli pitänyt myydä, ja myynti oli tapahtunut alihintaan. Perheet joutuivat näin paitsi luopumaan omistusasunnoistaan, myös maksamaan pitkään asunnoistaan jääneitä asuntolainoja, joita alhainen myyntihinta ei ollut kattanut. Joillain perheillä asunnon myyntihinta oli kattanut asuntolainasta vain noin kaksi kolmasosaa. Kirjoittamishetkellä, yli kymmenen vuotta myöhemmin, perheenjäsenet maksoivat yhä näitä vanhoja asuntolainojaan.

”...tiesimme ettemme selviäisi (mies oli joutunut työttömäksi ja vaimo sairastui) asuntolainoista ja autolaina oli vielä siinä se lisäksi. Laitoimme talomme myyntiin ja onneksi saimme sen heti pois käsistämme. Tosin tappiolla ja velkaa jäi rutkasti. Niitä velkoja vieläkin makselemme...”

”...talo meni myyntiin ja velkaa jäi... asuntojen hinnat romahtivat ja korot nousivat kattoon...”

”...ymmärsin, että mekin olemme lama-ajan perhe. Kuinka iso rasite tuo laina (1990-luvun asuntolaina) on meillekin ollut...”

Osin tähän yleiseen 1990-luvun talousvaikeuksien aikaan liittyi myös useissa kirjoituksissa mainittu toisten yksityishenkilöiden lainojen takaaminen ja lopulta niiden maksajaksi joutuminen. Moni vanhempi kertoi maksavansa edelleen takaamiaan ja omalle kontolleen jääneitä lainoja.

”...elämästäni on kulunut niin kovin monta vuotta tässä helvetissä. Olen pian 20 vuotta vanhempi kuin silloin, kun kirjoitin nimeni siihen helvetin takaukseen. En voi koskaan antaa hänelle anteeksi tätä kaikkea...”

Velan takaamisen lisäksi lapsiperheiden vanhemmat kertoivat omista maksuvaikeuksistaan erilaisiin elämäntilanteisiin liittyen, joista oli aiheutunut esimerkiksi ulosottoja ja luottotietojen menetyksiä. Luottotietojen menetys oli usein saattanut saada alkunsa yksittäisestä yllättävästä menoerästä, kuten lisäveroista, mutta saanut aikaiseksi tapahtumaketjun, jossa talousvaikeudet kertautuivat. Luottotietojen menetyksen jälkeen esimerkiksi asuntoa oli vaikea saada vuokrattua, lainaa ei saanut ja ostoksia ei voinut tehdä osamaksulla. Henkilökohtainen velkajärjestely oli tuttua monelle kirjoittajalle, ja vanhemmat kertoivat, että kerran sekaisin menneiden raha-asioiden ja luottotietojen saaminen jälleen kuntoon oli vaikeaa ja hidasta. Pitkittyessään nämä tilanteet nähtiinkin erääksi merkittäväksi syyksi lapsiperheiden taloudellisiin vaikeuksiin ja köyhyyteen.

”...auto on tosin anopin koska itse emme voi omistaa mitään minkä voisi ulosmitata...”

”...sitten soittaa vouti, että josko olisi jotain omaisuutta realisoitavaksi. Edes autoa. No, ei ole ajokorttiakaan. Aivan mahdoton saada perille, että ei ole salaisia jemmaa. Olisin maksanut aikoja sitten, jos vain olisin pystynyt...”

”...kaiken kukkuraksi olen menettänyt luottoni, koska olin takaajana typeryyttäni – siksi en voi ostaa mitään, enkä mistään osamaksulla...”

”...mitään ei voi ostaa osamaksulla kun luottokelpoisuus on mennyt...”

”...itselläni ei ollut rahaa maksaa veromätkyjä verottajalle, joten luottotietoni menivät. En saanut opintolainaa koska ei ollut luottotietoja...”

Vanhemmat kirjoittivat köyhyyteen johtaneista syistä mainiten lukuisia erilaisia elämäntilanteita ja -tapahtumia, jotka olivat kirjoittamishetken pienituloisuuden taustalla. Useat tapahtumista olivat erilaisiin elämänvaiheisiin liittyviä ja huomattavan usein sattumanvaraisia. Vanhemmat eivät olleet usein voineet ennalta varautua erilaisiin elämäntapahtumiin, jotka olivat suistaneet perheiden taloudellisen tilanteen heikoksi ja kenties jopa pitkittyneeksi tilanteeksi. Ihmiselämän yksilöllinen kulku, moninaisuus ja osin ennakoimattomuus nousivat selkeästi esiin kirjoituksissa.

Vanhemmat kirjoittivat myös siitä, kuinka pienituloisuuteen johtaneet tapahtumat olivat ainakin osin heidän omia valintojaan, mutta kuuluivat osaksi inhimillistä elämäntilannetta, joita jokaisella ihmisellä oli oikeus valita osaksi elämäänsä. Tällaisena valintana moni kirjoittaja piti esimerkiksi lasten saamista, lasten hoitamista kotona tai parisuhteen päättämistä.

”...koko aikuisiän niukka elämäni on minun oma valintani. En väitä että olisin halunnut köyhäksi, jos nyt sitä edes olen. Mutta minulle oli tärkeää olla lasteni kanssa kotona ja antaa heille perusturvallisuus...”

”...minä valitsin sen että olen yksin lapsen kanssa enkä halua rinnalle miestä ketä läträisi sen alkoholin kanssa joka viikonloppu...”

”...olen eronnut lasteni isästä hänen elämäntilanteensa vuoksi. Valitsin itse tieni, yksinäisemmän, vastuullisemman ja köyhemmän, mutta toisaalta myös arvokkaamman, itsenäisemmän ja välttämättömän henkisen kestävyuteni kannalta...”

”...minun kohdallani köyhyys on kuitenkin myös omia valintoja. En alun perin valinnut suorinta tietä hyvin palkattuun työhön... En mennyt naimisiin rahasta, vaan valitsin miehen, jolle oli jäänyt maksettavaksi nousukauden asuntolaina... Emme laskelmoineet lasten syntymää...”

Vanhemmat olivat suunnitelleet ja eläneet elämäänsä muiden kuin rahasyiden ohjaamina. He pohtivat tilanteita, joissa taloudellinen köyhyys näyttäytyi pienempänä haittana kuin toisenlaisen elämäntilanteen valitseminen, ja vanhemmat olivat tehneet tietoisin valinnan esimerkiksi haitallisen parisuhteen päättämisestä rahasyistä huolimatta.

4.3 Köyhyyden mahdollinen päättymisen ja sen edellytykset

Kirjoituksissa oli melko vähän sellaisia lapsiperheiden vanhempien kirjoituksia, joissa köyhyyden olisi kerrottu olleen jo taaksejäänyttä elämää, tai joissa köyhyydestä oltaisiin oltu vähitellen irtautumassa. Valtaosa tässä tarkastelluista kirjoituksista käsitteli kirjoittamishetken köyhyyttä lapsiperheiden arjessa, jolloin köyhyys oli senhetkinen asiantila. Vanhemmat kuitenkin pohtivat kirjoituksissaan usein sitä, mikä mahdollisesti tai todennäköisesti tulisi päättämään perheiden köyhyyden ja kertoivat toiveistaan, haaveistaan ja tavoitteistaan tulevaisuuden suhteen.

Merkittävin ja useimmin mainittu keino köyhyyden päättymiselle oli työ: vanhemman tai vanhempien työllistymistä pidettiin ylivoimaisesti eniten sellaisena yksittäisenä seikkana, jonka katsottiin liittyvän perheen köyhyyden päättymiseen. Työ oli kirjoittajien kokemusten mukaan näin ollen ratkaiseva tekijä köyhyydestä irtautumiselle. Vanhemmat etsivät usein aktiivisesti työtä ja olivat tehneet näin kenties jo pitkään, ja toivo tai haave työpaikasta oli hyvin suuri.

”...veloista aloimme selvitä heti kun mieheni sai työpaikan...”

”...yritän koko ajan löytää paremmin palkattua työtä tai vaikka oppisopimuspaikkaa...”

”...vaikka olen yrittänyt etsiä töitä, en ole onnistunut saamaan sitä vielä...”

”...työpaikka on ainoa keino päästä köyhyydestä täysivaltaiseksi kansalaiseksi...”

Työn ja työn etsimisen lisäksi vanhemmat mainitsivat vähän muita sellaisia aktiivisia tai konkreettisia toimia, jotka he olisivat kokeneet merkittäviksi köyhyyden päättymisen kannalta. Iso osa vanhemmista kuvasi kuitenkin työn ohella opiskelua tai kouluttautumista merkittävänä mahdollisuutena, johon pyrkivät ja joka saattaisi auttaa köyhyydestä irtautumisessa. Usean kirjoittajan usko koulutukseen köyhyyden päättäjänä oli vahva.

”...päätin lähteä opiskelemaan, jotta saisin uuden ammatin ja näin ollen pääsisin työllistymään...”

”...nyt opiskelemme molemmat parempaa tulevaisuutta varten...”

”...toivon tietenkin, että uuden ammatin myötä löytäisin työtä...”

Toisaalta kirjoittajissa oli myös useita korkeastikin koulutettuja vanhempia, jotka eivät olleet onnistuneet työllistymään koulutuksestaan huolimatta. Päinvastoin, osa näistä vanhemmista koki, että korkea koulutustaso jopa häiritsi tiettyjen töiden saamista.

”...valmistuttuaan alalle, jolta ei riittänytkään niin hillittömästi työpaikkoja kuin vielä muutama vuosi sitten lupailtiin, mieheni on nyt suuntautumassa uusille urille ja kurssittautuu työmarkkinatuella...”

”...mieheni haki raivoisasti töitä... Työn hakeminen muuttui epätoivoiseksi sadannen hakemuksen jälkeen... Mieheni haki myös hanttihommia, mutta ylempään korkeakoulututkinnon suorittanutta ei haluttu sellaisiin...”

Köyhyyden kannalta koulutukseen suhtauduttiin kirjoituksissa melko ristiriitaisesti, sillä opiskelu nähtiin paitsi yhtenä syynä köyhyyden taustalla, myös mahdollisuutena köyhyyden päättymiseen. Usea kirjoittamishetkellä opiskellut kirjoittaja pohti sitä, onnistuuko työllistymään opintojen jälkeen, tai onko opintojen aikainen köyhyys sittenkään tilapäistä. Opiskelun ei nähty automaattisesti takaavan työtä, jota pidettiin selkeästi merkittävimpana tekijänä köyhyyden päättymiselle, ja epävarmuutta työn saannin suhteen aiheutti kirjoittajien teksteissä esimerkiksi alanvalinta.

”...vuosi sitten aloin opiskella. Vielä menee pari vuotta; ensi kesäksi pitäisi saada harjoittelupaikka. Vähän jännittää, ottaako kukaan harjoittelemaan...”

”...syvälle on jäänyt pelko: Entäpä jos uusi koulutukseemme ei tuo meille työpaikkaa? Sitä emme uskalla suoraan sanottuna edes ajatella...”

”...vakava virhe on kouluttautua naisvaltaiselle alalle. Hyviä köyhyysaloja ovat hoiva-alat, vanhusten, vammaisten ja lasten hoitaminen...”

Vaikeista taloudellisista tilanteista huolimatta vanhemmat kertoivat uskovansa köyhyyden vielä jossain vaiheessa hellittävän. Vanhemmat uskoivat, toivoivat ja haaveilivat paremmasta taloudellisesta tilanteesta, mutta eivät juurikaan tienneet tai maininneet työn ja opiskelun lisäksi muita keinoja siihen pääsemiseksi. Taloudellisen tilanteen parantuminen nähtiin ikään kuin määrittelemättömien tapahtumien jälkeiseksi ajaksi perheen elämässä. Lottovoitosta haaveilu nousi esiin hyvin monessa kirjoituksessa köyhyyden katkaisijana, mutta varsinaisia aktiivisia tekoja vanhemmilla oli vähän käytettävissään.

”...toivon mukaan joskus köyhyys helpottaisi elämässämme. Aina haaveilee lottovoitosta. Ei se raha onnea tuo, mutta helpottaisi aika kummasti elämää...”

”...uskon, että elämä voittaa sittenkin. Uskon siihen, että asioilla on taipumusta järjestyä...”

”...olen ihan toiveikkaalla mielellä tulevaisuuden suhteen. Ehkä minä joskus töihinkin pääsen ja saan palkkaa...”

Monet kirjoittajat kuvasivat tehneensä aktiivisia tekoja ja elätelleensä toiveita köyhyden päättymisestä niin pitkään, että alkoivat jo vähitellen menettää uskoaan. Koska rahatilanne ei näyttänyt ajan kuluessa helpottavan, kirjoittivat vanhemmat kokeneensa tilanteiden takia psyykkistä rasitetta, kuten huonoa itsetuntoa, toivottomuutta, kyvyttömyyttä ja lamaantumista. Etenkin pitkittyessään köyhyys oli saanut ihmiset tuntemaan alakuloa ja masennusta.

”...pikkuhiljaa se (työttömyys) alkaa murentaa ihmistä. Pala palalta se kaivelee pois itsetunnon ja iloisuuden...”

”...minä halusin jo saada palkkaa jolla tulee toimeen. Mutta kaikki merkit puoltavat sitä tosiasiaa, että se toive ei tulisi aivan lähiaikoina toteutumaan... Upotan mielessäni haaveet kunnollisesta työpaikasta...”

”...tiedän, etten ole aivan aivoton. Kuitenkin tunnen itseni aivottomaksi ja kyvyttömäksi toivottoman tilanteen jatkuessa vuodesta toiseen, vaikka mitä yrittäisin!...”

”...jotkut aamut kuten tämä ovat niitä, jolloin köyhyys tuntuu kestävän ikuisuuden, eikä paremmasta ole tietoa...”

”...tällä hetkellä mikään ei innosta kun on niin paljon rahaongelmia...”

”...vaikeimmalta tuntuu se, kun joskus tulee se tunne, ettei tästä ole pois pääsyä. Että köyhyys ja ainainen taloudellinen ahdinko, on kuin kuoppa, jonka seinämät ovat valuvaa hiekkaa...”

Vanhemmat kertoivat lannistuneensa ja alistuneensa tilanteessaan ja sanoivat keskittyvänsä ennemmin nykyhetkessä selviytymiseen kuin tulevaisuuteen. Osa vanhemmista kuvasi sopeutuneensa köyhyyteen niin, että pitivät itseään ”köyhyiden ammattilaisina” ja olivat kehittäneet monia erilaisia selviytymiskeinoja lapsiperheiden arjen rahavaikeuksiin liittyviin tilanteisiin ja niistä selviytymiseen. Kirjoittajien aiemmat positiiviset toiveet

taloudellisesti paremmasta tulevaisuudesta olivat vähitellen kääntyneet realistisiksi ja osin pessimistisiksi tässä-ja-nyt -selviytymiskeinoiksi.

”...istun päivät pitkät kotona kuukaudesta toiseen mieltien päivittäin laskuja ja sitä että mistä saan rahaa maksaa ne pois. Tämä on minun tilanteeni ja joka päiväinen elämäni...”

”...epätoivoinen kamppailu köyhyyttä vastaan vei pikku hiljaa voimani – aloin väsymään ainaiseen joka pennosen laskemiseen... Millään ei tuntunut enää olevan merkitystä, elämä oli toivotonta...”

”...tänään ajatukseni siitä että olen todella köyhä, ovat läsnä. Rahaa tulee kolmen päivän kuluttua ja maitoa on vain puoli purkkia. Muuta ruokatavaraa näyttäisi olevan sen verran, että pärjää nipin napin...”

”...pennin venyttämisestä on tullutkin taitolaji, joka lähentelee komiikkaa...”

Taloudellisen ahdingon kestänyt riittävän pitkään tulevaisuus ei aina näyttäytynyt vanhempien kirjoituksissa toiveikkaalta, ja joidenkin vanhempien usko köyhyyden päättymiseen oli mennyt. Tilanne nostatti esiin kirjoittajissa erilaisia äärimmäisen negatiivisia tunteita ja eräänlaista katkeroitumista, jossa vanhemmat suuntasivat pettymyksen, vihan ja katkeruuden tunteensa yhteiskuntaa ja sen järjestelmiä kohtaan. Vanhemmat kirjoittivat jääneensä vaikeissa tilanteissaan yksin vaille yhteiskunnan tarjoamaa tukea köyhyydestä irtautumiseen.

”...kokemistani vaikeuksista huolimatta suoritin korkeakoulututkintoni loppuun, olen nyt työtön ja työttömänä aion pysyäkin eläkeikään saakka. Yhteiskunnalle se maksaa erilaisina tukina noin 10 000 euroa vuodessa. Pirullista iloa tuottaa, kun laskeskelen, että kymmenessä vuodessa saan noin puolet omaisuuteni (ulosotto, pakkolunastus) arvosta erilaisina tukina takaisin ...”

”...kaiken kokemani jälkeen tunnen suunnatonta, kuolemaan asti jatkuvaa vihaa, katkeruutta ja raivoa nykyisiä päättäjiä kohtaan...”

Kirjoittajat kuvailivat useita vaikeita ja osin kohtuuttomia tilanteita, joissa yhteiskunnalliset järjestelmät olivat toimineet heidän näkökulmastaan jäykästi jättäen yksilöt vaille tukea. Vanhempien näkemysten mukaan heidän tilanteisiinsa olisi voitu kenties vaikuttaa yksilöllisellä tuella ja tapauskohtaisella harkinnalla, ja köyhyyskierteen katkaisuun olisi saattanut riittää erilaisten joustavien ja henkilökohtaisten vaihtoehtojen mahdollisuus.

”...opiskelu oli sujunut hyvin ja olisin valmistunut reilun vuoden päästä, mutta sitä ei odotettu. Valmistuttuani ja työllistyttyäni olisin voinut ottaa pankista lainaa lunastaakseni oman talomme velkojilta tai saada vapaaehtoisen velkajärjestelyn... Siihen ei annettu mahdollisuutta...”

”...näin kävi viime jouluna, kun sain 300 euron veromätkyt, joita ei toimeentulotuessa huomioitu... Ihan loogista sinänsä mutta minut – ja perheeni – se laitto aika ahtaalle...”

Köyhyyden päättymisen kannalta vanhemmat kuvasivat monessa kirjoituksessa sitä, kuinka erilaisten tukijärjestelmien yhtäaikaisuus, päällekkäisyys ja suhde toisiinsa vaikeuttivat köyhyydestä irtipääsemistä. Pieni askel eteenpäin esimerkiksi osa-aikatyön saamisen muodossa aiheutti välittömästi vähennyksen jostain toisesta tulosta. Kun jo lähtökohtaisesti perhe eli tulojen osalta alle köyhyysrajan, ei työn saaminen muuttanutkaan tulotasoa miksikään.

”...kun valoa vihdoon näkyy tunnelin päässä toisen puolison työllistyessä, tilanne ei mihinkään muutukaan. Se minkä päiväansioissa voittaa, tuissa menetetään ja kun potista vähennetään vielä työmatkakulut ja ruokailu meneekin lopputulos tappion puolelle. Kahdeksan tunnin työpäivästä jää siis palkkioksi miinus kukkaroon... tuntuu se vain jotenkin väärältä, että sama mitä sitä tekee, niin aina kuitenkin on tulevaisuus yhtä epävarma, jääkaappi tyhjä ja maksamatta opintolaina...”

Köyhyyskierteen katkaisun vaikeus nousi esille myös moninaisissa perhe-elämän tilanteissa, joissa esimerkiksi lapset olivat pieniä, lapset tarvitsivat hoitopaikkaa, perhe sai pienituloisuuden lisäksi jotain sosiaaliturvaan kuuluvaa etuutta, perheellä oli useita tukia yhtäaikaisesti, toinen vanhempi ei ollut ansiotyössä, vanhempi oli yksinhuoltaja tai vanhempi olisi työllistynyt osa-aikaisesti. Näissä erilaisissa tilanteissa kävi monessa perheessä ilmi se, että työnteosta olikin tullut rahallisesti kannattamatonta ja jopa perheen taloudellisesti niukkaa tilannetta edelleen vaikeuttavaa. Työ näyttäytyi siis todellisena köyhyyden päättävänä mahdollisuutena vain niissä perheissä, joissa oli kaksi tervettä, täysiaikaisessa työssä käyvää vanhempaa.

”...työttömänä ollessa osa-aikatöiden tekeminen ja lasten hoitaminen samalla on yllättävän katala yhdistelmä. Siinä kyllä mieltii, miksi työntekoon ei kannusteta...”

”...(osa-aikatyön) palkkani on sen verran pieni, ettei se vaikuttanut asumistukeen, mutta muut maksut joihin ennen sain toimeentulotukea jäävät

nyt kokonaisuudessaan itseni maksettavaksi, joten työnteosta ei ole rahallisesti paljon tilanteessani apua...”

”...töihin on turha edes yrittää mennä, menettäisin asumistuen ja tulisi hoitomaksut päälle, ei tilanne yhtään helpottaisi...”

”...perheen taloudellinen tila olisi huomattavasti paremmin, vaikka tiukka edelleen, jos jäisimme kokonaan yhteiskunnan tukien varaan... Lopputulos olisi, että käyttövaroja olisi käytössä noin 150-170€ enemmän kuin normaalitilanteessa jolloin siis vaimo töissä, minä kotona, lapset koulussa, nuorimmainen isän kanssa kotona...”

”...tajusin, että eläisimme paremmin, jos minä jäisin työttömäksi...”

Taloudellisesti vaikeissa tilanteissa vanhemmat kertoivat, että oma jaksaminen oli ajoittain äärimmäisen kovilla. Kuitenkin vanhemmat näkivät, että oma jaksaminen oli myös usein se ainoa voimavara, jonka varassa perheen tulevaisuutta saatettiin pyrkiä muuttamaan paremmaksi. Vanhempien mielestä oman jaksamisen kannalta ja taloudellisesti paremman tulevaisuuden mahdollistavista resursseista omat luonteenpiirteet ja päättäväisyys olivat tärkeitä, mutta kuitenkin ylivoimaisesti suurimman vanhemman jaksamisen tuen kirjoituksissa muodostivat lapset.

”...ihanat lapset ja heidän kanssaan eläminen tekevät maailmasta paremman paikan, vaikkei elämä koskaan ongelmaton olekaan...”

”...köyhyyden keskellä lapsen sopeutuvainen ja vähään tyytyväinen olemus tulee hyvin esille ja monesti tuntuu, että me aikuiset voisimmekin ottaa enemmän oppia heistä tässäkin asiassa... Se on ehkä se tärkein asia itselleni tässä elämäntilanteessa ja johtotähtenä ja kannustimena arjessa...”

”...pääomaani ovat lasten kanssa vietetyt vuodet sekä syventynyt ymmärrys siitä mikä on oikeasti tärkeää...”

”...poika on yhä valveilla ja kiljuu innoissaan kun kuulee tuloni. Minä olen hikinen ja uupunut mutta jaksan iloita lapsen vilpittömästä onnellisuudesta. Menen syömään rakkaitteni kanssa iltapalaa ja viis veisaan tällä hetkellä köyhyydestä...”

”...rakastan lapsiani yli kaiken ja heidän takiaan jaksan yrittää tulla toimeen sillä mitä on...”

”...minulle on annettu vastuulleni 4 maailman ihaninta ja rakkainta lasta, jotka pitivät minut hengissä (taloudellisesti vaikeimpina aikoina) rakkautellaan ja pakottaen minut päivittäisiin rutineihin...”

Vanhempien mukaan lapset olivat elämän voima ja syy jaksaa vaikeissakin tilanteissa, ja lapset saattoivat olla vanhemmalle ainoa asia, joka sai taloudellisen köyhyyden taakan tuntumaan pienemmältä ja vähemmän ahdistavalta.

4.4. Ympäristön suhtautuminen

Köyhyyskirjoituksissaan vanhemmat käsitelivät paljon niitä asenteita, suhtautumistapoja ja käsityksiä, joita heihin ja heidän perheisiinsä suunnattiin ulkopuolelta. Vanhemmat kertoivat saaneensa ympäristöltä osakseen ennakkoluuloisia tai tuomitsevien asenteita ja kirjoittivat sen johtuvan siitä, että heitä pidettiin jollain tapaa heikompiarvoisina ihmisinä köyhyyden takia. Vanhempien mukaan nimenomaan taloudellinen köyhyys oli syy, miksi heihin suhtauduttiin asenteellisesti ja ympäristön taholta syyllistäen.

Vanhemmat joutuivat vakuuttelemaan muille ihmisille, kääntämään heidän asenteitaan ja esittämään itseään puolustavia näkemyksiä koskien rahatilannettaan ja jopa vanhemmuuttaan ja elämäntapojaan. Taloudellinen köyhyys loi vanhemmille ikään kuin velvoitteen siitä, että perheen elämä tuli avata arvioitavaksi ulkopuolisille ihmisille. Kirjoittajat kertoivat joutuvansa vakuuttamaan ympäristölle sitä, että he olivat köyhyydestä huolimatta hyviä ihmisiä. Vakuuttelua esiintyi paljon vanhempien kirjoittamissa teksteissä.

”...rehellisiä ollaan myös aina oltu, tulot ilmoitettu ja verot maksettu, eikä varastelemaan käydä miltään taholta, vaikka kuin huonosti menis. Siinä mielessä ollaan aikalailta laatukansalaisia, vaikkei paljon yhteiskuntaa rikastutetakaan...”

Vanhempien kirjoituksissa esiintyi paljon perheiden arkielämän avaamista ja vakuuttamista perustellen sitä, että vanhempi eli kunnan kansalaisen tavoin ja pyrki kohdentamaan perheen rahankäytön vain välttämättömien asioiden ja tavaroiden hankintaan. Hyvin monessa kirjoituksessa vanhempi kertoi, mistä kulutushyödykkeistä ja asioista hän luopui rahan vähyyden takia, ja millainen priorisointijärjestys perheen kulutuksessa oli. Kirjoittajat kuvasivat myös paljon omia elämäntapojaan ja -tottumuksiaan vakuuttaakseen, ettei perheen vähiä varoja käytetty millään tapaa huolimattomasti, tai että esimerkiksi lapset eivät joutuneet luopumaan mistään itselleen tärkeästä vanhemman rahankäytön ja kulutuksen takia. Vanhempien mielestä rahankäyttö ”turhuuksiin” oli asia, johon köyhällä

ei ollut oikeutta. Esimerkiksi alkoholin tai tupakan käyttö olivat asioita, joista useat kirjoittaneet kertoivat pidättäytyvänsä.

”...olin hoitanut lapsiani 15 vuotta kotona, en juonut, en tupakoinut, en käynyt edes iltaa istumassa...”

”...siinäkin on melko puhas omatunto, että viinaan ja kaljaan ei oo ihan ylettömästi rahaa laitettu, eikä oo paljon sätkiä väännetty... Kesä kantturassa keräsin tuolta lähikalliolta tyhjiä pulloja, niillä panttirahoilla sain kaljat ostettua mitä tarvitsin. Jotta ei menny nekään rahat lapsukaisen puurosta!..”

”...asuminen on kallista, samoin ruokapuoli sekä tietysti lapselle tarvittavat vaatteet ym. lelut, pyörät jne. Aika ankeaksi elämä on mennyt mutta siitä olen ylpeä, etten ole vielä elämässäni kaljapulloakaan avannut enkä tupakkaa polttanut...”

”...kaikki maksaa, vaikka emme huvittele, käy elokuvissa, ravintoloissa, emme käytä alkoholia tai osta uusia vaatteita, emme matkustele...”

”...en tupakoi, enkä käytä alkoholia. En osta itselleni vaatteita, muuta kuin pakon edessä...”

”...lehtiä minulle ei tule. Matkoja emme tee. Uusia vaatteita ostan itselleni todella harvoin. Alkoholia ja tupakkaa en käytä ja ruuassakaan en enempää voi säästää...”

Vakuuttelun tarve liittyi vanhempien kirjoituksissa tilanteisiin, joissa vanhemmat sanoivat kokeneensa ulkopuolisia suoria tai epäsuoria syytöksiä perheen köyhyydestä. Moni kirjoitti, että köyhää syytetään useasta asiasta: köyhyyden alkamisesta, köyhyyden jatkumisesta sekä siitä, ettei köyhyydestä kyetä irrottautumaan. Vanhempien mukaan syytöksiä esittivät niin kanssaihmiset kuin yhteiskunnan palvelujärjestelmiä edustavat viranomaisetkin, ja vanhemmat tunsivat köyhyyden aiheuttavan jonkinlaista tilivelvollisuutta ulkopuolisille koskien perheen elämää.

Ulkopuolinen syyllistäminen kohdistui vanhempien mukaan esimerkiksi siihen, että he saivat yleiseen sosiaaliturvaan kuuluvaa etuutta tai taloudellista tukea. Köyhyyssyytöksiä esitettiin myös siksi, että vanhempi oli työtön eikä onnistunut työllistymään eli ”menemään töihin”. Kirjoittajat kertoivat ulkopuolisten pitävän ”töihin menemistä” vaivattomana ja omasta tahdosta kiinni olevana asiana, ja syyttäjät tuomitsivat työttömän laiskaksi, ellei työtä löytynyt.

”...lasten hankkimisen takana ei todellakaan ollut lapsilisien nostaminen, vaan rakkaus... On väärin edes ajatella, että lapsilisällä rikastuisi...”

”...sitten kuulee välillä että yksinhuoltajilla on helppoa, tuet tulee ja sossu maksaa...”

”...aika yleinen käsitys joillakin parisuhteessa elävillä, hyvin toimeentulevilla ihmisillä on se, että yksinhuoltajat saisivat yhteiskunnalta aivan älyttömästi taloudellista tukea... Rikkaat ja köyhät saavat saman lapsilisän...”

”...surullista on ympäristön luomat paineet, ts. vallalla yhä olevat käsitteet siitä, että esimerkiksi työtön on synonyymi laiskalle, että köyhä on yhtä kuin nahjus, saamaton...”

”...monet työssäkäyvät luulevat kaikkien työttömien olevan laiskoja ja työtävieroksuvia, mutta ei ole mitään herkkua päivätä toiseen etsiä työpaikkaa tuloksetta...”

Vanhemmat kirjoittivat tullessaan usein kohdelluksi epäoikeudenmukaisesti ja jopa tuomitsevasti siksi, että köyhyyttä pidettiin heidän omana syynään. Näitä syytöksiä vastaan kirjoituksissa puolustauduttiin vahvasti. Vanhemmat kirjoivat siitä, kuinka köyhyyteen johtaneet asiat eivät olleet läheskään aina heidän valitsemiaan tai hallinnassaan olleita asioita. Oma tai perheenjäsenen sairastuminen, yleinen taloustilanne tai esimerkiksi irtisanotuksi joutuminen olivat asioita, joihin ihmiset eivät pystyneet juurikaan itse vaikuttamaan.

”...sanotaan, että ihminen itse määrää kohtalonsa. Varmasti niinkin, mutta kyllä se kohtalokin on myös jollain tavalla aina sidoksissa ulkoisiin puitteisiin ja lähtökohtiin. Ihmisen kyky hallita ja muuttaa elämänsä suuntaa myös murenee ikävästi silloin, kun joudutaan tilanteeseen, jossa on turvauduttava tukijärjestelmiin... Ihan kaikkea ei elämässä voi valita kuitenkaan...”

”...tänä päivänä ihmisyyden mittana on raha ja menestys, joten tällä logiikalla köyhä työtön on siis huono ihminen...”

”...itselläni on todella sellainen tunne että on toisen luokan kansalainen vaikka olen yrittänyt sinnitellä eteenpäin... Asiat eivät ole aina itsestä kiinni...”

Lapsiperheiden vanhemmat kertoivat, että ympäristön esittämät köyhyyssyytökset kohdistuivat usein heihin yksilöinä. Vanhemmat olivat tulleet syytetyiksi köyhyydestä itsensä aiheuttamina tekemiensä ratkaisujen johdosta, ja heidän mukaansa syyttäjät pitivät köyhyyttä yksilön syynä. Syytöksiä esittäneet eivät siten nähneet köyhyyttä laajempaan

yhteiskunnallisena ongelmana tai satunnaisena kohtalona elämäntapahtumien seurauksena. Kirjoittajien mukaan köyhyys oli tullut osaksi heidän arkeaan erilaisten monimuotoisten elämäntilanteiden takia, eikä kukaan kertonut halunneensa tieteen tahtoon ryhtyä pienituloiseksi ja köyhäksi.

Kirjoittajien esiin tuomat kertomukset ympäristön syyttävistä asenteista kertovat siitä, että köyhyys nähdään myös yksilöllisten ja yksilöstä johtuvien syiden aiheuttamana rakenteellisten syiden rinnalla. Tulkitsen vanhempien kertoman viestivän näin jonkinlaisesta yleisen asenneilmapiirin kylmyydestä sekä siitä, kuinka yksilöllisten valintojen korostaminen nousee yhteisvastuun rinnalle, ellei jopa sen ohitse. Tältä osin kirjoittajien näkemykset heijastelevat samaa, mitä on todettu aiemmassa tutkimuksessa. Niemelän (2010a, 337–354) mukaan köyhyyden syyt nähdään yksilössä tai rakenteissa tilanteesta riippuen. Esimerkiksi Kelan etuuskäsittelijöiden näkemykset köyhyyden syistä painottavat yksilöllisiä tai rakenteellisiä syitä riippuen osin siitä, mihin väestöryhmään köyhä henkilö kuuluu. Toisia väestöryhmiä pidetään siis enemmän itse vastuussa pienituloisuudestaan kuin toisia.

Sosiaalityöntekijöiden parissa niin ikään sekä yksilölliset että rakenteelliset köyhyyssyyt nousevat esiin painottuen sen mukaan, miten työntekijät suhtautuvat sosiaaliturvaan ja sosiaalipoliittisiin ratkaisuihin (Kallio ym. 2011, 251–268). Katutason byrokraattien näkemykset yksilöllisistä syistä köyhyyden taustalla eivät kuitenkaan ole niin yleisiä kuin koko väestön keskuudessa. Kansalaisten parissa yksilölliset syyt saavat vielä painokkaammin kannatusta kuin sosiaaliturvan viranomaisten parissa (Niemelä 2010b, 14). Tältä osin köyhyyskirjoitukset kirjoittaneiden vanhempien kertoma on samansuuntaista, ja he olivat kohdanneet yksilösyitä sekä väestön että viranomaisten taholta.

4.5. Köyhyys suhteessa yksilöön

Joskus köyhyyssyytökset lähtivät myös vanhemmista itsestään, ja he miettivät teksteissään paljon omaa osuuttaan köyhyyteen. Tätä pohdintaa sävyttivät usein hyvin voimakkaat häpeän tunteet ja syyllisyyden kokemukset. Vanhemmat toisaalta tiesivät, etteivät olleet syyllisiä vaikeaan rahatilanteeseensa, mutta tunsivat kuitenkin negatiivisia ja syyttäviä tunteita itseään kohtaan.

”...kirjoituksessani olen selitellyt, puolustellut ja perustellut sitä, kuinka voimme olla köyhiä. Huomaan itsessäni häpeän joka ei jätä rauhaan: Olenko sittenkään tehnyt kaikkeni?...”

”...kyllähän se käy välillä raskaaks, ku pitäs tehdä, pitäs tehdä, muttei voi, ja sitä välillä miettii, että onko se jotenki omaa saamattomuutta, kun ei saa töitä...”

”...häpeää aiheuttaa myös – ainakin minulle – se, ettei pärjää itse, vaan täytyy elää toisten avulla. Syyllisyyttä tunnen täyttäessäni tukihakemusta, kun mietin, että vienköhän nyt leivän jonkun vielä köyhemmän edestä...”

”...toimeentulotukiasiakkaaksi joutuminen oli kova pala. Mikä suunnaton häpeä! Olin vajonnut alimpaan kastiin. Olin virallisesti leimautunut köyhäksi. Sen sisäistäminen vei melkein elämänhaluni...”

Kirjoittajien taloudellinen köyhyys vaikutti osaltaan siihen, miten vanhemmat määrittelivät itseään ja minuuttaan. Lisäksi rahanpuute liittyi siihen, millaisen arvion he tekivät itsestään vanhempina. Vanhemmat kirjoittivat runsaasti siitä, millaisia he olivat mielestään ihmisinä ja kasvattajina pienituloisuuden keskellä köyhyyden ollessa osa arkielämää.

4.5.1. Itsensä määrittely

Kirjoittajat pohtivat ja määrittelivät teksteissään omaa itseään suhteessa köyhyyteen. Köyhyys ulkoisena asiantilana ja olosuhteena haluttiin usein pitääkin ulkoisena asiana, ja köyhyys ikään kuin irrotettiin muusta elämästä. Kirjoittajat rakensivat teksteissään itselleen identiteettiä suhteessa ulkoisiin olosuhteisiin, ja oma identiteetti haluttiin pitää erillään köyhyydestä.

Köyhyyden kirjoitettiin olevan suhteellista, ja huomio pyrittiin suuntaamaan niihin asioihin, jotka elämässä eivät olleet rahassa mitattavia. Vanhemmat kirjoittivat paljon oman asenteen ja suhtautumistavan merkityksestä muodostaen tulkintani mukaan näin itsestään aktiivisen toimijan suhteessa rahavaikeuksiin. Kirjoittajat toivat esille myös positiivisia puolia köyhyydestä ja sen määrittämien olosuhteiden merkityksestä itselleen tai itseensä.

”...on myös omasta asenteesta kiinni, miten näkee tilanteensa – siis haluaako surkutella itseään vai hyväksyä asiat ja etsiä niistä hyviäkin puolia...”

”...tavallaan tuntuu joskus väärältä ja idioottimaiseltakin kutsua itseäni köyhäksi, kun maailmassa on miljoonia ihmisiä, joilla ei ole edes murto-osaa tästä, mitä minulla on...”

”...mutta kaikesta tästä huolimatta en tunne itseäni köyhäksi... Köyhyys ja rikkaus ovat suhteellisia käsitteitä...”

”...kyllä se köyhyyskin jotain opettaa; iloitsemaan pienistä asioista, arvostamaan yksinkertaisia nautintoja. Olemaan nöyrä ja uuttera, kekseliäs ja kiitollinen...”

”...mielestäni vähävaraisuutemme on jalostanut minua ja pakottanut löytämään asioihin kerralla kunnan ratkaisut. Mielikuvitusta tulee käytettyä monien asioiden ratkaisuun...”

Pitkittyneessä taloudellisessa köyhydessä eläminen näkyi ajan myötä paitsi materiaalisissa asioissa, myös ihmisen näkemyksessä itsestään ja osatekijänä oman identiteetin määrittelyssä. Kirjoittajat arvioivat itseään suhteessa muihin ihmisiin ja halusivat erottautua niistä, joiden elämäntapaa tai -arvoja pidettiin huonona tai jollain tapaa epäaitoihin asioihin keskittyvänä. Kirjoittajat halusivat paikoin tehdä eron myös niihin ihmisiin, joilla oli käytössään enemmän rahaa ja jotka pystyivät kuluttamaan heitä runsaammin. Vanhemmat tekivät teksteissään jaottelua hyviin ja huonoihin tai parempiin ja huonompiin asioihin määrittääkseen sen avulla itseään suhteessa elämäntilanteeseensa ja köyhyyteen.

”...kuulemani mukaan kuitenkin alkoholisteja tuetaan leirein ja säännöllisin kahvi ja voileipätarjoilu. Tästä voisi vetää sellaisenkin johtopäätöksen, että alkoholisti on parempi ja arvostetumpi kansalainen kuin yksinhuoltaja ja hänen lapsensa...”

Erottautumistaan ”muista” (kts. myös Helne 2002) vanhemmat toivat esille useassa kirjoituksessa esimerkiksi suhtautumisessaan ”pummeihin” tai runsaaseen alkoholin käyttöön. Ryyppäävien tai etuuksia aiheetta nostavien ihmisten asioiden nähtiin olevan vielä huonommin kuin omien asioiden. Kirjoituksissa oli erilaisia suoria tai epäsuoria, rivien välistä luettavissa olevia perusteluja sille, miksi kirjoittaja itse kuului hyvätapaisiin ihmisiin irrottautuen näin määrittelemistään huonoista elämäntavoista tai -arvoista. Oman itsensä määrittelyssä vanhemmat asettuivat niitä ulkoapäin annettuja leimoja vastaan, joilla köyhään liitettiin kenties negatiivisiakin ominaisuuksia. Vanhemmat halusivat ympäristön

vakuuttamisen ohella ehkä vakuuttaa myös itseään omasta identiteetistään. (vrt. Juhila 2004, 20–32.)

”...täytyy harkita tuota alkoholisoitumista, kun ryyppyseurasta ei meidän talossa ole puutetta!...”

”...olen mielestäni mallikansalainen kun en juo enkä polta, en käytä edes kahvia. Yksi pahe minulla kyllä on ja se on suklaa, mutta siitäkin on pitänyt tinkiä...”

”...eniten risoo että valtio/Kela kyllä kaikkia sosiaalipummeja ja juoppoja auttaa mutta ei niitä jotka sitä apua eniten tarvitsee...”

”...ostakoot muut Tupperware kutsuilla mitä mielivät, minulle riittää mainiosti Flora-rasia!...”

Vanhemmat kuvasivat itseään jonain muuna kuin vallalla olevien olosuhteiden uhrina erottautuen köyhyydestä. Taloudellinen köyhyys ei tarkoittanut kirjoittajien mukaan henkistä köyhyyttä, ja useat vanhemmat korostivat sitä, kuinka he tiedostivat tuon eron. He kirjoittivat olevansa nimenomaan taloudellisesti köyhiä, mutta henkisesti ainakin ajoittain vielä rikkaita.

”...jos nyt en tuijota vain rahalliseen köyhyyteen, niin jollain muulla tavalla mitattuna elämme kyllä rikasta elämää...”

”...minulla on paikka, jossa asua perheineni ja lähes aina ruokaa, jota syödä. Tavallaan en siis ole maailmanlaajuisessa mittakaavassa tarkasteltuna köyhä ollenkaan...”

”...vaikka olemmekin aineellisesti köyhiä, rikkautta elämästämme löytyy runsain mitoin. Lapset ovat terveitä ja kilttejä. Meillä on yhdessä oikein mukavaa. Ja se, mitä hankitaan, on tarkoin harkittu ja siitä myös iloitaan...”

”...en halua toki antaa mitään nami-nami kuvaa elämäni köyhistä ajoista, mutta kun olen optimistinen ja positiivinen luonteeltani, melkoisen ahdingonkin voi kääntää jollakin kummallisella tavalla vahvuudeksi...”

Tässäkin suhteessa kirjoittajat määrittelivät erottuvansa niistä ihmisistä, joilla asiat olivat vielä huonommin ja jotka köyhyys oli jo ikään kuin murtanut. Vanhemmat käyttivät asioiden huonommasta tilasta esimerkiksi ilmaisia luovuttaminen, epätoivoon vajoaminen, periksi antaminen, jaksamisen loppuminen, elämänhalun menettäminen.

”...miehet kai ottavat tällaiset asiat vielä naisia rankemmin? Minun mieheni makaa sohvalla tai sängyssä päivät pitkät. Hän on ikään kuin antanut periksi..”

”...katson kanssaihmistä joka samassa tilanteessa ei enää jaksanut. Hänelle on aivan sama milloin sosiaalihuolto hakee hänen lapsensa...”

”...en yhtään ihmettele, että vähävaraisilla on paljon mielenterveys- ja päihdeongelmia. Itse asiassa se on helppo ymmärtää. Eihän kukaan kestä sellaista jatkuvaa huolta, pelkoa ja epätoivoa tulevasta...”

Tulkitsen näiden viittausten tarkoittavan laajempaa huono-osaisuutta, jossa ihminen elää vaikeissa olosuhteissa myös kokien itsensä huono-osaiseksi (vrt. Kainulainen & Saari 2013, 22–43). Taloudellisen köyhyyden laajentuminen myös henkiseksi köyhyudeksi nähtiin kirjoituksissa tiedostettuna uhkakuvana, jota vastaan vanhemmat sanoivat pyrkivänsä taistelemaan viimeiseen asti.

Merkittävän tekijän henkisen köyhyyden välttämiseksi muodostivat vanhempien mukaan heidän omat voimavaransa. Kirjoittajat korostivat teksteissään paljon oman jaksamisen ja ajattelutavan merkitystä arvioiden usein itsensä selviytyjiksi olosuhteista huolimatta. Valtaosa kirjoittajista totesi taloudellisten vaikeuksien tehneen elämästä hyvin haastavaa, vaikeaa ja hetkittäin ylivoimaiselta tuntuva, mutta kertoivat päättäväisyytensä ja jaksamisensa ansiosta silti selvinneensä niistä. He kertoivat olevansa pärjäämisestään ylpeitä ja toivat esille myös tyytyväisyyttä elämäänsä koskien. Moni vanhempi kertoi olevansa rahahuolien poissulkemisen jälkeen onnellinen.

”...olen selviytyjä. Minua ei rahan puute lannista...”

”...jos joskus pidänkin itseäni vähäosaisena, se rajoittuu taloudelliseen puoleen. Olen terve eivätkä päihteet houkuttele. Lapset koen rikkautena. Ja monessa kohdassa rahan rajallisuus panee miettimään tarpeidensa todellista tärkeyttä...”

”...Ajatukset... voivat johtua siitäkin, että köyhyyden pitäisi mielestäni tuoda kärsimyksen, huonommuuden tuntemuksia... Tällaisia tuntemuksia minulla ei ole... Itse tunnen olevani onnellinen vaikka olenkin mielestäni köyhä...”

”...tällä hetkellä koen elämäni olevan kohtalaisen onnellista... Toivon, että jokainen ihminen löytää oman voimanlähteensä, jolla voi rikastuttaa siehunaan...”

”...vaikka jokapäiväinen penninvenytys rassaakin hermoja, niin silti koen eläväni omanlaistani ja ihan hyvääkin elämää!...”

”...en voi sanoa olevani onneton ihminen. Päinvastoin, olen suht onnellinen. Tavara ei minulle merkitse mitään, olen pitkään keskittynyt henkiseen kasvuun tavaramäärän kasvattamisen sijaan...”

Kirjoittajat loivat teksteissä itselleen identiteetin, jossa köyhyys ulkoisena ja välillä myös sisäisenä asiantilana oli olemassa, mutta kirjoittajat eivät olleet välttämättä sisäistäneet eivätkä halunneetkaan sisäistää ”huono-osaisen” identiteettiä osaksi itseään. Vanhemmat halusivat irrottaa rahavaikeudet omaksi tekijäkseen, joka vaikutti elämään, mutta joka ei vielä määrittänyt heitä ihmisinä. Identiteetin luomiseen liittyikin ihmisen kyky sopeutua vallitseviin olosuhteisiin ja määrittää itselleen mahdollisuuksiensa rajat niissä puitteissa, joissa elää (Kainulainen & Saari 2013, 22–43). Kirjoittajat ottivat siis huomioon ulkopuoliset olosuhteet ja arvioivat hyvän elämän mahdollisuuksiaan suhteessa niihin tavoittelematta edes sellaista, joka ei ollut realistisesti mahdollista.

”...laskelmien jälkeen olemme entistä iloisempia siitä, että meillä on sentään oma takapiha. Kyllä siellä on mukava hyvällä säällä lomaa viettää... Häämatkakin on yhä tekemättä mutta sitä on mukava suunnitella, kaikki on siis avoinna...”

”...rahaa ja varallisuutta ei ole, mutten niitä ole ensisijaisesti tavoitellutkaan...”

”...mieluummin pysyn nykyisyydessä, missä olla kiitollinen kaikesta mitä meillä on...”

”...en taida enää oikein huomatakaan mistä kaikesta olen joutunut luopumaan pientuloisena...”

Kirjoittajissa oli myös henkilöitä, jotka voidaan ulkopuolisten arvioiden mukaan nimetä köyhyyttä laajemmin huono-osaisiksi. Henkilöt toivat esiin omaa, ulkoisesti määriteltyä huono-osaisuuttaan liittämällä köyhyyteen esimerkiksi mielenterveysongelmia, sairautta, pitkittynyttä työttömyyttä ja yksinäisyyttä, mutta eivät niinkään kertoneet tuntevansa itseään näistä huolimatta huono-osaisiksi. Huono-osaisuuden eri ulottuvuudet nähtiin vahvasti sidoksissa taloudelliseen niukkuuteen, ja vanhemmat arvioivat yleensä suurimmaksi haasteekseen ja elämänsä haittatekijäksi köyhyyden, joka vaikutti negatiivisesti moneen muuhun elämän osa-alueeseen. Näiltä osin kirjoittajat olivat osin samoilla linjoilla Erik Allardtin (1976) 1970-luvulla esiin nostaman havainnon kanssa,

jonka mukaan kotitalouden tuloilla ja koetulla elämään tyytyväisyydellä ei välttämättä ole aina yhteyttä.

4.5.3. Vanhemmuuden määrittely

Itsensä ja elämäntapansa määrittelyyn köyhyyden reunaehdoissa liittyi teksteissä paitsi vanhemman itseään ja itseään suhteessa muihin ihmisiin koskeva pohdinta, usein myös vanhemmuuden puntarointi ja kirjoittajan oman vanhemmuuden pohdinta suhteessa toisiin vanhempiin.

”...lapsen onni voi köyhässä perheessä pulputa aivan muista lähteistä kuin omaisuuden keräämisestä. Yhdessäololle on enemmän aikaa, kun ei vietetä kulutusjuhlia iltaisin. Rakkaiden läheisyys ja hellyys on ilmaista...”

Kirjoittajat määrittelivät ja arvioivat omaa vanhemmuutta suhteessa vallitseviin olosuhteisiin. Vanhemmat kirjoittivat paljon siitä, mitä pienituloisuus perheessä merkitsee vanhemmuuden kannalta, ja millaisia vanhempia he ovat köyhyyden asettamissa puitteissa. Tämä oli kirjoituksissa usein yhteydessä niihin ulkopuolisiin syytöksiin, joita vanhemmat kertoivat kokeneensa, ja kirjoittajat toivat teksteissään esiin hyvää vanhemmuuttaan köyhyydestä huolimatta.

Vanhemmat kertoivat itsestään näkemykseni mukaan aktiivisina ja tiedostavina toimijoina tietyissä olosuhteissa, eivät vain passiivisina köyhyydessä ajalehtijoina. Vaikkakin kirjoittajilla oli käytössään monissa tapauksissa vähän keinoja köyhyydestä irtautumiseen, olivat he vanhempina aktiivisia toimijoita köyhyydestä huolimatta. He eivät asettuneet siihen, että heidän vanhemmuutensa olisi ollut jollain tapaa huonompaa kuin paremmin toimeentulevilla.

Vanhemmuuden määrittelyyn ja hyvän vanhemmuuden esille tuomiseen liittyvät leimatun identiteetin ja vastapuheen käsitteet (Juhila 2004, 20–32). Arkielämässä ”leimaamme” muita ihmisiä sijoittamalla heitä tiettyihin kategorioihin helpottaaksemme toimintaamme sosiaalisessa verkostossa. Kategorioihin liittyy tiettyjä ominaisuuksia ja käsityksiä siitä, millaisia muut ovat tai miten he toimivat, joten meillä saattaa olla tietty käsityksemme vaikkapa ”köyhästä” tai ”työttömästä” jo ennen kuin olemme häntä edes tavanneet. Olemme näin kategorisoineet ihmisen ja leimanneet hänelle sosiaalisen identiteetin. Yksilö

itse voi kuitenkin olla eri mieltä häneen liitetystä leimasta, eikä asetu hänelle osoitettuun kategoriaan, vaan esittää sitä vastustavia määrityksiä, vastapuhetta. Vastapuheeksi voi siis nimittää esimerkiksi sitä, että köyhä vanhempi nostaa esiin vanhemmuutensa positiivisia puolia häivyttääkseen identiteetin, jonka mukaan hänen vanhemmuutensa olisi jollain tapaa ”mallikasta” vanhemmuutta huonompi (vrt. Kulmala & Vanhala 2004, 98–114).

Osana vastapuhettaan kirjoittajat kuvasivat hyvin paljon köyhyyden negatiivisten vaikutusten lisäksi myös niitä positiivisia seikkoja, joita he olivat kokeneet tai oppineet kokemaan taloudellisten vaikeuksien seurauksena. Vanhemmat olivat joutuneet tiedostamaan ja pohtimaan esimerkiksi vanhemmuuttaan taloudellisten haasteiden myötä tilanteissa, joissa vanhempana oloon kohdistui paineita. Osana näitä pohdintoja kirjoittajat asettivat vastakkain köyhyyden ja kulutuksesta tinkimisen materialistisen ja kulutusta suosivan elämäntavan kanssa. Kirjoituksissa asetettiin näin vastakkain pehmeät ja kovat arvot, ja useat vanhemmat pohtivat sitä, kuinka materialistisia kovia arvoja esiintyi niissä perheissä, joissa tulotaso oli korkea.

Vanhemmat kirjoittivat, että köyhyys pakotti huomaamaan, arvostamaan ja suosimaan pehmeitä arvoja. Vanhemmat arvelivat pystyvänsä työttömyyden tai kotonaolonsa ansiosta keskittymään enemmän lapsiinsa. Vanhemmat kertoivat pystyvänsä tarjoamaan perheilleen kiireetöntä yhdessäoloa, aikaa ja läheisyyttä niitä vanhempia yleisemmin, jotka kävivät säännöllisessä työssä, olivat parempituloisia ja pystyivät kuluttamaan enemmän. Mikäli vapaa-ajan kuluttaminen ei perheessä ollut mahdollista rahan vähyyden takia, piti tilalle tuoda jotain muuta ja yleensä se oli yhdessäoloa ja tekemistä perheen kesken. Näissä pohdintoissa vanhemmat määrittelivät köyhyyden merkitystä vahvasti oman vanhemmuutensa kautta.

”...lapsihan on onnellisempi aikuisen läsnäolosta kuin leluröykkiöstä tai omasta isosta huoneesta...”

”...kun en juokse tällä erää rahan perässä työmaailmassa, vaan keskityn hoitamaan pieniä lapsiamme kotosalla, jää aikaa läsnäololle...”

Vanhempien tapa asettaa vastakkain pehmeiden arvojen mukainen yhteinen ajanvietto ja läsnäolo kovien arvojen mukaisen kiireen ja materialismin kanssa on osin yhtenevä lasten näkemysten kanssa (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 65–67, 99–101). Lasten suhtautuminen aikuisten ajan- ja rahankäyttöön, perheiden pienituloisuuteen ja taloudelliseen tilanteeseen

on kuitenkin ristiriitaista. Lasten näkökulmasta raha toisaalta mahdollistaa perheen yhteisen tekemisen ja yhdessäolon, mutta sen hankinta myös vie aikuisilta paljon aikaa, ja hyvin toimeentulevan perheen lapsen arkea voi leimata kotona yksinäisyys ja vanhemmuuden kaipuu. Näiltä osin lasten näkemykset kuvaavat samaa, mitä vanhempien kertoma oli köyhyyskirjoituksissa. Toisaalta köyhän perheen lapsen arkeen ei käytettävissä olevasta ajasta huolimatta aina kuulukaan vanhemman läsnäolo ja huolenpito: köyhän lapsen oloihin yhdistyy lasten näkemyksissä myös vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmia, ja lapset liittyvät perheen huonoon taloudelliseen tilanteeseen myös vanhempien välinpitämättömyyttä ja ajanpuutetta.

Vanhemmat pohtivat kirjoituksissaan vanhemmuutta taloudellisesti hankalissa puitteissa myös siitä näkökulmasta, millaisia arvoja he pyrkivät siirtämään ja opettamaan lapsilleen. Moni vanhempi toivoi, että lapset oppisivat arvostamaan ihmissuhteita materiaalisia asioita enemmän ja että köyhyiden myötä lapset oppisivat selviytymään elämässään rahasta riippumatta ja materialismista vapaina.

”...olen ylpeä nähdessäni kuinka lapseni oppivat taitoja, joilla selviää elämästä. Jos he saavat kotoa mukaansa kyvyn selviytyä arjesta luovasti ja elämästä iloitsemisen taidon, uskon heidän kokevan itsensä rikkaiksi...”

”...parhaani mukaan olen koettanut opettaa poikaani myös nauttimaan pienistä asioista ja kasvattaa pojastani tasavertaista pientä ihmistä tuloista huolimatta... Tiedän, että pystyn aivan varmasti tarjoamaan pojalleni jotain sellaista mihin harva parempituloinen kykenee tässä urakeskeisessä maailmassa. Jotakin mitä rahalla ei saa. Nimitäin olemaan paikalla, tarjoamaan kiireettömyyttä ja laatuaikaa, kotiruokaa ja leivonnaisia sekä iltasatuja...”

”...anteeksiantokin on iso asia joka jää oppimatta helposti, meillä se on pikku pakko sopia asiat ennen nukkumaanmenoa sisarusten välillä, he nukkuvat kaikki samassa huoneessa...”

Vanhemmuuteen liittyen kirjoittajat pohtivat tulevaisuutta kirjoittamishetken näkökulmasta ja arvioivat, miten perheen sen hetken taloudellinen köyhyys tulee vaikuttamaan lasten tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Kirjoittajat pelkäsivät, että taloudelliset vaikeudet haittaavat ja määrittävät lasten tulevaa elämää, ja lapset jäävät köyhyiden takia ulkopuolelle erilaisista sosiaalisista ryhmistä. Vanhemmat kuvasivat huolta, pelkoa ja ahdistusta siitä, että lasten mahdollisuudet olivat jo lähtökohtaisesti eriarvoiset

parempituloisten lapsiperheiden lasten kanssa, ja tulevaisuudessa lapset joutuisivat kamppailemaan ja taistelemaan itsensä ja tilansa puolesta.

Taloudellinen köyhyys sai vanhemmat myös tuntemaan itsensä riittämättömiksi ja epäonnistuneiksi tai ulkopuolisiksi suhteessa ”muihin” vanhempiin. Riittämättömyyden tunne ilmeni vanhempien mukaan syyllisyytenä siitä, että lapset ovat jääneet paitsi jostain tärkeästä rahan vähyden takia.

”...en voinut tarjota lapsilleni parempaa elämää kuin itselläni oli ollut. Tunsin riittämättömyyttä äitinä...”

”...olisin niin halunnut antaa hänelle (lapselle) sen hetken nautinnon jonkun saamisesta. Silloin hämäävästi tuntee olevansa samanlainen kuin muut (vanhemmat), kuuluvansa joukkoon...”

”...oikeastaan kannan välillä jopa syyllisyyttä kun en ole vanhempänä voinut tarjota heille kaikkea heidän tarpeitaan. Sanotaan, että rakkauden pitäisi riittää; ehkä se pätee aikuisten välisiin suhteisiin, mutta lasten kanssa köyhyydestä kärsii...”

Toisaalta vanhemmat näkivät myös, että köyhyys ei välttämättä tarjoa lainkaan huonoja eväitä lasten tulevaisuudelle, vaan päinvastoin saattaa vahvistaa ja luoda edellytyksiä lasten pärjäämiselle myöhemmässä elämänvaiheessa. Vanhemmat kertoivat erottavansa taloudellisen köyhyyden henkisestä köyhyydestä esimerkiksi siten, että he arvostivat pehmeitä arvoja ja ihmisten välisiä suhteita materialistisia seikkoja enemmän. Tämän asenteen he pyrkivät välittämään myös lapsilleen. Negatiivisista köyhyyteen liittämistään tunteista ja rahan puutteen aiheuttamasta henkisestä kuormituksestaan huolimatta moni vanhempi kirjoitti uskovansa siihen, että ihmissuhteisiin panostaminen ja rakastaminen olivat rahaa arvokkaampaa ja turvasivat toivottavasti myös lasten tulevaisuuden.

5 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tutkielman tarkoituksena oli tarkastella sitä, millaisena köyhyys näyttäytyy lapsiperheiden arjessa vanhempien kuvaamana. Lapsiperheiden arjen ja sen uhkatekijöiden tarkastelu on tärkeää sosiaalityön kannalta, sillä perheiden kohtaamien mahdollisten riskien tiedostaminen auttaa kohdentamaan ennaltaehkäiseviä tukimuotoja sinne, missä niitä tarvitaan. Taloudellinen köyhyys muodostaa moninaisen uhan perheiden hyvinvoinnille, sillä köyhyys ja rahojen riittämättömyys vaikuttavat kuormittavasti vanhempien psyykkiseen hyvinvointiin ja jaksamiseen. Köyhyys muun muassa lisää selkeästi vanhempien stressioireita ja kiristää perheenjäsenten välisiä suhteita. (Forssen 2012, 105–127.)

5.1. Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset

Köyhyyskirjoituksista ei välittynyt kuvaa varsinaisesta absoluuttisesta köyhyydestä, mutta laajasta tai syvästä suhteellisesta köyhyydestä (Townsend 1979) vanhempien tekstit kertoivat; vanhemmilla perheineen ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia elää ympäristössään vallalla olevan tavan mukaisesti. Tulosten mukaan köyhyys näyttäytyi lapsiperheiden arjessa erilaisten resurssien puutteena, joiden takia perheet oli suljettu tavanomaisten elämäntyylien, tapojen ja aktiviteettien ulkopuolelle. Puutteelliset resurssit eivät olleet ainoastaan materiaalisia asioita koskevia.

Aineiston analyysin perusteella köyhyys näyttäytyi lapsiperheiden elämässä lukuisina sekä aineellisina että henkisinä kuormitustekijöinä. Rahan vähyys tai suoranainen puuttuminen oli usein arkea hallitseva ajatus saaden vanhemmat kokemaan stressiä, ahdistusta, huolta, surua ja avuttomuuden sekä voimattomuuden kokemuksia, jotka kuormittivat heitä arjessa. Henkisen paineen lisäksi pienituloisuus aiheutti usein arkipäivässä jatkuvaa tinkimistä, kulutuksen kohdentamista ja priorisointia, puutetta sekä välttämättömistäkin hankinnoista luopumista.

Rahan vähyden aiheuttamat vaikutukset arjessa olivat vanhempien mukaan vastentahtoisia, ja vanhemmat olivat sitä mieltä, etteivät tämän takia aina itse hallitse ja ohjaa elämäänsä. Arjessa vastentahtoinen tinkiminen ja hankintojen priorisointi kohdistui inhimillisiin perustarpeisiin, kuten ruokaan, vaatetukseen, asumiseen sekä hygieniasta ja terveydestä huolehtimiseen. Taloudellinen köyhyys vaikutti haittaavasti myös

perheenjäsenten sosiaalisiin suhteisiin, liikkumiseen, vapaa-ajanviettoon ja harrastamiseen. Köyhyys vaikutti kirjoittajien mukaan usein haittaavasti myös lapsiin, ja vanhemmat kirjoittivat lastensa joutuvan eriarvoiseen asemaan suhteessa paremmin toimeentulevien vanhempien lapsiin.

Työelämän ulkopuolisuus oli kirjoituksissa merkittävä köyhyyden taustasy, sillä vanhemmat arvioivat köyhyyden aiheutuneen useimmiten työhön ja työelämään liittyvistä syistä. Tällaisia olivat esimerkiksi työttömyys, ennakoimattomat muutokset työsuhteissa tai epätyypilliset työsuhteet, kuten määräaikaiset työsuhteet ja pätkätyöt. Myös työssäkäyvät vanhemmat kertoivat perheidensä taloudellisesta köyhyydestä, sillä palkka ei välttämättä ollut riittävää työn osa-aikaisuudesta tai matalapalkkaisuudesta johtuen. Työuran muutosten lisäksi työn ulkopuolelle joutuminen oli saattanut aiheutua vanhemman oman, lapsen tai puolison sairastumisen takia, tai eri elämäntilanteisiin liittyvien sattumanvaraisten tapahtumien myötä.

Elämäntapahtumat köyhyyden taustalla olivat hyvin moninaisia ja joihinkin ihmiset olivat pystyneet vaikuttamaan, joihinkin eivät. Merkittävä elämäntilanne pienituloisuuden kannalta oli monissa perheissä lapsen tai lasten syntymä ja pikkulapsiaika. Vanhempien kotiäitiys tai -isyys, oma opiskelu tai kouluttautuminen olivat myös usein köyhyyteen johtaneita elämänvaiheita. Yksi hyvin merkittävä seikka köyhyyden taustalla oli vanhempien parisuhteen päättyminen avo- tai avioeron myötä ja siitä alkanut yksinhuoltajuus. Yksinhuoltajavanhemmat kokivat, että taloudellinen tilanne oli heikentynyt huomattavasti eron myötä.

Yleinen yhteiskunnallinen taloustilanne näyttäytyi myös merkittävänä köyhyyteen johtaneena syynä. 1990-luvun talouslama ja sen vaikutukset työllisyyteen, asuntomarkkinoihin, velkoihin ja niiden korkoihin oli hyvin yleinen taustatekijä pienituloisuuteen taustalla. Samoin siihen liittyi monen vanhemman kohdalla henkilökohtaista lainantakausta ja maksajaksi joutumista, ulosottoa, velkasaneerausta tai omien luottotietojen menetystä, jotka olivat sekoittaneet kirjoittajien talousasiat pitkäksi aikaa. Kerran sotkuun menneet raha-asiat oli hyvin vaikea saada korjatuksi myöhemmässäkään vaiheessa.

Valtaosassa kirjoituksista käsiteltiin kirjoittamishetken köyhyyttä senhetkisenä asiantilana, ja mukana oli hyvin vähän sellaisia tekstejä, joiden kirjoittajien elämässä köyhyys olisi jo jäämässä taakse. Vanhemmat kuitenkin pohtivat paljon köyhyyden mahdollista päättymistä

ja sen edellytyksiä ja kirjoittivat toiveistaan tulevaisuuden suhteen. Merkittävin köyhyyden päättävä tekijä vanhempien kirjoituksissa oli työ, sillä vanhemman omaa tai puolison työllistymistä pidettiin ylivoimaisesti eniten perheen köyhyyden päättymiseen liittyvänä yksittäisenä seikkana. Kirjoittajien toive työpaikasta oli suuri, ja he olivat usein tehneet paljon aktiivisia tekoja työn saamiseksi.

Työn ohella opiskelu tai kouluttautuminen nähtiin myös asioina, jotka auttaisivat köyhyydestä irtautumisessa. Vanhempien suhtautuminen opiskeluun köyhyyden päättäjänä oli kuitenkin ristiriitaista, sillä opiskelu nähtiin paitsi mahdollisuutena köyhyyden päättymiseen, myös yhtenä syynä köyhyyden taustalla. Moni opiskeleva vanhempi suhtautui epäröiden työllistymismahdollisuuksiinsa opintojen jälkeen ja pohti, onko opintojen aikainen köyhyys sittenkään tilapäistä. Köyhyyden automaattiseen päättymiseen opintojen myötä ei uskottu.

Työn ja opiskelun lisäksi vanhemmilla oli vähän aktiivisia keinoja käytettävissään köyhyyskierteen katkaisemiseksi. Silti kirjoittajat uskoivat, toivoivat ja haaveilivat taloudellisesti paremmasta tulevaisuudesta. Pitkittyessään köyhyys oli saanut ihmiset tuntemaan epätoivoa ja masennusta, ja nämä vanhemmat kertoivat ajan myötä lannistuneensa ja alistuneensa tilanteeseen. Kirjoittajat kuvasivat sopeutuneensa vähitellen köyhyyteen ja keskittyvänsä nykyhetkessä selviytymiseen. Aiemmat positiiviset toiveet taloudellisesti paremmasta tulevaisuudesta olivat vähitellen kääntyneet realistisiksi ja osin pessimistisiksi tässä-ja-nyt -selviytymiskeinoiksi.

Sopeutumiskyky ja selviytyminen voidaan liittää osaksi yksilön identiteettityötä, jossa ihminen vertaa, arvioi ja määrittelee itseään suhteessa ulkoisiin puitteisiin ja lopulta sisäistää rakentamansa käsityksen itsestään (Juhila 2004, 20–32; Kainulainen & Saari 2013, 22–43). Pienituloisuus ja köyhyys vaikuttivat osaltaan siihen, miten kirjoittajat määrittivät itseään. Vanhemmat kertoivat ja rakensivat kuvaa itsestään aktiivisina toimijoina. Kirjoituksissa oli tavallista se, etteivät kirjoittajat suostuneet alistumaan passiivisiksi sivustaseuraajiksi, vaan pitivät vaikeat olosuhteet itsestään ulkopuolisina haittatekijöinä. He selviytyivät arjestaan ja arjessaan ominaisuuksiensa, voimiensa ja piirteidensä varassa.

Vanhemmat kertoivat joutuneensa ympäristön taholta syytetyiksi ja syyllistetyiksi köyhyydestään. Moni kirjoittaja kertoi saaneensa osakseen arvostelua siitä, että sai taloudellista tukea tai yleiseen sosiaaliturvaan kuuluvaa etuutta. Vanhempien mukaan heitä

pidettiin ympäristön ihmisten taholta itse syyllisinä pienituloisuuteensa, ja he olivat joutuneet syytetyiksi sellaisistakin elämäntapahtumista, joihin he eivät olleet itse voineet edes vaikuttaa. Vanhemmat kirjoittivat joutuneensa syytösten myötä tilivelvollisen asemaan, jossa perheen ja oma henkilökohtainen elämä piti avata avoimeksi julkiselle arvioinnille vakuuttaakseen muut elämäntavan kunnollisuudesta. Syyllistämisestä aiheutuvat epäoikeudenmukaisuuden ja häpeän tunteet aiheuttivat vanhemmille suurta henkistä kuormitusta jo muutenkin haastavassa elämäntilanteessa.

Aineiston perustella köyhyys vaikuttaa osaltaan siihen, miten ihminen itsensä näkee tai määrittelee, ja millaiseksi hän kokee asemansa suhteessa ympäristöön. Vanhemmat rakensivat identiteettinsä tueksi kirjoituksissaan eräänlaista hierarkiaa hyvistä ja huonoista, ”kunniallisista” ja ”kunnianttomista” elämäntavoista ja -arvoista haluten erottautua esimerkiksi lapsen laiminlyönnistä, alkoholismista tai rikollisuudesta. Erottautuminen ja oman aseman määrittely tapahtuivat teksteissä voimakkaiden vastakkainasettelujen kautta, joille oli tavallista tietynlainen mustavalkoisuus.

Vanhemmat kertoivat muun elämäntilanteensa olevan hyvä rahavaikeuksia lukuun ottamatta, ja he tekivät eroa suhteessa niihin vanhempiin, joilla oli korkeammat tulot ja enemmän rahaa käytettävissään erilaiseen kulutukseen. Kirjoittajat halusivat erottautua huonommista tai arveluttavista elämäntavoista kuvaamalla omaa paheetonta elämäntapaansa ja positiivista vanhemmuuttaan alleviivaten niiden hyvyttä. Aineellisen pääoman puuttuessa korostettiin aineetonta pääomaa ja resursseja, joten aineellisen puutteen kompensoimiseksi määriteltiin hyvä vanhemmuus, sinnikkyys, selviytymiskyky ja pehmeät elämänarvot. Köyhyys pilkottiin ikään kuin omaksi ilmiökseen, joka erotettiin muista elämänalueista.

Vaikkakin kirjoittajilla oli usein käytössään vähän konkreettisia keinoja köyhyydestä irtautumiseen, itsensä määrittelyssä ja vanhemmuudesta kirjoittaessaan he kuvasivat itseään aktiivisiksi toimijoiksi taloudellisista vaikeuksista huolimatta. Vanhemmat toivat esiin myös niitä positiivisia seikkoja, joita köyhyys oli heidän elämäänsä ja vanhemmuuteensa tuonut. Näiltä osin vanhemmat esittivät eräänlaista vastapuhetta (kts. Juhila 2004, 20–32) ympäristön köyhyyteen liittämiä ominaisuuksia ja stereotyyppioita vastaan, eivätkä jättäytyneet hiljaisiksi sivustaseuraajiksi. Etenkin lastensa ja perheidensä olemassaolon kautta kirjoittajat kokivat olevansa taloudellisista vaikeuksistaan huolimatta henkisesti rikkaita.

Vanhemmuus on velvoittava tekijä, ja huonoksi vanhemmaksi leimautuminen on vaikeaa (vrt. Sinko & Virokannas 2009, 104–120). Köyhyys on olosuhde, joka saattaa määrittää ihmisen käsitystä itsestään ja vanhemmuudestaan ollen myös mahdollisesti niitä rajoittava tai uhkaava tekijä. Tämän tutkielman kirjoituksissa köyhyys muodosti olosuhteen, joka uhkasi vanhempien vanhemmuuskokemusta. Tilanteessa, jossa omaa minuutta tai vanhemmuutta ja niistä muodostettua käsitystä rajoittaa tai uhkaa joku seikka, vanhemmat haluavat kenties hyvin vahvastikin tuoda esiin niitä seikkoja, jotka puoltavat hyvää ihmisyyttä ja vanhemmuutta. Aiemmin onkin havaittu, että tietty vanhemmuutta rajoittava olosuhde tai konteksti voi tuottaa vanhemmille erityisen tarpeen puhua itsestään osana ”mallitarinaa”, osana sellaista vanhemmuuden ideaalia, joka on muotoutunut kulttuurisesti hyvän vanhemmuuden mittapuuksi (kts. Kulmala & Vanhala 2004, 98–114).

Huomion ja tuen kiinnittäminen vanhemmuuden positiivisiin seikkoihin tulisi tiedostaa myös sosiaalipalvelujärjestelmässä, jossa kohdataan taloudellisissa vaikeuksissa eläviä vanhempia. Vanhemmuuden vahvuuksien osoittaminen, ääneen sanominen, esiin nostaminen ja mahdollistaminen voivat olla henkilön voimavara ja selviytymistä tukeva seikka, joka vahvistaa hänen aktiivista rooliaan toimijana köyhyydestä huolimatta, ei sen uhrina tai passiivisena kohteena. Taloudellisen puutteen rinnalle tulisi löytää rikkautta aineettomista ja henkisistä vahvuuksista.

Kirjoittajat kuvasivat erilaisia tilanteita, joissa ihmiset eivät olleet enää jaksaneet köyhyydessä sinnittelyä, vaan olivat joutuneet moniongelmaisempaan tilanteeseen. Kirjoituksissa esiin tuodut maininnat henkisestä köyhyydestä, jaksamisen loppumisesta ja köyhyyden alle murtumisesta kuvaavatkin arkikielellä – tai ainakin ovat hyvin lähellä – niitä huono-osaisuuden (Heikkilä 1990, 20) ja syrjäytymisen (Helne 2002) käsitteitä, joilla tarkoitetaan yhteiskuntatieteissä taloudellista köyhyyttä laajempia ja kasautuneita ongelmia. Huono-osaisuuden ja syrjäytymisen konteksteissa köyhyys on vain yksi osa kokonaisuudesta.

Tässä tutkielmassa näkökulmani kohdistuu nimenomaan taloudelliseen köyhyyteen ja siihen liitettyihin asioihin. En ole tarkastellut köyhyyttä laajempaa huono-osaisuutta, mutta tulee silti ottaa huomioon, että puhuessani taloudellisesta köyhyydestä en missään vaiheessa halua sivuttaa sitä, että köyhyydellä on vaikutuksensa ja yhteytensä moniin asioihin. Taloudellinen köyhyys kytkeytyy häpeään, stressiin, ihmissuhdeongelmiin, turvattomuuden kokemuksiin ja altistaa sairauksille (Isola ym. 2007, 15), joten köyhyys

liittyy läheisesti huono-osaisuuteen. Tämä kävi ilmi myös tutkielmassani, jonka tulosten mukaan köyhyyden ilmentymät ja vaikutukset arkipäivässä ovat moninaiset.

Aineistossa oli myös laajempaa huono-osaisuutta koskevia kirjoituksia, joiden keskiössä oli köyhyyden käsittely ja joissa köyhyyttä käsiteltiin enemmän asiantilana kuin prosessina. Erilaisia huono-osaisuuden ilmentymiä kirjoituksissa olivat köyhyyden rinnalla esimerkiksi mielenterveysongelmat, erilaiset sairaudet, yksinäisyys, pitkittyneet työttömyysjaksot ja eläminen sosiaaliturvan varassa. Huono-osaisuuden osasista huolimatta kirjoittajat toivat esille myös positiivisia ajatuksiaan elämän ja tulevaisuuden suhteen, ja usein positiivisena asiana mainittiin kaikesta huolimatta jonkinasteinen onnellisuus tai tyytyväisyys. Tämä voi tarkoittaa sitä, että taloudellinen köyhyys on olosuhde, joka rasittaa ja uhkaa suuresti arkea ja jaksamista, mutta joka ei automaattisesti tarkoita lapsiperheen laajempaa ongelmien kasaantuneisuutta tai esimerkiksi lastensuojelullista huolta. Köyhien lapsiperheiden vanhemmat eivät kirjoituksissa mieltäneet itseään aina huono-osaisiksi, eikä rahan puuttuminen aiheuttanut täydellistä tyytymättömyyttä elämään.

Itselleni heräsi kysymys, onko perusturvassamme paikkaa niille perheille, joita kuormittaa eniten taloudellinen köyhyys, mutta joissa ei vielä olla huono-osaisuuden syöksykierteessä? Putoavatko nämä perheet palveluiden ja tuen ulkopuolelle, koska resurssit menevät korjaavaan työhön? Kirjoittajien on aiemmin todettu olevan niin sanottuja hyväosaisia köyhiä ja selviytyjiä (Isola ym. 2007) ja sellaisina he näyttäytyivät tässäkin tutkielmassa. Selviytyjät jaksoivat löytää positiivisia pilkahduksia arjesta köyhyydestä ja huono-osaisuudesta huolimatta, eivätkä he itse arvioineet olevansa tyytymättömiä elämäänsä, ainoastaan rahatilanteeseensa. Vanhempien selviytymiskyvyn tukeminen voikin olla sosiaalityössä äärimmäisen tärkeä laajempaa huono-osaisuutta ehkäisevä tekijä.

Lapsiperheiden taloudellisen ja sosiaalisen tuen piirissä tulisi ehdottomasti huomioida tehokkaammin myös hyväosaiset köyhät ja selviytyjä-köyhät, sillä pitkittyessään taloudelliset vaikeudet voivat käynnistää prosessin, joka johtaa perheenjäsenten moniongelmaisuuuteen, huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen. Kainulaisen & Saaren (2013, 22–43) mukaan huono-osaisuuden politiikan tulee perustua objektiivisten mittareiden ohella myös ihmisten omat kokemukset huomioiviin räätälöityihin ratkaisuihin, ja politiikassa tulee pohtia sitä, mitkä seikat ylläpitävät ja vahvistavat hyvinvointia heikoissa

olosuhteissa. Yhteiskuntapolitiikan onnistumisena voidaankin pitää sitä, että se pystyy suhteellisen pienillä tuilla ja palveluilla lisäämään ihmisten elämään tyytyväisyyttä.

Tulkitsen edellisen koskettavan juuri tässäkin tutkielmassa esiintyneitä vanhempia – nimitettäköön heitä sitten selviytyjiksi tai ”onnellisiksi köyhiksi” (mts.) – joiden elämään tyytyväisyyden säilymistä tulisi tukea riittävästi ja riittävän ajoissa. Lapsiperheiden palvelujen ja tukien leikkaaminen ennaltaehkäisevästä ja varhaisesta tuesta, tai sosiaaliturvaan kuuluvien etuuksien pitäminen liian alhaisella tasolla on siis hyvin lyhytnäköistä sosiaalipolitiikkaa, jonka kustannuksista maksetaan ongelmien kasvettua tarpeettoman suuri hinta sekä inhimillisinä kärsimyksinä että rahassa.

5.2. Aineistoon ja tutkimusmenetelmiin liittyvä pohdinta

Käyttämäni aineisto on kerätty vuonna 2006. Yhteiskunnallinen tilanne oli tuolloin jonkin verran erilainen kuin mitä se on nyt kahdeksan vuotta myöhemmin. Vuonna 2006 elettiin aikaa, jolloin Suomessa oli ohitettu mittava 1990-luvun talouslama, eikä seuraava talouden taantuma ollut vielä alkanut. Työllisyystilanne oli kohentunut laman ajasta, mutta silloin tehdyt sosiaaliturvan leikkaukset olivat jättäneet tukien tason alemmaksi suhteessa ansiotulojen kehitykseen, ja tuloerot olivat kasvussa.

Lapsiperheiden vanhemmat kirjoittivat aineistoni muodostaneet tekstinsä yhteiskunnallisissa raameissa, jotka eivät loppujen lopuksi poikenneet kovinkaan paljon tämänhetkisestä tilanteesta. Irtisanomiset, työttömyys, sosiaaliturvan indeksikorotusten jälkeenjääneisyys, maailmanlaajuiset talousvaikeudet ja köyhyys ovat edelleen samalla tavalla osa arkeamme kuin olivat vuonna 2006. Köyhyys ilmiönä ja asiantilana on edelleen aivan sama asia kuin vuonna 2006, joten aineiston ikä ei mielestäni millään tavoin heikennä tutkimuskysymykseeni saamieni vastausten ja tekemieni johtopäätösten arvoa.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineistoa on seurannut vuonna 2012 kerätty seuranta-aineisto, *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä: seuranta-aineisto 2012*, jossa alkuperäiseen kirjoituskilpailuun osallistuneet ihmiset kirjoittivat uudet kirjoitukset. Seuranta-aineiston avulla oli tarkoitus selvittää, mitä alkuperäiseen kirjoituskilpailuun osallistuneiden ihmisten elämään kuului kuusi vuotta myöhemmin. Tutkielmaprosessin alussa halusin käytettäväkseni nimenomaan tuon uudemman seuranta-aineiston, joka löytyy myös Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta, mutta aineiston kerääjät eivät olleet vielä itse

ehdineet tehdä siitä tutkimusta, ja tutkimuslupapyyntöni suhtauduttiin varauksella. Koska lupaprosessi olisi kestänyt pitkään, en voinut jäädä sitä odottamaan, vaan valitsin *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2006* aineiston.

Aineisto oli runsas, monipuolinen ja sain siitä vastauksia tutkimuskysymykseeni, ainoastaan köyhyyden päättymisen osalta kirjoituksissa oli vähemmän mainintoja kuin odotin. Tämä johtui mitä ilmeisimmin siitä, että kirjoitukset oli tuotettu kirjoituskilpailuun, jossa pyyntönä oli kirjoittaa arkipäivän köyhyydestä. Voidaankin ajatella, että henkilöt, joiden köyhyys on jo aiemmin päättynyt, eivät tunteneet tarvetta tai halua palata enää käsittelemään mennyttä. Yksi syy vähäisiin teksteihin, joissa kerrotaan köyhyyden taaksensa jättämisestä saattaa olla myös se, että köyhissä lapsiperheissä taloudellisten vaikeuksien kokeminen on pitkittynyt ja pysyvä asiantila, eikä siitä näin ollen oltu irtauduttu.

Valitsin tutkimusmetodiksi sisällönanalyysin, joka sopi mielestäni hyvin tutkimuskysymykseeni mukaiseen aineiston tarkasteluun. Sisällönanalyysin kannalta oli hyvä, että aineistossa oli riittävästi materiaalia, mutta toisaalta runsas tekstin määrä myös aiheutti sen, että koin aineiston rajaamisen ja olennaiseen keskittymisen haastavaksi. Aineistossa oli niin paljon mielenkiintoista ja mielestäni tärkeää asiaa, että olisin välillä halunnut ottaa työhön mukaan enemmän asiaa kuin mitä kykenin käsittelemään.

Mikäli olisin tarkastellut aineistoa toisilla analyysimenetelmillä, olisin varmasti saanut erilaisilla painottuneita vastauksia tutkimuskysymykseeni. Esimerkiksi tekstien narratiivinen tarkastelu juonellisuuden tai tarinatyyppien kautta olisi voinut nostaa selviytymisen teeman hyvinkin keskeiseen rooliin, sillä se painottui vanhempien kirjoituksissa voimakkaasti (kts. myös Hakkarainen 2012, 83–101). Toisaalta taas vanhempien teksteissään rakentamien erottautumisten ja erilaisten mustavalkoisten vastakkainasettelujen tarkastelu diskurssianalyysin keinoin olisi voinut olla yksi vaihtoehto, joka olisi kenties avannut köyhyyden näyttäytymistä lapsiperheiden arjessa tästä työstä eroavalla tavalla. Sain kuitenkin valitsemani sisällönanalyysin keinoin vastauksen tutkimuskysymykseeni, joten muiden analyysimenetelmien käyttäminen aineiston tarkastelussa voi olla seuraavien tutkimusten haasteena.

Pohdin tulosten kirjoittamisen aikana sitä, mitä teen mahdollisille aineistonäytteille ja päätin lopulta ottaa niitä raporttiin mukaan. Perustelen valintaani sillä, että pyrin niiden avulla avaamaan lukijalle syvemmin niitä aineistokohtia, jotka olen nostanut esiin omalla

valinnallani ja joista olen tehnyt tulkintani. Aineistonäytteitä on tekstissäni mukana siitä syystä, että ne välittävät mielestäni kirjoittajien ääntä ja ajatuksia tavalla, johon itse en olisi kyennyt vain toissijaisesti kertoen.

Tutkimustehtäväni oli melko laajat tulkinnat salliva, ja näin jälkikäteen ajatellen tutkimustehtävän tarkempi rajaaminen tai kohdentaminen olisi voinut olla järkevää. Myös tutkielman keskeinen käsite köyhyys aiheutti paikoin päänvaivaa laajuudellaan ja monimuotoisuudellaan, sillä köyhyystutkimusta on tehty paljon erilaisin kriteerein ja määritelmien, eikä sen haltuun saaminen ole helppoa. Köyhyys kytkeytyy myös läheisesti muihin laajoihin käsitteisiin, kuten huono-osaisuuteen, hyvinvointiin ja syrjäytymiseen, ja tässä työssä taloudellisen köyhyyden pitäminen keskiössä olikin paikoin vaikeaa. Kaiken kaikkiaan pyrin kuitenkin pitämään tutkielmanprosessin mahdollisimman selkeänä, ja yritin välttää sivuraiteille eksymistä prosessin eri vaiheissa palauttamalla aina tarpeen tullen mieleeni sen, mistä olen kiinnostunut, ja mikä on tutkimuskysymykseni. Paljon apua työlleni sain myös tutkielman tekemisen rinnalla edenneistä maisteriseminaareista sekä saamastani ohjauksesta.

6 LÄHTEET

- Aaltonen Katri, Miettinen Jani, Saastamoinen Leena K., Martikainen Jaana E. 2013. Kenellä ei ole varaa lääkkeisiin? s. 232–247. Teoksessa Airio Ilpo (toim.) 2013. Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa. Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Allardt Erik. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY. Helsinki.
- Berger Peter L., Luckmann Thomas. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus. Helsinki.
- Blomberg Helena, Kallio Johanna, Kroll Christian. 2010. Sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhyyden syistä Pohjoismaissa. s. 589–602. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010):6
- Child poverty and well-being in the EU: current status and way forward. 2008. The Social Protection Committee. European Commission. Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.
- Combating poverty and social exclusion. 2010. A statistical portrait of the European Union 2010. Eurostat. European Commission. European Union.
- Eskola Jari, Suoranta Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- European Commission. Employment, Social Affairs and Inclusion. European Year 2010. [verkkojulkaisu]. Viitattu 28.1.2014. Saatavilla http://ec.europa.eu/employment_social/2010againstpoverty/about/factsandfigures_en.htm
- Eurostat. Tulonjakotilastot. European Commission. [verkkojulkaisu]. Viitattu 28.1.2014. Saatavilla http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Income_distribution_statistics/fi
- Forma Pauli, Heikkilä Matti, Keskitalo Elsa. 1999. Mikä on kohtuullinen minimi? Vähimmäisturvan taso konsensusmenetelmällä arvioituna.. Raportteja 240. Stakes. Helsinki.
- Forssen Katja. 2012. Katsaus taloudellisen niukkuuden ja suomalaisten lapsiperheiden hyvinvoinnin trendeihin vuosina 1995–2010. s. 105–127. Teoksessa Forssen Katja, Roivainen Irene, Ylinen Satu, Heinonen Jari (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. UNIpress. Kuopio.
- Gergen Kenneth J. 1999. An invitation to social construction. Sage. Lontoo.
- Haataja Anita, Hämäläinen Ulla. 2010. Viekö haikara tasa-arvon? Puolisoiden väliset tuloerot lapsiperheissä. s. 76–116. Teoksessa Hämäläinen Ulla, Kangas Olli (toim.) 2010. Perhepiirissä. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Hakkarainen Tyyne. 2012. ”Ettei tarvitsisi roikkua milloin missäkin luokulla kerjäämässä...”. Tarveharkintainen sosiaaliturva köyhyysaiheisissa elämäntarinoissa. s. 83–101. Teoksessa Forssen Katja, Roivainen Irene, Ylinen Satu, Heinonen Jari (toim.)

- Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. UNIpress. Kuopio.
- Hakovirta Mia, Rantalaiho Minna. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Heikkilä Matti. 1990. Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa. Sosiaalihuollituksen julkaisu 8/1990. Tilastokeskus. Helsinki.
- Heikkilä Matti. 2000. Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla. s. 167–181. Teoksessa Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. 2000. Gaudeamus Kirja Oy. Helsinki.
- Heikkilä Matti, Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko, Kontula Osmo, Koskela Kaj. 1994. Näлкä. Stakes ja STM. Tutkimusraportteja 153. Helsinki.
- Helne Tuula. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Tutkimuksia. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Helsinki.
- Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko. 1994. (toim.) Kirjeitä nälästä. Stakes. Helsinki.
- Isola Anna-Maria. 2012. Miten köyhyydestä voi selviytyä? Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa –seurantatutkimus. s. 24–28. Teoksessa Raitakari Suvi, Valokivi Heli (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen luonne ja odotukset tässä ajassa. Käytännön ja tutkimuksen menetelmällinen rikkaus. Talentia ja Sosiaalityön tutkimuksen seura. Helsinki.
- Isola Anna-Maria, Larivaara Meri, Mikkonen Juha. 2007. (toim.) Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Kustannusosakeyhtiö Avain. Helsinki.
- Juhila Kirsi. 2004. Leimattu identiteetti ja vastapuhe. s. 20–32. Teoksessa Jokinen Arja, Huttunen Laura, Kulmala Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus Kirja. Helsinki.
- Jäntti Markus. 2010. Lapsiköyhyydestä Suomessa. s. 62–75. Teoksessa Hämäläinen Ulla, Kangas Olli. (toim.) 2010. Perhepiirissä. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Kainulainen Sakari, Saari Juho. 2013. Koettu huono-osaisuus Suomessa. s.22–43. Teoksessa Niemelä Mikko, Saari Juho (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Kallio Johanna, Blomberg Helena, Kroll Christian. 2011. Suomalaisten sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhiin kohdistuvista auttamisstrategioista. Janus vol. 19 (3) 2011. 251–268.
- Kangas Olli, Ritakallio Veli-Matti. 1996. Kuka on köyhä? Tutkimushankkeen lähtökohdat ja tavoitteet. s.1–10. Teoksessa Kangas Olli, Ritakallio Veli-Matti. (toim.) 1996. Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. Stakes tutkimuksia 65. Stakes. Helsinki.
- Korpi Walter. 1971. Fattigdom i välfärden. Om människor med socialhjälp. Tidens samhällsstudier. Ronzo Boktryckeri AB. Stockholm.

- Krok Suvi. 2012. Yksinhuoltajaäitien köyhyydessä selviytymisen strategiat. s. 129–149. Teoksessa Forssen Katja, Roivainen Irene, Ylinen Satu, Heinonen Jari (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. UNIpress. Kuopio.
- Kuivalainen Susan. 2013. Pohjoismaat eivät ole enää alhaisten tuloerojen maita. OPTIMI - Terveys- ja sosiaalitalouden uutiskirje 1/2013. [verkkajulkaisu]. Viitattu 28.1.2014. Saatavilla http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/organisaatio/rakenne/yksikot/terveys_ja_sosiaalitalous/optimi/2013/tuloerot
- Kulmala Anna, Vanhala Anni. 2004. Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. s. 98–114. Teoksessa Jokinen Arja, Huttunen Laura, Kulmala Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus Kirja. Helsinki.
- Lammi-Taskula Johanna, Salmi Minna. 2008. Huoli jaksamisesta vanhempana. s. 38–60. Teoksessa Moisio Pasi, Karvonen Sakari, Simpura Jussi, Heikkilä Matti. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Stakes. Helsinki.
- Lammi-Taskula Johanna, Salmi Minna. 2010. Lapsiperheiden toimeentulo lamasta lamaan. s. 198–214. Teoksessa Vaarama Marja, Moisio Pasi, Karvonen Sakari (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. Helsinki.
- Larivaara Meri, Isola Anna-Maria, Mikkonen Juha. 2006. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2006 [elektroninen aineisto]. FSD2413, versio 5.0 (2011-03-23). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2011.
- Metteri Anna. 2004. Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry. Edita. Helsinki.
- Mikkonen Juha. 2012. Syrjäytyä vai selviytyä? Nuorten pienituloisuuden syitä, seurauksia ja arjen selviytymiskeinoja. Helsingin Optimistit. Helsinki.
- Mikkonen Juha, Typpö Aija. 2009. Rikas runo – Sanoja köyhyydestä. Kustannusosakeyhtiö Avain. Helsinki.
- Moisio Pasi. 2008. Köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. s. 256–275. Teoksessa Moisio Pasi, Karvonen Sakari, Simpura Jussi, Heikkilä Matti. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Stakes. Helsinki.
- Moisio Pasi. 2004. Poverty dynamics according to direct, indirect and subjective measures. Modelling Markovian processes in a discrete time and space with error. European University Institute. Department of Political and Social Sciences. Stakes. Research Report 145. Stakes. Helsinki.
- Määttä Anne. 2010. Toimeentulotuen väliinpuotoajat. Janus vol. 18 (1) 2010. 20–34.
- Määttä Anne. 2012. Perusturvan poiskäännyttetyt. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):2. 145–156.
- Niemelä Mikko. 2010a. Kelan etuuskäsittelijöiden näkemykset köyhyyden syistä. Janus vol. 18 (4) 2010. 337–354.

- Niemelä Mikko. 2010b. Public and social security officials' perceptions of the causes of poverty in Finland. Kela. Online working papers 18/2010. Helsinki. [verkkojulkaisu]. Viitattu 10.1.2014. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/18583/Nettity%C3%B6papereita18.pdf?sequence=3>
- Ohisalo Maria. 2013. EU:n ruoka-apuohjelman vaikutus ruoka-avun vakiintumiseen Suomessa. s. 146–170. Teoksessa Niemelä Mikko, Saari Juho (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Paananen Reija, Ristikari Tiina, Merikukka Marko, Rämö Antti, Gissler Mika. 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Raportti 52/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Rauhala Pirkko-Liisa, Virokannas Elina. 2011. Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. s. 235–255. Teoksessa Pehkonen Aini, Väänänen-Fomin Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Raunio Kyösti. 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.
- Ritakallio Veli-Matti. 1991. Köyhyys ei tule yksin. Tutkimus hyvinvointipuutteiden kasautumisesta toimeentulotukiasiakkailta. Tutkimuksia 11/1991. Sosiaali- ja terveyshallitus. Helsinki.
- Ritakallio Veli-Matti. 1994. Köyhyys Suomessa 1981–1990. Tutkimus tulonsiirtojen vaikutuksista. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 39. Stakes. Helsinki.
- Ritakallio Veli-Matti, Bradshaw Jonathan. 2006. Family Poverty in the European Union. s. 237-254. Teoksessa Bradshaw Jonathan, Hatland Aksel (toim.) Social Policy, Employment and Family Change in Comparative perspective. Edward Elgar. Cheltenham. UK.
- Roivainen Irene, Jalonen Johanna. 2012. Köyhyys, palvelujärjestelmä ja yksinhuoltajanaisten kokemukset. s.151–174. Teoksessa Forssen Katja, Roivainen Irene, Ylinen Satu, Heinonen Jari (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. UNIPress. Kuopio.
- Saaranen-Kauppinen Anita, Puusniekka Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Viitattu 8.2.2013 ja 4.4.2013. Saatavilla <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>
- Sauli Hannele. 2007. Lasten ja lapsiperheiden toimeentulo. s. 269–286. Teoksessa Suomalainen lapsi 2007. Tilastokeskus / Stakes. Helsinki.
- Sinko Päivi, Virokannas Elina. 2009. Rajallisia äitiysidentiteettejä – Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. Janus vol. (17) 2. 2009. 104–120.
- Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:16. Kansallinen terveyserojen kaventamisen toimintaohjelma 2008–2011. STM. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:53. Kansallinen raportti sosiaalisen suojelun ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden strategioista. STM. Helsinki.

Townsend Peter. 1979. Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living. Penguin Books Ltd. Harmondsworth. England.

Tuloerojen kansainvälinen vertailu 2011. Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto. ISSN=1795–8121. Tuloerot (Kansainvälinen Vertailu) 2011. Helsinki: Tilastokeskus. [verkkajulkaisu]. Viitattu 28.1.2014. Saatavilla http://tilastokeskus.fi/til/tjt/2011/05/tjt_2011_05_2013-05-22_tie_001_fi.html

Tulonjakotilasto 2008. Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto. ISSN=1795–8121. Subjektiiivinen Toimeentulo 2008. Pienituloisuus ikäryhmittäin ja lapsiköyhyys. Helsinki: Tilastokeskus. [verkkajulkaisu]. Viitattu 16.2.2013. Saatavilla http://www.stat.fi/til/tjt/2008/01/tjt_2008_01_2010-01-26_kat_004_fi.html.

Tulonjakotilasto 2011. Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto. ISSN=1795–8121. Pienituloisuus 2011. Helsinki: Tilastokeskus. [verkkajulkaisu]. Viitattu 16.2.2013. Saatavilla http://www.stat.fi/til/tjt/2011/02/tjt_2011_02_2013-01-30_tie_001_fi.html

Tulonjaon kokonaistilasto 2011. Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjaon kokonaistilasto. ISSN=1797–3279. 2011, 4. Naisten pitkittynyt pienituloisuus väheni. Helsinki: Tilastokeskus. [verkkajulkaisu]. Viitattu 16.2.2013. Saatavilla http://www.stat.fi/til/tjkt/2011/tjkt_2011_2012-12-14_kat_004_fi.html

Tuomi Jouni, Sarajärvi Anneli. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1-2. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Tuomi Jouni, Sarajärvi Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 7. laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. [verkkajulkaisu]. Viitattu 20.3.2013. Saatavilla http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_verkkoversio180113.pdf